METODIKA PRÁCE ASISTENTA PEDAGOGA

PŘI APLIKACI PODPŮRNÝCH OPATŘENÍ U ŽÁKŮ SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

Jana Janková a kolektiv

SYSTÉMOVÁ PODPORA INKLUZIVNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ V ČR

METODIKA PRÁCE ASISTENTA PEDAGOGA

PŘI APLIKACI PODPŮRNÝCH OPATŘENÍ U ŽÁKŮ SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

Jana Janková a kolektiv

SYSTÉMOVÁ PODPORA INKLUZIVNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ V ČR

Partneři projektu:

Recenzenti:

Mgr. Marie Schifferová
PhDr. Kateřina Stejskalová, Ph.D.

Autorský tým:

Mgr. Kristina Balunová
Mgr. Iveta Bučková
Mgr. Martina Ježková
Mgr. Jitka Krupařová
Mgr. Jana Kulštrunková
PaedDr. Lada Márkusová
Mgr. Soňa Mikešová
Mgr. Jana Trčková
PaedDr. Pavlína Baslerová
Mgr. Jana Janková (vedoucí autorského týmu)
Mgr. Martina Králová
Mgr. Marcela Kulíšková
Mgr. Zuzana Ličeníková
PhDr. Eva Matoušková
Mgr. Renata Paříková

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Publikace vznikla díky projektu Systémová podpora inkluzivního vzdělávání v ČR CZ.1.07/1.2.00/43.0003. Tento projekt je spolufinancován ESF a státním rozpočtem ČR.

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskosprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

METODIKA PRÁCE ASISTENTA PEDAGOGA
PŘI APLIKACI PODPŮRNÝCH OPATŘENÍ
U ŽÁKŮ SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

© Jana Janková a kol., 2015
© Univerzita Palackého v Olomouci, 2015

ISBN 978-80-244-4476-5 (tištěná verze)
ISBN 978-80-244-4686-8 (elektronická verze)

OBSAH

ÚVOD 5

1 ZRAKOVÉ POSTIŽENÍ 7

2 ORGANIZACE VZDĚLÁVÁNÍ A ČINNOST ASISTENTA PEDAGOGA 13
2.1 Úprava režimu výuky (časová, místní). 14
2.2 Další pracovní místo pro žáka (ve třídě i mimo třídu) 15
2.3 Jiné prostorové uspořádání výuky 16
2.4 Úprava zasedacího pořádku 17
2.5 Snížení počtu žáků ve třídě 17
2.6 Vzdělávání v jiném než školním prostředí (domácí prostředí nebo jiné než školské zařízení) 18
2.7 Mimoškolní pobyty a výcviky 19

3 MODIFIKACE VYUČOVACÍCH METOD A ČINNOST ASISTENTA PEDAGOGA 23
3.1 Způsoby výuky adekvátní pedagogické situaci 24
3.2 Individuální práce se žákem 25
3.3 Strukturalizace výuky 30
3.4 Kooperativní učení 31
3.5 Metody aktivního učení 32
3.6 Výuka respektující styly učení. 32
3.7 Podpora motivace žáka 33
3.8 Prevence únavy a koncentrace pozornosti 34
3.9 Pravidelná kontrola pochopení a osvojování učiva 35

4 NTERVENCE A ČINNOST ASISTENTA PEDAGOGA. 39
4.1 Spolupráce rodiny a školy 41
4.2 Rozvoj jazykových kompetencí 42
4.3 Intervenční techniky 44
4.4 Intervence nad rámec běžné výuky 46
4.5 Rozvoj specifických dovedností a poznávacích funkcí 47
4.5.1 Posilování zrakové a sluchové percepce 49
4.5.2 Zácvikové pobyty. 51
4.6 Nácvik sebeobslužných dovedností 52
4.7 Nácvik sociálního chování 54
4.8 Zvládání náročného chování 56
4.9 Metodická intervence směrem k pedagogům ze strany ŠPZ a ŠPP 57
4.10 Výuka prostřednictvím podporující a alternativní komunikace 59

5 VYUŽITÍ POMŮCEK A ČINNOST ASISTENTA PEDAGOGA. 63
5.1 Didaktické pomůcky 64
5.2 Speciální didaktické pomůcky 65
5.3 Kompenzační pomůcky 66

6 ÚPRAVY OBSAHU VZDĚLÁVÁNÍ A ČINNOST ASISTENTA PEDAGOGA 69
6.1 Respektování specifik žáka 70
6.2 Úprava rozsahu a obsahu učiva 71
6.3 Rozložení učiva z důvodu těžkého deficitu 74
6.4 Modifikace podávané informace 75

7 HODNOCENÍ ŽÁKA A ČINNOST ASISTENTA PEDAGOGA 77
7.1 Hodnocení žáka se zrakovým postižením 78
7.1.1 Hodnocení objektivních faktorů výkonu 78
7.1.2 Hodnocení subjektivních faktorů výkonu 79
7.1.3 Sebehodnocení 80
7.1.4 Vzájemné hodnocení 82
7.2 Specifika hodnocení žáka se zrakovým postižením 82
7.3 Individualizace hodnocení 83
7.4 Podmínky a metody dlouhodobého sledování žáků 84
7.5 Rozšířené formy hodnocení 86
7.6 Posílení motivační funkce hodnocení 88

8 PŘÍPRAVA NA VÝUKU A ČINNOST ASISTENTA PEDAGOGA 91
8.1 Úvod 92
8.2 Jiné formy přípravy na vyučování a činnost asistenta pedagoga 92

9 SOCIÁLNÍ A ZDRAVOTNÍ PODPORA ŽÁKA A ČINNOST ASISTENTA PEDAGOGA . . 95
9.1 Léčebná a režimová opatření 96
9.2 Odlišné stravování 97
9.3 Podávání medikace 99
9.4 Spolupráce s externími poskytovateli služeb 101
9.5 Reedukační a socializační pobyty 102

10 PRÁCE S TŘÍDNÍM KOLEKTIVEM A ČINNOST ASISTENTA PEDAGOGA 105
10.1 Úvod 106
10.2 Klima třídy 106

11 ÚPRAVA PROSTŘEDÍ A ČINNOST ASISTENTA PEDAGOGA 109
11.1 Úvod 110
11.2 Úprava pracovního prostředí 110

ZÁVĚR 113

SLOVNÍČEK POJMŮ 115

LITERATURA 119

O AUTORECH 122

ÚVOD

JANA JANKOVÁ

Milé kolegyně, milí kolegové!

Předkládáme vám publikaci, která by vám měla poskytnout dostatek informací o možnostech podpory žáků se zrakovým postižením při vzdělávání. Podle platné legislativy jsou podpůrná opatření speciální metody, postupy, formy a prostředky vzdělávání, také kompenzační, rehabilitační a didaktické pomůcky, speciální učebnice, předměty speciální péče, zajištění asistenta pedagoga, snížení počtu žáků ve třídách, práce podle IVP a další (vyhláška MŠMT ČR č. 73/2005 Sb., v platném znění).

Kapitoly předkládané publikace korespondují s kartami podpůrných opatření definovanými v *Katalogu podpůrných opatření – dílčí části pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu zrakového postižení nebo oslabení zrakového vnímání*. Podpůrná opatření jsou rozdělena do deseti oblastí: organizace výuky, modifikace vyučovacích metod a forem, intervence, pomůcky, úpravy obsahu vzdělávání, hodnocení, příprava na výuku, podpora sociální a zdravotní, práce s třídním kolektivem a úprava prostředí.

Autoři v publikaci konkretizují činnosti asistenta pedagoga při uplatňování jednotlivých podpůrných opatření a charakterizují nejdůležitější činnosti asistenta pedagoga v určitých oblastech podpory. Autory jsou odborní pracovníci speciálněpedagogických center, která se specializují na práci se žáky se zrakovým postižením, i speciální pedagogové z akademického prostředí. Autoři věří, že vystihli nejdůležitější problémy, které při vzdělávání žáka se zrakovým postižením mohou nastat a se kterými se také v praxi setkávají. Většina popisovaných podpůrných opatření je modelována ještě příkladem z praxe, který by měl popisovanou problematiku čtenáři přiblížit.

Předkládaná metodika v každém případě pouze doplňuje doporučení a návrhy, které získává každý asistent pedagoga od „svého“ odborného pracovníka SPC. Je to proto, že skupina žáků se zrakovým postižením není homogenní, ale každá osobnost žáka se zrakovým postižením je jiná, a navíc se každý žák vzdělává v jiných podmínkách.

Doporučení SPC jsou konkrétní, vztahují se k potřebám určitého žáka se zrakovým postižením, ale v těchto doporučeních nelze postihnout všechno, všechny oblasti života v určité škole, a proto je třeba se seznámit nejen s doporučeními od SPC a s podpůrnými opatřeními popsanými v této publikaci, ale pozorně sledovat činnost každého žáka, sledovat jeho komunikaci se spolužáky, dospělými a podle vlastního zhodnocení upravovat postup při vzdělávání. Někoho z vás může dovést práce se žákem se zrakovým postižením a četba této a dalších publikací k zahájení vlastního studia speciální pedagogiky.

Věříme, že po prostudování předkládané metodiky a dalších souvisejících publikací budete mít předpoklady ke zvládnutí svého nelehkého úkolu při vzdělávání žáka se zrakovým postižením.

1

ZRAKOVÉ POSTIŽENÍ

JANA JANKOVÁ

Termínem **zrakové postižení** jsou označovány nedostatky zrakové percepce různé etiologie a různého rozsahu, ale také negativní vliv zrakové vady na celou osobnost jedince a její psychický vývoj. Vliv zrakového postižení je komplexní, jednotlivé složky často nelze oddělit. Vliv zrakového postižení se může projevit ve výkonnosti jedince, v oblasti emocionality, vůle, charakteru i v oblasti sociálních vztahů, které mohou být narušeny.

Principem speciálněpedagogických nápravných metod je vyhledávat funkce nejméně poškozené (zasažené), hledat postupy, jak tyto funkce rozvíjet a podporovat. Pro funkce již vyhaslé je třeba vyhledávat náhradu (kompenzační činnosti).

Osoby se zrakovým postižením můžeme dělit na skupiny podle různých hledisek. Známe klasifikaci sportovní, klasifikaci lékařskou, klasifikaci posudkových lékařů, klasifikaci školní (používanou pro potřeby státní maturitní zkoušky). Při vzdělávání dosud využíváme dělení na skupiny podle stupně zrakové vady, přičemž kritériem je hodnota vizu (zraková ostrost), kvalita a rozsah zorného pole, ale důležité jsou i další faktory, jako je barvocit, okulomotorika, adaptace na tmu a oslnění a další. Jak se projevuje postižení některého z faktorů správného vidění?

Snížená **zraková ostrost** (vizus) omezuje ostré vidění do blízka, do dálky, zároveň omezuje orientaci v prostoru i na ploše. Komplikuje detailní práci (čtení, psaní, šití, rýsování a další). Příkladem problémů s orientací v prostoru je vyhýbání se překážkám, odhad vzdálenosti od překážky, odhad rozměru překážky, případného pohybu překážky (auto), její vzdálenosti a rychlosti, dezorientace v dopravní situaci při přecházení ulice.

Snížení kvality a rozsahu **zorného pole** výrazně komplikuje orientaci v prostředí i na pracovní ploše. U některých jedinců dochází k zúžení zorného pole až k tzv. trubicovému vidění. Snížení kvality zorného pole v centru vidění snižuje schopnost detailní práce, jako je čtení, psaní apod. Téměř vždy se při těchto stavech jedná o závažné onemocnění sítnice a v ní uložených nervových buněk reagujících na podráždění světlem (tyčinky, čípky) nebo onemocnění či poškození nervových drah. Při případném odchlípení sítnice je nutné neprodleně navštívit odborného lékaře, neboť včasné ošetření může alespoň částečně zachránit zrakové funkce. K přechodnému zúžení zorného pole dochází i při využívání kompenzačních pomůcek (lupy, brýle), které výrazně zvětšují objekt.

Porucha **barvocitu**, zejména úplná ztráta barvocitu, omezuje orientaci v prostoru i na ploše. Zhoršuje orientaci v situaci, ve které jsme na kontrastu barev závislí – např. orientace v pracovním sešitě, málo kontrastní barvy na interaktivní tabuli, získávání informací z displejů při dopravě (dopravní prostředky, nádraží apod.), orientace na mapách. Úplná ztráta barvocitu je spojena se silnou světloplachostí, tzn. v běžně osvětleném prostředí třídy se zrakové funkce takového žáka výrazně zhoršují. K oslnění žáka stačí bílý papír knihy nebo sešitu, lesklá pracovní plocha školní lavice nebo tabule.

Problémy při výuce ve škole způsobují i **okulomotorické poruchy**, mezi které zařazujeme především šilhání. Šilhání souvisí s poruchou funkce okohybných svalů nebo s vadami lomivosti světelných paprsků v oku (tzv. refrakčními vadami – krátkozrakost, dalekozrakost, astigmatismus). Šilhání komplikuje vidění do blízka i do dálky. K okulomotorickým poruchám řadíme i bezděčné neustálé kmitání očí (nystagmus). Toto kmitání snižuje ostré vidění, tím zhoršuje schopnost detailní práce, ale i vidění do dálky. Při stresu, fyzické i psychické zátěži se může kmitání očí přechodně zhoršovat.

Při určitých vadách může docházet i k **proměnlivému vidění** během dne, které je těžko korigovatelné optickými pomůckami. Pro jedince s tímto druhem postižení (např. ektopie čočky) je zraková práce ve školním prostředí velmi namáhavá, psychicky náročná. Zejména tito jedinci potřebují přizpůsobit práci svým aktuálním zrakovým možnostem.

Některá zraková onemocnění doprovází **světloplachost**, jiná naopak šeroslepost. Jedná se o poruchy adaptace na světlo a tmu. Při volbě optimálních světelných podmínek pro práci jedince se zrakovým postižením bychom měli vycházet z informací, které nám sám jedinec sdělí. Víme sice, která postižení doprovází světloplachost (např. albinismus, achromatopsii ad.), která šeroslepost (degenerativní onemocnění sítnice), ale optimální množství světla ke zrakové práci je záležitost individuální.

Porucha citlivosti na kontrast souvisí se zhoršením zrakové ostrosti a s postupným snižováním funkcí přenosu informací nervovými vlákny.

Porucha **zpracování zrakových informací** – tzv. centrální porucha zraku. Může jít o poruchu izolovanou, či o poruchu, která v mozku zasahuje více oblastí. Jedinec může mít problém se čtením písma, čtením obrázků, s rozpoznáváním obličejů, tvarů, rozlišením znaků, rozlišením předmětů v klidu od předmětů v pohybu, problémy s orientací v prostoru i na ploše.

Klasifikace, která je dále uvedena, vychází z doporučení Světové zdravotnické organizace (WHO), Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN) a zohledňuje pouze oftalmologická hlediska; zdaleka neurčuje míru potřebné podpory žáka se speciálními vzdělávacími potřebami. Určení lékařské diagnózy a zařazení určitého jedince do skupiny dle následující tabulky je však pro práci speciálního pedagoga základním předpokladem další činnosti.

U nás posudkové lékařství definuje 5 kategorií zrakového postižení:

Kategorie	Horní hranice	Dolní hranice	Zorné pole
1. Slabozrakost lehká a střední	6/18 = 0,3	6/60 = 0,1	
2. Slabozrakost těžká	6/60 = 0,1	3/60 = 0,05	
3. Těžce slabý zrak (zbytky zraku)	3/60 = 0,05	1/60 = 0,02	10–5 stupňů koncentricky
4. Praktická nevidomost	1/60 = 0,02	světlocit se správnou projekcí světla	pod 5 stupňů koncentricky
5. Nevidomost	světlocit s chybnou projekcí světla	ztráta světlocitu	

V tabulce jsou uvedeny zlomky a desetinná čísla. Velmi zjednodušeně bychom mohli říci, že čitatel zlomku představuje vzdálenost, ze které vidí postižené oko předmět, ve jmenovateli je vzdálenost, ze které vidí stejný předmět oko zdravé. Desetinné číslo můžeme opět orientačně lehce převést na vyjádření v procentech tak, že číslo 1,00 = 100 %, tj. zdravé

vidění. Např. do kategorie číslo 3 (těžce slabý zrak) patří jedinec, který má zachováno od 5 % do 2 % zdravého vidění.

Základní diagnostiku zrakové vady provádějí lékaři oftalmologové. Zpráva z lékařského vyšetření je základním dokumentem pro další speciálněpedagogické, případně psychologické vyšetření v SPC, při kterém speciální pedagogové zhodnotí vliv zrakové vady na další schopnosti žáka a určí míru speciálních vzdělávacích potřeb. Určí a popíší potřebná podpůrná opatření pro vzdělávání konkrétního žáka. Pro vzájemné porozumění a pro obecné definování potřeb můžeme zrakově postižené rozdělit na následující skupiny:

ŽÁCI NEVIDOMÍ

Jako nevidomé jsou označovány osoby, které mají přístup k informacím zaznamenaným v běžném písmu zprostředkovaný pouze pomocí moderních kompenzačních pomůcek. Musí využívat svých kompenzačních schopností k získávání informací o okolním světě. Důležitým předpokladem vzdělávání nevidomých je schopnost naučit se číst a psát bodovým písmem, dále je velmi důležitý výcvik prostorové orientace a samostatného pohybu. Nevidomý by se měl naučit využívat celou řadu speciálních elektronických pomůcek pro nevidomé, včetně osobního počítače. Prakticky nevidomí by měli cvičit své zrakové funkce tak, aby je mohli využít v prostorové orientaci a samostatném pohybu.

Nevidomé děti potřebují speciální přístup již od narození. Je třeba rozvíjet jejich kompenzační smysly, je nutné motivovat dítě k interakci s prostředím jiným způsobem než pomocí zraku, je nutné co nejvíce omezovat informační deficit dítěte. V dnešní době již na většině novorozeneckých oddělení lékaři vědí o existenci rané péče, takže matky dostávají ihned potřebné kontakty. Raná péče má velký význam v podpoře psychomotorického vývoje těžce zrakově postiženého dítěte i v podpoře celé rodiny. V návaznosti na působení rané péče intervenují speciálněpedagogická centra jako školská poradenská zařízení. S odbornými pracovníky center se rodina setkává většinou na doporučení pracovníků rané péče, kteří často první kontakt zprostředkují.

ŽÁCI SE ZBYTKY ZRAKU (S TĚŽCE SLABÝM ZRAKEM)

Tito žáci bývají schopni pracovat s černotiskem, ovšem pomocí speciálních optických pomůcek, které zrakovou práci umožní, ale nezrychlí a ani nezjednoduší. Zároveň se s pomocí speciálních pedagogů učí získávat informace z okolí pomocí technik typických pro nevidomé. Mnozí žáci z této kategorie se učí obě techniky čtení a psaní (tj. černotisk i bodové písmo).

V raném dětství se tyto děti často jeví také jako nevidomé. Teprve cílenou zrakovou stimulací bývají zrakové funkce rozcvičeny do té míry, že je dítě schopno se zrakem pracovat – učit se číst a psát. Kromě cílených cvičení na rozvoj zrakových funkcí a kompenzačních funkcí je nutné cíleně cvičit i bezpečnostní pravidla.

ŽÁCI SLABOZRACÍ

Tito žáci jsou skupinou zrakově postižených s nejnižším stupněm postižení. Zraková práce do blízka i do dálky však pro ně představuje velkou zátěž, která se projevuje rychlejším nástupem únavy. Stupeň slabozrakosti začíná na zachovaných 30 % zdravého vidění, ale končí u pouhých 5 % zdravého vidění, a přitom hovoříme o nejnižším stupni postižení – viz tabulka. Slabozrací také používají optické kompenzační pomůcky. Někteří mohou mít doporučeno omezení fyzické námahy a tělesné výchovy.

ŽÁCI S PORUCHOU BINOKULÁRNÍHO VIDĚNÍ

Tyto poruchy vznikají na základě částečného omezení nebo ztráty zrakové funkce jednoho oka. Mezi tyto poruchy se řadí především šilhavost a tupozrakost. Etiologicky se jedná o poruchy funkční. Charakteristickým důsledkem této poruchy je narušené prostorové vidění, zejména vnímání hloubky prostoru. Přesná zraková práce do blízka (sledování mapy, rýsování) představuje pro tyto žáky problém. Stejným problémem bývá orientace v prostoru, např. při tělesné výchově – žáci bývají méně obratní a při pohybu nejistí. Zraková práce představuje velkou zátěž, která se projevuje rychlým nástupem únavy.

Podrobný popis projevů snížení zrakových funkcí konkrétního žáka je předmětem speciálněpedagogické diagnostiky v SPC, na jejím základě a podle lékařských podkladů pak probíhá vystavení podrobného odborného posudku k určení míry potřebných podpůrných opatření u konkrétního žáka. Učitelé a asistenti pedagoga se tedy nemusejí seznamovat s problematikou zrakových vad, ale měli by spolupracovat s příslušným SPC, ve kterém jim mohou konkrétní vadu vysvětlit, pomocí simulačních brýlí si ji mohou představit (simulovat) a na základě tohoto zjištění mohou upravovat metody a formy práce při vyučování.

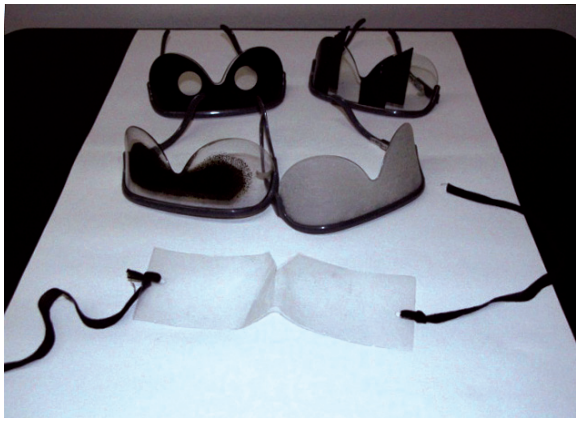

Obr. 1: Simulační brýle

Z hlediska speciálněpedagogické diagnostiky jsou důležitá další kritéria klasifikace zrakově postižených osob. Je to zejména etiologie zrakového postižení, doba vzniku postižení, kombinace postižení, progresivita postižení. Tato kritéria mají podstatný vliv na volbu speciálních metod a forem práce.

Také úrazy a vážná onemocnění mohou mít za následek zhoršení zrakových funkcí a jejich progresi. Při výchovné a vzdělávací práci vycházíme při používání zraku z možností a schopností žáka se zrakovým postižením. Aplikujeme podpůrná opatření, která jsou popsána v katalogu podpůrných opatření. Možnost zapojení asistenta pedagoga do aplikace podpůrných opatření popisuje tato metodika.

SHRNUTÍ

Asistent pedagoga se prostřednictvím SPC seznámí se zrakovým postižením žáka. Seznámí se s možnostmi jeho zrakové práce a s omezeními, která ze zrakového postižení vyplývají. V případě podpory nevidomého žáka se asistent pedagoga co nejdříve začne seznamovat s možnostmi kompenzace (náhrady) zraku. Doporučujeme nezapomenout na pravidla bezpečnosti při všech činnostech, které probíhají ve školním i mimoškolním prostředí.

LITERATURA

1. BASLEROVÁ, P. 2012. *Metodika práce se žákem se zrakovým postižením*. Olomouc: UP. ISBN 978-80-244-3307-3.
2. BASLEROVÁ, P. a kol. 2012. *Katalog posuzování míry speciálních vzdělávacích potřeb – Diagnostické domény pro žáky se zrakovým postižením*. Olomouc: UP. ISBN 978-80-244-3051-5.
3. BASLEROVÁ, P. 2012. *Metodika práce asistenta pedagoga se žákem se zrakovým postižením.* Olomouc: UP. ISBN 978-80-244-3376-9.
4. MORAVCOVÁ, D. 2004. *Zraková terapie slabozrakých a pacientů s nízkým vizem*. Praha: Triton. ISBN 80-72-54-476-4.

2

ORGANIZACE VZDĚLÁVÁNÍ A ČINNOST ASISTENTA PEDAGOGA

JANA JANKOVÁ

Oblast organizace vzdělávání se zabývá místem, na kterém se vzdělávání odehrává, a časovým rozvržením vzdělávací činnosti. Organizační podmínky pro vzdělávání mohou být pro žáka se zrakovým postižením stejné jako pro žáky intaktní, mohou být drobně upravené a mohou být také zcela odlišné. Pro některé žáky je nezbytná podpora asistenta pedagoga. Asistent pedagoga se může významně podílet na uplatňování podpůrných opatření:

- **Úprava režimu výuky** – časová či místní, kdy upravujeme režim výuky dle aktuálních žákových schopností a možností tak, aby výuka byla co nejefektivnější – aby žák pracoval v pohodě, aktivně, s radostí.
- **Další pracovní místo pro žáka**, ve třídě i mimo třídu. Podpůrné opatření se věnuje úpravě místa pro práci asistenta pedagoga se žákem, ale také úpravě místa, na kterém může pracovat žák se zrakovým postižením s pomocí speciálních kompenzačních pomůcek.
- **Jiné prostorové uspořádání výuky** – opatření popisuje činnost asistenta pedagoga při zapojování žáka do výuky při různých činnostech, při různém uspořádání prostoru třídy.
- Úprava zasedacího pořádku popisuje, na co všechno je třeba dávat pozor při volbě pracovního místa pro žáka se zrakovým postižením. Asistent pedagoga dohlíží na dodržování individuálních potřeb žáka při volbě pracovního místa.
- **Snížení počtu žáků ve třídě** řeší především ředitel školy. Při zřízení místa asistenta pedagoga se sníží počet žáků připadajících na jednoho pedagoga ve třídě. Při optimálně nastavené komunikaci mezi učitelem a AP je vhodné využívat činnost asistenta i při práci s ostatními žáky.
- **Vzdělávání v jiném než školním prostředí** – typicky domácí prostředí nebo jiné než školské zařízení. Asistent pedagoga často zajišťuje výuku po dobu přechodného vzdělávání v domácím prostředí (snížená imunita, rehabilitace po operaci apod.).
- **Mimoškolní pobyty a výcviky** – v opatření je popsána činnost asistenta pedagoga při mimoškolních pobytech. Asistent pedagoga musí působit dostatečně odborně, fyzicky zdatně, aby se rodiče nebáli svého potomka na mimoškolní akci pustit. Přitom na akci musí působit tak, aby žák zvládl činnosti co nejvíce samostatně.

2.1 ÚPRAVA REŽIMU VÝUKY (ČASOVÁ, MÍSTNÍ)

JANA JANKOVÁ

Budete reagovat na aktuální potřeby žáka. Budete sledovat pracovní tempo žáka – bývá většinou pomalejší než u žáků intaktních. Pomalejší bývá jak práce zraková, tak práce s kompenzačními pomůckami. Proto je nutné snižovat objem práce, případně změnit náplň, změnit zadání v některých hodinách. Budete pomáhat žákovi:

- v zapojení do výuky pomocí zraku (zvětšujete texty, upravujete obrázky, náčrty, schémata);
- zohledňujte omezení v práci zrakem – rychlý nástup únavy ze zrakové práce, nutnost střídat činnosti, vkládat chvilky relaxace (palming);
- upravujte podmínky při práci s kompenzačními pomůckami (TV lupa, Pichtův stroj a další) tak, aby byl žák co nejvíce samostatný;
- respektujte individuální schopnosti žáka.

PŘÍKLAD

Asistent pedagoga pozorně sleduje v českém jazyce (3. ročník) psaní diktátu. Žák zpomaluje, postupně nestačí pracovat ve stejném tempu jako ostatní žáci (únava ze zrakové práce). Už po třech větách (ostatní píší pět) žák ukončí na návrh asistenta pedagoga psaní a provádějí společně odpočinek – palming (Žák si promne ruce do zahřátí, opře se lokty o lavici a rukama si překryje oči tak, že dlaně tvoří mističku přes oči a natažené prsty obou rukou jsou překřížené a spočívají na čele. Žák uvolněně dýchá a dívá se do tmy. Dívá se tak dlouho, aby se tma stala co nejčernější.). Pak si žák pomalu zvykne na světlo a může pokračovat v práci v hodině. Pravopisné jevy posledních dvou vět procvičí ústně.

2.2 DALŠÍ PRACOVNÍ MÍSTO PRO ŽÁKA (VE TŘÍDĚ I MIMO TŘÍDU)

JANA JANKOVÁ

Opatření spočívá ve vytvoření dalšího místa pro žáka pro práci s kompenzační pomůckou, ke které je potřeba více prostoru. Také je možné připravit místo pro vaši práci se žákem, ať v prostorách třídy, nebo mimo ni. Doporučujeme dávat přednost dalšímu pracovnímu místu ve třídě, mimo třídu pouze v krajních případech. V mateřské škole upravte pracoviště (místo pro žáka) pro nápravu poruch binokulárního vidění, případně pracoviště se světelným panelem (speciální cvičení). Na druhém stupni ZŠ a na střední škole upravujte speciální pracoviště pro žáka se zrakovým postižením v odborných pracovnách (počítačová pracovna, pracovna přírodních věd, jazyková pracovna apod.). Podle doporučení SPC zajistěte:

- úpravu dalšího pracovního místa pro žáka,
- funkčnost pomůcek využívaných na tomto místě,
- vlastní místo tak, aby nepřekáželo ostatním žákům,
- doprovod z jednoho pracovního místa na druhé s ohledem na zvyšování samostatnosti žáka.

PŘÍKLAD

Žák těžce slabozraký v prvním ročníku ZŠ má vedle svého místa blízko tabule vytvořeno pracovní místo u zdi vedle vchodových dveří do třídy. Na tomto druhém místě má instalovanou televizní lupu, kterou používá pro čtení a prohlížení obrázků či přírodnin. Na stabilním místě u tabule pracuje se zvětšenými texty a pomůckami, na druhém místě se učí pracovat s technikou. Asistent pedagoga přechází z místa na místo se žákem.

2.3 JINÉ PROSTOROVÉ USPOŘÁDÁNÍ VÝUKY

JANA JANKOVÁ

Opatření spočívá v prostorovém uspořádání třídy v závislosti na realizované činnosti, druhu a stupni zrakového postižení žáka. Výuka nemusí vždy probíhat pouze v lavicích, ale může být využíván volný prostor třídy, místo klasických školních lavic mohou být využívány různé stolky. Učitel volí tento způsob výuky pro podporu aktivity žáků, soustředění žáků na výuku atd. Stejný význam má toto opatření i pro žáka se zrakovým postižením. Je však třeba nacvičovat tento způsob výuky delší dobu, v počátku je nutná výrazná podpora asistenta pedagoga. Podpora asistenta pedagoga spočívá především:

- v přípravě a úpravě pomůcek předem;
- při hodině poskytuje podrobný slovní komentář toho, co se děje ve třídě (pokud žák není schopen sledovat sám – jinak je třeba vést ho k samostatnému sledování průběhu vyučování);
- nenápadná dopomoc při přesunech po třídě;
- dopomoc při komunikaci se spolužáky;
- nechává dostatek prostoru pro samostatnost při plnění zadaných úkolů.

PŘÍKLAD

V matematice plánuje učitel činnost na koberci – vyhledávání kartiček s příklady, jejichž výsledek je např. 16 (procvičování sčítání a odčítání v oboru do 20). Karty s příklady musí být vytvořeny v takové velikosti, aby se činnosti mohl účastnit také žák se zrakovým postižením. Případně musejí být doplněny braillským zápisem, aby se mohl zúčastnit i nevidomý (nalepená dymopáska). Asistent pedagoga připraví pomůcky, přisouvá karty nevidomému žákovi na dosah.

2.4 ÚPRAVA ZASEDACÍHO POŘÁDKU

JANA JANKOVÁ

Pro žáka vyberte individuálně místo s ohledem na jeho potřeby, na potřeby pedagoga vzhledem k žákovi (kontrola) a s ohledem na uspořádání lavic ve třídě. Obecně lze konstatovat, že pracovní místo žáka s postižením zraku je vhodné volit ve třídě vpředu, co nejblíže tabuli, aby pedagog viděl na pracovní plochu žáka a žák mohl případně sledovat tabuli. Důležitou roli hraje dále úhel pohledu na tabuli (pohled by měl být co nejpřímější), světelné podmínky (nikdy ne přímé sluneční světlo, vždy rozptýlené), možnost odkládání pomůcek (volná plocha na odkládání zvětšených učebnic nebo učebnic v Braillově písmu, Pichtova stroje, lup apod.), možnost využívání sklopné pracovní desky (možnost zvednutí desky, aniž by bránila výhledu ostatních žáků), pracovní prostor pro asistenta pedagoga, přívod elektrické energie (lampička, lupy). Vaše činnost bude spočívat v následujících úkolech:

- s pedagogem vybrat vhodné místo (vždy je třeba volit nějaký kompromis);
- ve spolupráci se žákem je třeba určit uložení pomůcek;
- učit žáka orientovat se na místě, ukládat pomůcky a učební potřeby;
- vést žáka ke spolupráci s učitelem a ostatními žáky ve třídě.

PŘÍKLAD

Žák, jehož zrakové funkce jsou lepší na pravém oku než na levém, bude mít vytvořeno své pracovní místo blízko učitelského stolku, aby měl dobrý úhel pohledu na tabuli. Stolek bude opatřen sklopnou deskou pro přiblížení textu k očím (využívá se na čtení a psaní). Okno po levé ruce žáka bude opatřeno žaluziemi nebo závěsem pro rozptýlení slunečního světla. Druhé místo v lavici (nepohyblivá pracovní plocha) bude využito k odkládání pomůcek. Na tomto místě může sedět asistent pedagoga.

2.5 SNÍŽENÍ POČTU ŽÁKŮ VE TŘÍDĚ

JANA JANKOVÁ

Toto opatření je využíváno dle platné legislativy ve školách samostatně zřízených pro vzdělávání žáků se zrakovým postižením. Při integrovaném vzdělávání se řeší vzdělávání žáků s těžkým stupněm postižení zřízením funkce asistenta pedagoga. Tím je zajištěn nižší počet žáků na jednoho pedagogického pracovníka. Má-li škola paralelní třídy, může ředitel rozdělit děti do tříd tak, aby třída se žákem s potřebou významných podpůrných opatření měla žáků méně. Nižší počet žáků sám nepomůže efektivnějšímu vzdělávání. Je třeba, abyste se

domlouvali s učitelem při přípravě vyučovacích hodin. Předem si určili, kdo se komu a jak bude věnovat. Jak bude činnost v hodině vypadat. Vaše činnost bude spočívat především v:

- pravidelné komunikaci s učitelem a svěřeným žákem;
- pravidelné komunikaci s rodiči žáka;
- předpokládá se dobrá znalost žákových schopností, dovedností a možností zrakové práce, samostatné práce;
- posilování aktivity žáka;
- zapojování žáka do činností celé třídy při respektování jeho specifik.

PŘÍKLAD

Asistent pedagoga ve druhé třídě běžné základní školy s integrovanou žákyní se zrakovým postižením. Při vypracovávání jednoho úkolu pomáhal asistent žákyni, při zadání samostatné práce třídě asistent pedagoga dohlížel na práci všech žáků, učitel zatím pracoval v přilehlém kabinetu s integrovanou žákyní (kontrola pochopení předchozího úkolu, kvalita vypracování i obsah samostatné práce ostatních žáků).

2.6 VZDĚLÁVÁNÍ V JINÉM NEŽ ŠKOLNÍM PROSTŘEDÍ (DOMÁCÍ PROSTŘEDÍ NEBO JINÉ NEŽ ŠKOLSKÉ ZAŘÍZENÍ)

JANA JANKOVÁ

Podpůrné opatření spočívá ve vzdělávání v domácím prostředí na přechodnou dobu z důvodu závažného onemocnění (dlouhodobá nemoc, snížená imunita) či zhoršeného aktuálního stavu žáka se zrakovou vadou, žáka s vícečetným postižením, z něhož jedno postižení je zrakové. Je aplikováno u žáků, jejichž zdravotní stav krátkodobě či dlouhodobě nedovoluje navštěvovat kmenovou třídu. Vaše činnost v takovém případě bude spočívat ve spolupráci s učitelem na přípravě zadání k domácí práci, přípravě pomůcek. Je možné, že budete pracovat se žákem v domácím prostředí, nosit do školy vyhotovené úkoly a žákovi poskytovat další práci. Vše bude probíhat ve velmi úzké spolupráci s rodinou žáka a řídit se budete doporučeními ošetřujícího lékaře. Toto podpůrné opatření je někdy třeba aplikovat u žáků, jejichž příběh je velmi smutný (žák je po náročné operaci, při které se mu podstatně zhoršily zrakové funkce, nebo může být po úrazu, při kterém opět došlo k podstatnému snížení zrakových funkcí). V takovém případě je často třeba ještě před zahájením vzdělávání poskytnout žákovi (i rodině) krizovou intervenci a psychosociální pomoc.

PŘÍKLAD

Žák s diagnózou SPU a ADHD přišel ve třetím čtvrtletí prvního ročníku při úrazu o oko. Rodina požádala o pomoc SPC, které doporučilo na přechodnou dobu podporu asistenta pedagoga. Přestože žák často chyběl, protože absolvoval několik lékařských zákroků, při rekonvalescenci byl doma a mohl se vzdělávat. Asistent pedagoga docházel do rodiny, navázal kontakt se žákem, s jeho pomocí si žák doplnil učivo 1. ročníku a prostřednictvím osoby asistenta pedagoga byl opět začleněn do svého kolektivu ve škole. Asistent pedagoga byl doporučen k podpoře po dobu 1 roku, než si žák zvykne na život s jedním okem.

2.7 MIMOŠKOLNÍ POBYTY A VÝCVIKY

RENATA PAŘÍKOVÁ

Účast žáka se zrakovým postižením na mimoškolních pobytech a výcvicích má nesmírně důležitý význam pro rozvoj jeho samostatnosti a osobnosti. Napomáhá také k jeho začlenění do kolektivu třídy, ke společnému budování klimatu třídy a především u něj rozvíjí pocit sounáležitosti s vrstevníky. Využívejte vhodné metody a formy práce, které budou výše uvedená pozitiva podporovat.

Význam mimoškolních pobytů a výcviků je v tom, že se žáci mimo školu intenzivně vzdělávají a zaměřují na dané téma, pro které je pobyt nebo výcvik realizován. Většinou se jedná o výcvik sportovní (plavecký, lyžařský, turisticko-poznávací, cyklistický), pobyty zaměřené na týden v přírodě nebo jazykové pobyty. Nabídka pobytů a výcviků je určena pro všechny žáky ve třídě, včetně integrovaného žáka se zrakovým postižením.

Dáváte žákovi se zrakovým postižením prostor pro intenzivní nácvik dané dovednosti mimo školní prostředí. Mnohdy se jedná o první pobyt mimo rodinu.

Sekundárně můžeme díky pobytům a výcvikům přinést jedinci se zrakovým postižením obohacení po stránce vzdělávací, podporujeme odstranění jeho emočního deficitu, zvyšujeme fyzickou, komunikační a sociální zdatnost jedince a přispíváme především k výraznému obohacení v běžném životě. Pozitivně zde může zapůsobit efekt similarity – možnost sdílet vlastní problém, potřeby, zkušenosti.

Pobytem s třídním kolektivem přispíváme k porovnání žákovy osobnosti s druhými, k případné další motivaci, k zapojení do aktivity i mimoškolně, k životnímu obohacení. Během pobytů a výcviků uplatňujte speciální metody a techniky pro žáky se zrakovým postižením.

Zajistěte optimální edukační podmínky, uplatňujte následující doporučení:

- Mějte na paměti individuální zvláštnosti jedince, tolerujte jeho individuální tempo, jeho potřeby a pocity.
- Respektujte osobnost žáka se zrakovým postižením, nechte mu dostatek prostoru k sebeuplatnění. Asistujte v případě nezbytně nutném. Mnohdy je vhodné pouze situaci pasivně sledovat, angažujte se, pokud to není v nebezpečných či život ohrožujících situacích, až vás o dopomoc žák sám požádá.
- V kontaktu si zachovávejte hlasový projev bez výrazných emocí, klidný, instrukce podávejte srozumitelně, jasně a konkrétně, bez zbytečných slovních vsuvek.
- Zbytečně žáka nezahlcujte dalšími informacemi nebo nevstupujte do slovního projevu učitele. Pokud žák nerozumí danému pokynu, je třeba, aby se zeptal on učitele, nikoliv aby tuto informaci podával asistent pedagoga. Stejně tak není vhodné, aby učitel či jiná osoba (např. vlekař na lyžařském výcviku nebo číšník při podávání jídla) komunikoval se žákem přes asistenta pedagoga.
- Dostatek času věnujte na přípravu akce (např. seznámení s programem akce), na přípravu pomůcek (např. vest k označení nevidomého, zapůjčení tandemového kola), technické zajištění – např. pojištění nákladné kompenzační pomůcky, kterou žák se ZP potřebuje.
- Hledejte způsoby modifikace tam, kde to bude nutné, po domluvě s vedoucím výcviku.
- Nešetřete pochvalou, oceněním. Dítě je často na pobytu bez rodičů poprvé, často může být i při každodenních činnostech nejisté. Zvyšujte jeho sebevědomí.
- Není nutné, abyste s dítětem sdíleli pokoj, nechte ho ubytovat se spolužáky, stejně tak i sdílet místo u stolu apod.
- Zvažte svoji fyzickou zdatnost při účasti na sportovních výcvicích.

PŘÍKLAD

Žák s těžkým zrakovým postižením v pásmu praktické nevidomosti se opakovaně zúčastnil (na ZŠ a následně i SŠ) společně s kmenovou třídou zimního lyžařského výcvikového kurzu. Účast žáka podpořilo poradenské pracoviště (SPC), které již rok před konáním kurzu doporučilo v odborném posudku k integraci traséra a žákovi doporučilo účast na soustředění talentované mládeže se zrakovým postižením zaměřeném na běžecké lyžování. Žák se tak stal plnohodnotným členem výcviku. Poradenské zařízení pomohlo škole vyhledat zkušeného traséra s dobrou fyzickou kondicí, ale také se znalostí problematiky zrakově postižených a metodiky lyžování zrakově postižených. Žák využíval asistenta při dopoledním a odpoledním výcviku, který většinou probíhal individuálně, ale např. při běžeckém výcviku se žák zařadil do nejlepšího družstva a zvládl celý program bez obtíží. Podvečerní programy absolvoval bez nutné asistence, důležité bylo věnovat první den nácviku tras po budově, uložení osobních věcí a lyžařské výzbroje na nejlépe dostupné a bezpečné místo s ohledem na spolužáky. Důležité bylo také seznámení pracovníků ubytovacího zařízení s účastí nevidomého žáka na akci.

Pokud se žák se zrakovým postižením nemůže mimoškolních pobytů a výcviků společně se třídou zúčastnit, negativně to ovlivňuje jeho emočně-volní vlastnosti, přispívá to k izolaci jedince ve skupině, umocnění postižení jako překážky při socializaci. Pokud zákonní zástupci účast na akci nepotvrdí, dítě se stává nesamostatným, ztrácí možnost mimoškolního vyučování s jinými prvky výuky než při běžné výuce, ztrácí přehled o aktivitách.

SHRNUTÍ

V kapitole Organizace výuky jste se seznámili s činností asistenta pedagoga při aplikaci podpůrných opatření, která se týkají organizace vyučování a umožňují vzdělávat se žákům s těžkým postižením zraku.

LITERATURA

1. BARTOŇOVÁ, R.; JEŠINA, O. 2012. *Individuální vzdělávací plán ve školní tělesné výchově*. Olomouc: UP. ISBN 978-80-244-3152-9.
2. BASLEROVÁ, P. a kol. 2012. *Katalog posuzování míry speciálních vzdělávacích potřeb – Diagnostické domény pro žáky se zrakovým postižením*. Olomouc: UP. ISBN 978-80-244-3051-5.
3. BASLEROVÁ, P. 2012. *Metodika práce se žákem se zrakovým postižením*. Olomouc: UP. ISBN 978-80-244-3307-3.
4. JESENSKÝ, J. 1992. *Rehabilitace zrakově postižených a způsoby její realizace*. Praha: SNS.
5. WIENER, P. 1998. *Prostorová orientace zrakově postižených*. Praha: MŠMT.

3

MODIFIKACE VYUČOVACÍCH METOD A ČINNOST ASISTENTA PEDAGOGA

JANA JANKOVÁ

Následující kapitola popisuje podpůrná opatření týkající se úpravy metod, forem, speciálněpedagogických postupů a účast asistenta pedagoga při podpoře vzdělávání žáka se zrakovým postižením v této oblasti. Za důležité jsme považovali popsat tato opatření:

- **Způsoby výuky adekvátní pedagogické situaci**. Asistent pedagoga pozorně sleduje průběh vyučování a přizpůsobuje činnost svého svěřence dění ve třídě (i mimo třídu).
- **Individuální práce se žákem**. AP pracuje se žákem většinou individuálně, ovšem dle předem domluvených postupů.
- **Strukturalizace výuky**. Rozdělení plnění úkolů na jednotlivé kroky. Významná činnost AP při sledování průběhu plnění úkolů a vystižení potřeby strukturalizovat.
- **Kooperativní učení**. Asistent pedagoga nenásilně vede svého svěřence k zapojení do činnosti celé třídy, ke kooperaci se spolužáky.
- **Metody aktivního učení**. Správná podpora AP spočívá ve vedení k samostatnému zapojování do vyučování, samostatnému objevování zákonitostí a samostatnému plnění úkolů.
- **Výuka respektující styly učení**. Při individuální práci má AP možnost sledovat, jaký styl učení preferuje jeho svěřenec, a podle toho připravovat pomůcky, domlouvat s vyučujícím postupy.
- **Podpora motivace žáka**. AP pozoruje žáka při výuce a působí tak, aby podporoval žáka při obtížných způsobech poznávání.
- **Prevence únavy a podpora koncentrace pozornosti**. AP zajistí vhodně uzpůsobené místo pro práci žáka (optimální osvětlení, zvětšený text, pomůcky) jako prevenci únavy ze zrakové práce. Další souvisí s motivací ke vzdělávací činnosti.
- **Pravidelná kontrola pochopení osvojovaného učiva**. AP pozorně sleduje žáka při práci a předává informace učiteli.

3.1 ZPŮSOBY VÝUKY ADEKVÁTNÍ PEDAGOGICKÉ SITUACI

JANA JANKOVÁ

Pro volbu způsobu výuky je rozhodující plánovaný obsah učiva a věk žáků. Podobu výuky určuje učitel a domluva s asistentem pedagoga je předmětem přípravy na vyučovací hodinu. Asistent pedagoga přizpůsobí zvolený způsob výuky možnostem žáka. Někdy není možné vše naplánovat předem, např. nevíme, co vše uvidíme na vycházce. Asistent pedagoga klade důraz kromě obsahu učiva na výchovné aspekty, klade důraz na výchovu k samostatnosti. Obsahem tohoto podpůrného opatření je „učit“ vždy ve společnosti svěřence. Cvičit využívání nabytých poznatků v praktických činnostech, ať se jedná o obsah vzdělávání, nebo výcvik ve specifických dovednostech žáků se zrakovým postižením. Podpůrné opatření uplatňuje asistent pedagoga při:

- úpravě pomůcek podle přípravy (zvětšování, větší množství názorných pomůcek, zajištění reálných předmětů jako názorné pomůcky);
- komunikaci se žákem (popis situace, vysvětlování dění);
- doprovodu při akcích mimo třídu;
- zajištění individuálního „prozkoumání“ pozorovaného jevu nebo přírodniny;
- podpoře využívání reedukačních a kompenzačních pomůcek.

PŘÍKLAD

Při vzdělávací akci ve škole, která je určena více třídám najednou (bezpečnost v dopravě, bezpečnost při využívání Internetu apod.), nenechá asistent pedagoga sedět „svého“ žáka se třídou v místě, odkud by neměl dostatečný kontakt s přednášejícím, neviděl by ukázky, nemohl by dostat předváděné předměty k osahání. Sedí proto se svým žákem na místě vpředu, slovně doprovází celou akci, vysvětluje, zajišťuje porozumění žáka. Podpoří žáka v kladení otázek. Podpoří využití kompenzačních pomůcek – pokud žák některé využívá.

3.2 INDIVIDUÁLNÍ PRÁCE SE ŽÁKEM

JANA KULŠTRUNKOVÁ

Individuální práci se žákem vždy provádějte na základě předem dohodnutých pravidel s pedagogem. Předem projednejte, jak budete žákovi pomáhat, v jaké intenzitě a jakými metodami. Také si vzájemně ujasněte, co vše bude potřeba připravit. Individuální práce by se měla odvíjet od správné představy o tom, jak žák vidí do dálky a na blízko, jak se promítá jeho zrakový problém do praxe a do školní práce, jakou dobu je schopen aktivně zrakově pracovat, co je potřeba z hlediska šetření jeho zraku udělat, které metody a techniky pomohou například nevidomému žákovi, atd. O radu žádejte příslušné poradenské pracoviště a vycházejte z jeho doporučení. Se žákem si vytvořte takový vztah, který zaručuje vzájemnou důvěru, příjemné ovzduší, dobrou spolupráci, která je účinná a hlavně potřebná. Těžce zrakově postižený žák nebo žák nevidomý uvítá, jestliže budete dávat důraz zejména na:

- správně zvolenou vzájemnou interakci (nenásilná, přirozená, založená na respektu, důvěře, trpělivosti, nepodbízení atd.);
- komunikaci (zřetelná mluva, jasné, srozumitelné a přesné vyjadřování, popis prostředí a toho, co se děje nebo co se od žáka očekává, atd.);
- orientaci a bezpečnost (předcházení kolizím), vedení a provádění žáka, sledování okolí a podávání informací o změnách, případném nebezpečí s využitím názornosti;
- pomoc a podporu, která neruší ostatní žáky, je přiměřená a nevede k segregaci.

INDIVIDUÁLNÍ PRÁCE S DÍTĚTEM V PŘEDŠKOLNÍM ZAŘÍZENÍ

V předškolním zařízení realizujte individuální pomoc během celého pobytu dítěte. Týká se zejména hravých činností, sebeobsluhy, hygieny, manipulačních a pohybových aktivit, smyslových cvičení. Pomáhejte dítěti s těžkým zrakovým postižením, aby se dokázalo bezpečně orientovat ve třídě a v dalších místnostech a prostorách, aby se dokázalo obsloužit, obléci, najíst se, nebálo se pohybovat (viz sebeobsluha zrakově postižených). Posilujte individuální práci při orientaci v prostoru pomocí zvukových hraček a pomůcek, barevného zvýraznění, vodicích linií i hmatných značek a pomůcek. Dávejte dítěti mnoho příležitostí ke správnému zapojení mezi ostatní, k vzájemné hře, interakci a komunikaci. Při posilování rozvoje jemné motoriky ruky, tzv. grafomotoriky, připravte dítěti vhodné kreslicí techniky s měkkou a výraznou stopou, včetně trojhranného programu, zvolte vhodnou velikost pracovní plochy, včetně potřebného naklopení například u sklopné desky. Fixujte žákův správný úchop. Při rozvoji jazykových dovedností buďte příkladem, při vyjadřování předcházejte verbalismu tím, že slovo a slovní výklad spojujete s názorem a porozuměním. Posilujte vnímání estetických hodnot v oblasti výtvarné s důrazem na hmatové zpracování a v hudební oblasti s důrazem na rytmus, pohyb, zpěv apod. Zvláštní zřetel věnujte smyslovým cvičením, vždy tak, aby se jejich volba podřídila organizaci dne v předškolním zařízení. Při nich dávejte důraz na rozvoj sluchu, hmatu, čichu, také na rozvoj zrakových funkcí. Posilujte u dítěte zájem o zrakové vjemy (cílené sledování a vnímání objektů při různých vzdálenostech, rozlišování tvarů, barev, obrázků, detailů, kontur atd.). Věnujte rovněž pozornost úpravě a přípravě pracovních listů a materiálů pro detailní zrakovou práci a práci do dálky (úprava vzdálenosti, světelných podmínek, přiblížení, vyhotovení orientačních značek a linií atd.). Eliminujte rychle nastupující zrakovou únavu relaxací, změnami činnosti apod.

Obr. 2: Práce se zvětšenými a zvýrazněnými pracovními listy na sklopné desce

Dále pomáhejte s manipulací a s nácvikem zacházení s kompenzační pomůckou, jako je brýlová korekce, při jejím odkládání, nasazování, při výběru a výměně brýlí, kontrole jejich čistoty, při nasazování kontaktních čoček, okluze, při prohlížení detailních obrázků, například s těžítkovou lupou do ruky nebo s televizní lupou, atd.

Také u dětí nevidomých zaměřte individuální práci na rozvoj sluchového, hmatového, čichového a chuťového vnímání, včetně prostorové orientace a samostatného pohybu. S dítětem pracujte intenzivně každý den se zvláštním zřetelem na nácvik správných představ o tom, co vnímá prostřednictvím smyslů (orientace v prostoru, vyhledávání). Zaměřte se také na předbraillský výcvik, na přípravu na psaní a čtení bodovým písmem, dále na nácvik bezpečnostních postojů, chůzi s průvodcem a různá cvičení na podporu rovnováhy.

INDIVIDUÁLNÍ PRÁCE SE ŽÁKEM NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

Postupujte stejně jako u dětí v předškolním věku při seznamování žáka s prostředím třídy, školy a s příslušenstvím. Individuální práci můžete provádět buď ve třídě, nebo mimo třídu dle instrukcí pedagoga (například při posilování dovedností při prostorové orientaci, při nácviku zacházení s kompenzační pomůckou nebo při nácviku psaní všemi deseti apod.). Respektujte *žákovo* pracovní tempo a v případě, že nestíhá, umožněte mu, po dohodě s pedagogem, aby mohl pracovat jen s přiměřenou částí – redukce množství. Orientujte se zejména na tyto oblasti:

- Pomáhejte při zajištění přehledného a členitého prostředí (stejné pracovní místo, zpravidla v první lavici, přehledné, snadno dosažitelné, bez překážek nebo nástrah, optimální osvětlení nebo snížení intenzity světla, pomáhejte při přípravě pomůcek na lavici – vše na stejném místě pro správnou orientaci a přehlednost).
- Pečlivě seznamte žáka s tím, kde se co nachází, nebo s případnými změnami.
- Jestliže žák pracuje se sklopnou deskou, pomáhejte mu ji nastavit podle aktuální potřeby a pomáhejte mu i s uchycením pracovních listů, sešitů, učebnic na ní.
- Podílejte se na přípravě kompenzačních pomůcek (například přemístění televizní lupy z uzamykatelné skříňky a její nastavení, přemístění Pichtova stroje z kufříku na lavici apod.), dále na přípravě vhodných a upravených pracovních pomůcek (zvětšujte dle potřeby texty a obrazové předlohy, zvýrazňujte, zestručňujte potřebné informace, zakládejte žákovi upravené pracovní listy do desek, pořadačů, připravujte makety, modely, orientační body a linie – výrazné, kontrastní, hmatové, sluchové).
- Podřizujte školní práci zrakovému vnímání žáka. Například u refrakčních vad, jako je krátkozrakost, dalekozrakost, astigmatismus, sledujte správnost zacílení, vnímání tvarů, figury a pozadí, rozlišování objektů při různé vzdálenosti, nahlučenost znaků při četbě a orientaci například na mapě, vliv barevnosti atd.; u očních vad, které představují porušené binokulární vidění, vymezujte například vnímaný prostor, pracujte s popisem, nacvičujte správné vnímání s porozuměním atd.
- Eliminujte zrakový deficit například u centrálních postižení zvýrazněním vjemu, zpřehledněním, nasvětlením nebo motivací světlem, vyznačením, redukcí, zestručněním, zpomalením sledu událostí apod. U žáků světloplachých upravte světelné podmínky ve třídě na sníženou intenzitu světla například zatažením žaluzií, mimo budovu školy kontrolujte správnou volbu brýlové korekce s filtry, upravte jas a kontrast na počítači, tabletu, interaktivní tabuli apod. Při výpadcích zorného pole a při centrálních poruchách

nasvětlete pracovní plochu, zvětšujte, zvýrazňujte, redukujte a zohledňujte čas na práci atd.

- Při čtení pomáhejte se správným výběrem učebnic, které mají větší tisk a jsou přehledné. Texty dle potřeby zvětšujte a upravujte na potřebnou velikost. Jestliže budete připravovat pracovní listy, zvolte vhodné písmo i sílu linie (např. v Arialu 38 b.). Sledujte, jak se žák orientuje v textu. Pomáhejte mu při nastavení záložky (matné, jednobarevné, tmavé) nebo zvětšeného okénka a při rozlišování písmen podobných tvarů. Krátké aktivní čtení střídejte s následným poslechem a zrakovým odpočinkem. Speciální podporu věnujte žákovi, který pracuje jak v černotisku (tištěná a psaná podoba písma), tak také v bodovém písmu (čtení a psaní v Braillově abecedě, například s pomocí Pichtova stroje). Naučte se tuto techniku, aby pomoc plnila účel.
- Pomáhejte žákovi při orientaci na pracovní ploše (barevností, zvýrazněním nebo taktilním vymezením začátku, konce, okraje, sloupečku, stránky, posilujte prostorové vnímání vzhledem k žákovu tělu apod.).
- Pomáhejte mu vybírat vhodné kreslicí a psací náčiní (měkké techniky s výraznou stopou), kreslenky, modelovací hmotu, techniky pro taktilní vyjádření.
- Při psaní podřiďte stupni zrakové vady množství psaného, omezujte se dle potřeby jen na stručné zadání, doplňování nebo jen na vyhledání podstatných informací, pomáhejte dle potřeby při zapisování.
- Sledujte psací návyky (uvolnění ruky, jistotu psaného projevu, čitelnost – jak žák dokáže po sobě vše bez větších problémů přečíst, připravte po dohodě s pedagogem i různě velké rozteče linek, zesílené, výrazné).
- Při rýsování žákovi pomáhejte v orientaci například silnějšími liniemi, výraznými i barevnými body, dbejte na to, aby používal kružítko, u kterého lze vyměnit tuhu za fix, pravítka a úhloměr s výraznou, hmatnou stupnicí, pracujte se speciální fólií na rýsování apod. Seznamujte ho dle potřeby také s reliéfními obrázky, různými strukturami nebo s reliéfní mapou.

Obr. 3: Kružítko s možností výměny tužky za fix

- Dohlížejte na žákův bezpečný pohyb, pomáhejte mu při zdolávání překážek zejména v hodinách tělesné výchovy (navigujte ho tak, aby se správně orientoval například s využitím zvukových signálů, taktilních značek apod.). Dbejte na to, aby překážky a orientační body

byly dostatečně velké, kontrastní a výrazné. Prostorovou orientaci a samostatný pohyb (POSP) nebo nácvik chůze s bílou holí provádějte vždy dle instrukcí speciálního pedagoga z příslušného poradenského pracoviště (SPC), například v rámci předmětu speciální péče nebo v rámci hodin tělesné výchovy. Zajistěte vždy doprovod v neznámém terénu.

- Jestliže má žák určité pohybové omezení ze zrakových důvodů, například se musí vyvarovat překrvení hlavy, prudkých skoků, akrobatických cviků, zvedání těžkých břemen (například u odchlípení sítnice, zvýšeného nitroočního tlaku apod.), podílejte se na přípravě náhradních aktivit, jako je chůze, prostorová orientace, rovnovážné cviky, alternativní způsoby práce atd.

INDIVIDUÁLNÍ PRÁCE SE ŽÁKEM NA STŘEDNÍ ŠKOLE

Rozsah individuální práce podřizujte naučeným dovednostem a návykům žáka v oblasti zrakové hygieny a psychohygieny, jeho potřebám a zrakovým možnostem. Pomáhat mu nemusíte po celou dobu výuky, ale jen v určitých předmětech nebo při zajištění doprovodu. Také např. v předmětu speciální péče (zácvik s kompenzační pomůckou, počítačem atd.). Pozornost při individuální práci věnujte zejména (stejně jako v předcházejících případech):

- Vymezení stabilního pracoviště pro používání kompenzačních pomůcek.
- Řešení samostatného pohybu (POSP) s doprovodem a bez doprovodu, posilování dovednosti chůze s bílou holí, bezpečné orientace, poskytování pomoci při tělovýchovných aktivitách.
- Pomoci při školní práci, při výběru vhodné pomůcky a učebnice, včetně kompenzačních pomůcek (optických, elektronických), při pořizování nahrávek a studijních materiálů.
- Při přepisování textů učebnic v černotisku do bodového písma.
- Přípravě na závěrečnou zkoušku nebo maturitu, včetně potřebných úprav (navýšení časového limitu na písemnou práci a didaktický test, řešení zápisu a jeho nácvik – elektronická verze atd.).

Obr. 4: Lupa do ruky na detailní zrakovou práci a monokulár na dívání do dálky

3.3 STRUKTURALIZACE VÝUKY

JANA JANKOVÁ

U žáků se zrakovým postižením využijeme strukturalizaci některých činností, prostoru i času k náhradě chybějícího vidění. Při výuce využíváme struktury zadaného úkolu k jeho rozčlenění na jednotlivé kroky. Při tvorbě struktury využíváme názoru pomocí zraku, hmatu a sluchu (příp. čichu a chuti). Podle potřeby pro žáka vytvoříme:

- Orientační body a linie pro lepší orientaci v prostoru třídy a školy. Využijete izolepu, obrázky, samolepicí tapetu, zavěšené plyšové hračky, dymopásku apod.
- Vytvořte pro žáka rozvrh hodin velkým písmem nebo v Braillově písmu podle jeho potřeb tak, aby se mohl samostatně orientovat v čase stráveném ve škole.
- Podle potřeb žáka rozkládejte některé úkoly na jednotlivé kroky tak, aby byla zachována logická posloupnost plnění.
- Pomáhejte vytvářet stereotypy při orientaci v prostoru i na pracovní ploše (stejné postupy při čtení, při psaní, upozorňování na orientační body a linie).
- Využívejte slovního doprovodu zrakové práce i práce hmatem.
- Nepřeskakujte žádné kroky při nácviku nových činností (plnění úkolů) v žádných předmětech (ani ty kroky, které se vám zdají samozřejmé a které intaktním žákům není třeba vysvětlovat).

PŘÍKLAD

Při nácviku psaní písmene „l“ asistent pedagoga rozloží žákovi písmeno na kličku a spodní zátrh, napíše každé zvlášť, pak napíše písmeno „l“ a jednotlivé části barevně zvýrazní. Slovně zdůrazní, že obě části psacího „l“ už žák umí. Ještě před vlastním psaním asistent pedagoga pro žáka modeluje písmeno válečkem modelíny, cvičí se žákem psaní do písku. Asistent pedagoga si připraví několik předepsaných písmen v různé velikosti na tabulku, fólii, papír pro obtahování. Žák píše jinou barvou, než kterou je písmeno předepsáno. Teprve pak cvičíme psaní do sešitu se speciálním řádkováním fixem, tj. obvyklým psacím prostředkem. Do speciálního sešitu je třeba písmena také předepsat podobným způsobem, jako jsou předepsány písanky. Po každém kroku je třeba opravit případné chyby (nejčastěji nejsou „rovná záda“ kličky, je příliš široký spodní zátrh, krátká nebo příliš dlouhá spojovací čára). Postup nácviku je třeba takto rozdělovat na jednotlivé kroky, neboť počítáme s omezenou schopností zrakové analýzy žáka. Intaktní žáci si většinou písmeno prohlédnou a jsou schopni ho podobně napsat.

3.4 KOOPERATIVNÍ UČENÍ

JANA JANKOVÁ

Žáci se učí pracovat v týmu. Tento způsob výuky je z hlediska sociálních vztahů opakem individuálního vyučování. Výsledky žáka se zrakovým postižením jsou podporovány činností celé skupiny a celá skupina má prospěch z činnosti jednotlivce. Žák se prostřednictvím kooperativního učení učí efektivněji využívat svých schopností jak v oblasti kognitivní, tak v oblasti sociálních vztahů. Tak se žák učí dovednostem, vědomostem, hodnotám i postojům, které nemůže získat od dospělých. Využití tohoto způsobu práce je pro získávání klíčových kompetencí žáka velmi důležité. Zvolí-li učitel tento způsob práce, vy budete podporovat zapojení žáka do práce kolektivu tím, že uplatňujete:

- samostatnost v plnění úkolů;
- samostatnost v používání kompenzačních pomůcek;
- samostatnost v orientaci v prostředí;
- schopnost požádat o pomoc v situaci, která to vyžaduje;
- slovní doprovod (popis) situací při vzdělávací činnosti ve třídě;
- schopnost spolupráce s intaktními žáky při dosahování cílů, plnoprávné zapojení do pracovního týmu;
- důraz na kvalitu odvedené práce, nikoli na rychlost a množství.

PŘÍKLAD

Žák je zařazen do skupiny, která dostala za úkol vytvořit prezentaci o díle Františka Hrubína pro děti. Asistent pedagoga pozoruje činnost svého svěřence, pomáhá, pokud je o pomoc požádán. Pomáhá při komunikaci ve skupině, pomáhá při práci s kompenzačními pomůckami, případně při rozdělování úkolů ve skupině tak, aby žák se ZP dostal úkol, který je schopen provést. Nesmí dojít k situaci, že by činnost skupiny řídil asistent pedagoga!!! Asistent předává učiteli informace o práci jednotlivých členů skupiny. Na asistenta pedagoga může učitel delegovat hodnocení práce (jak výsledku, tak průběhu práce ve skupině). Hodnocení je třeba provádět spravedlivě (podle výkonů), nevyzdvihovat zbytečně žáka pouze pro zrakové postižení – viz kapitola Hodnocení.

3.5 METODY AKTIVNÍHO UČENÍ

JANA JANKOVÁ

U žáků se zrakovým postižením spočívají tyto metody v prolínání speciálněpedagogických postupů s postupy obecně pedagogickými s cílem aktivizovat žáky k vlastnímu získávání poznatků, objevování zákonitostí, k učení. Z hlediska aktivity a samostatnosti žáků (aktivní učení) rozeznáváme různé skupiny metod. Např. námětové hry, didaktické hry. Volba metod je vždy na učiteli. Vy se předem seznámíte s činností, kterou učitel v hodině plánuje. Při vlastní aktivní činnosti žák se zrakovým postižením vždy využívá postupů speciálněpedagogických – metody reedukace (cvičí zrakové funkce), metody kompenzace (rozvíjí funkce náhradních smyslů), metody rehabilitace (souhrn speciálněpedagogických postupů). Vaším úkolem v tomto případě je:

- rozvíjet samostatnost žáka;
- cvičit schopnost kooperace (spolupráce) s ostatními žáky;
- učit svěřence dovednosti „požádat o pomoc“;
- vytvářet podmínky k tomu, aby žák sám objevoval, získával poznatky;
- vytvářet podmínky k používání kompenzačních pomůcek, pomáhat s jejich využíváním, a tím vést žáka k soběstačnosti.

PŘÍKLAD

Při procvičování sčítání a odčítání do 20 v prvním ročníku ZŠ využívá učitel hry „Na nákupu“. Asistent pedagoga vytvoří takové podmínky „v obchodě“, že se hry může zúčastnit také žák se zrakovým postižením (reálné obaly od zboží, výrazné cenovky, polystyrenová zelenina, ovoce apod.). Při vlastní činnosti sleduje asistent pedagoga především „svého“ žáka, nepomáhá ihned při problému, sleduje, jak situaci řeší samotný žák. Hodně chválí!

3.6 VÝUKA RESPEKTUJÍCÍ STYLY UČENÍ

JANA JANKOVÁ

Opatření spočívá ve využívání co nejvíce smyslů při znázorňování a přibližování obsahu učiva. Spočívá v aktivním přístupu k osvojování nových dovedností, a tím zajišťuje vytváření podmínek k pochopení probírané látky. Žáci mají s největší pravděpodobností různé styly učení (např. zrakový, sluchový apod.), jejich styly učení se často liší od stylu učení pedagoga nebo asistenta pedagoga. Střídáním postupů umožníme žákům osvojování učiva stylem, který je jim individuálně dán. Žák se zrakovým postižením nezískává informace z okolního světa zrakem spontánně. Některé informace získá zkreslené, jiné nezíská vůbec. Obsah

učiva je třeba vždy ozřejmit slovním doprovodem. I žák se zrakovým postižením může při výuce preferovat podněty zrakové. Zásadní je každou činnost doprovázet slovním popisem, využívat názorné pomůcky (zrak, sluch, hmat), každému úkolu dát jasnou strukturu, začleňovat nové poznatky do systému již zvládnutých dovedností.

STYL UČENÍ

- **Zrakový.** Připravíme si dostatek obrázků, nákresů, plánků, schémat pro zrakově postižené v dostatečné velikosti, s jednoduchou, výraznou konturou, barevně zvýrazněné (používáme kontrastní barvy: černá/žlutá, modrá/žlutá). Využíváme obrázky se sytými barvami (světlé pastelové doplníme konturou), využijeme kontrastu figury a pozadí.
- **Sluchový.** Pravidla určená k zapamatování říkáme těmto žákům nahlas, nahlas přeříkáváme číselnou řadu, násobky, vyjmenovaná slova apod. Při vzdělávání nevidomého používáme podrobný slovní doprovod vždy. Zpětně kontrolujeme pochopení obsahu sdělovaného. Pojmenováváme všechny činnosti, které se ve třídě dějí.
- **Slovně-pojmový.** Učivu dáváme jasnou strukturu, osnovu, logické schéma. Na tabuli píšeme cíl hodiny – mokrou křídou, předem a velkým písmem, aby byl pro žáka čitelný. Vždy doprovázíme i slovy. Pro nevidomé žáky slovně zdůrazňujeme souvislosti jevů.
- **Hmatový a pohybový.** Hrajeme s dětmi námětové hry, využíváme aktivizačních metod, pracujeme s kartičkami (i/y), žáci vyhledávají na koberci slovní spojení, příklady, obrázky. Materiál musí být v takové velikosti, aby jej viděl i žák se ZP. Trojrozměrné pomůcky necháme žákům osahat. Pro nevidomé upravujeme hry do podoby uzpůsobené ke vnímání hmatem, využíváme hmatového (reliéfního) označení tříd, hmatových (reliéfních) obrázků na stěnách chodby školy (možno využít pro orientaci).

3.7 PODPORA MOTIVACE ŽÁKA

JANA JANKOVÁ

Asistent pedagoga vytváří žákovi podmínky k rychlejšímu osvojení a zapamatování učiva, vhodnou motivací žáka vede k psychické pohodě, a tím také k oddálení únavy ze zrakové práce nebo z práce náhradními smysly. Nejúčinnější motivací je spravedlivé hodnocení s využitím pozitivních prvků:

- Chvalte žáka slovy, pohlazením, ne pouze gesty nebo mimikou.
- Zajistěte možnost aktivního přístupu k vyučování.
- Vhodnými pomůckami, slovním doprovodem snižujte informační deficit žáka.
- Vkládejte relaxační chvilky.
- Střídejte zrakovou práci do blízka se zrakovou prací do dálky.
- Přizpůsobte pomůcky, obrázky tak, aby žák mohl využívat zrakové podněty (velikost, barva, kontrast).

- Zvolte vhodnou intenzitu osvětlení pracovního místa a plochy.
- Předcházejte nezdarům, které by žáka mohly odradit od objevování nového.
- Dbejte na bezpečnost při pohybových činnostech.
- Zajistěte klidné, pěkné, čisté prostředí pro práci.
- K práci připravte takové pomůcky, aby bylo možné využívat všech smyslů.

PŘÍKLAD

Při nácviku běhu s nevidomým žákem si vždy vyberte takový prostor, ve kterém nemůže dojít k nárazu žáka do nějaké překážky nebo zakopnutí o překážku (sloup, strom, obrubník). Negativní zážitek (náraz) s největší pravděpodobností negativně ovlivní motivaci žáka k podobné činnosti v příští hodině.

3.8 PREVENCE ÚNAVY A KONCENTRACE POZORNOSTI

JANA JANKOVÁ

Získávání informací jak ve škole, tak mimo školu je založeno na vnímání zrakem. Je-li zrakové vnímání oslabeno, potřebujeme na získání co nejpřesnějšího zrakového vjemu hodně energie. Z toho vyplývá rychlý nástup únavy u žáků se zrakovým postižením, kteří pracují zrakem. U nevidomých vyplývá rychlý nástup únavy ze soustředění na vjemy sluchové a hmatové a jejich vyhodnocování. Prevencí únavy u slabozrakých je zajištění optimálních podmínek pro zrakovou práci (světelné podmínky, texty, barva, kontrast atd.), u nevidomých je třeba zajistit klid na orientaci v průběhu hodiny, doporučuje se vložení krátkého odpočinku. Při práci se žákem budete:

- Sledovat a upravovat podmínky pro oddálení nástupu únavy ze zrakové práce (zvětšování a úprava textů, barevné zvýrazňování, podkládání řádku, snižování kontrastu, zakrývání částí textu atd.) podle individuální potřeby žáka.
- Sledovat a upravovat podmínky pro oddálení únavy ze soustředění na práci sluchem a hmatem (klid na práci, slovní doprovod) podle individuální potřeby žáka.
- Umožníte krátký odpočinek v průběhu řešení zadaného úkolu.
- Snížíte objem zadaných úkolů (písemnou práci nahradíte prací sluchem).
- Slovním doprovodem usnadníte nevidomému žákovi orientaci v průběhu vyučování.
- Popisovat a slovně doprovázet výuku.
- Dohlížet na správné využívání kompenzačních pomůcek.
- Nacvičovat relaxační techniky (palming), dýchání.
- Podporovat zapojení žáka při metodách aktivního učení, podporovat motivaci k učení.

PŘÍKLAD

Praktický příklad, který dobře popisuje, jak pracovat se žákem, splnit úkol a zároveň připravit podmínky k prevenci únavy, udržet žákovu pozornost zaměřenou na práci, je popsán v následující kapitole. Sledujeme pozorně žákovy reakce a podle nich měníme činnost. Snažíme se, aby žák byl schopen samostatně vypracovat stejný úkol jako intaktní spolužáci.

3.9 PRAVIDELNÁ KONTROLA POCHOPENÍ A OSVOJOVÁNÍ UČIVA

JANA KULŠTRUNKOVÁ

Při kontrole pochopení a osvojení učiva zohledňujte zrakové možnosti žáka, jeho projevy při aktivní zrakové práci a také vycházejte z jeho výsledků. Ty může ovlivňovat těžké zrakové postižení spojené s omezenou schopností vnímat vizuální informace, u nevidomého žáka nemožnost vnímání zrakem vůbec. Jestliže nebude kontrola intenzivní, správně zvolená, důsledná a zároveň motivující, může mít dopad na žákovy školní výsledky. Mylně se pak mohou zrakové problémy zaměňovat za vědomostní nedostatky nebo různé projevy nepozornosti či další obtíže. Pravidelná kontrola by měla souviset s oblastí kvantity, tedy jaké množství pomůcek a materiálů zvolíte, aby mohl žák přiměřeně reagovat, aby dokázal vše postihnout, zpracovat a zapamatovat si, a s oblastí kvality, tedy v jaké kvalitě z hlediska zrakových možností žáka budete požadované informace předkládat.

PŘÍKLAD

Žákovi na prvním stupni základního vzdělávání předložila asistentka pedagoga pracovní list, který připravila po domluvě s paní učitelkou. Námět se týkal popisu rostliny. Ve třídě opakovali již naučené téma. Přestože byl obrázek zvětšený, byly jeho detaily pro žáka hůře rozpoznatelné, kontury slabé, nevýrazné, popis rostliny byl nepřehledný. Obrázek byl na lesklém papíru. Při opakování a kontrole pochopení učiva paní učitelka zjistila, že žák jen odříkával informace, které slyšel, ale které se neopíraly o správnou představu. Lesklý papír, který si vzal na pomoc, navíc odrážel potřebné informace. Kontrola ukázala, že je potřeba změnit strategii. Opět po domluvě s paní učitelkou přinesla asistentka pedagoga žákovi model rostliny, na kterém mu ukázala (vizuálně, hmatem i slovním vysvětlením), jak rostlina a její části vypadají. Následně si s pomocí televizní lupy, kterou mu asistentka pedagoga pomohla správně nastavit, žák prohlédl obrázek z učebnice na monitoru lupy. Vizuální informace porovnával s předloženým modelem. Paní asistentka kontrolovala porozumění a také, zda žáka předložené informace nezahlcují, zda mu vyhovují.

Pravidelnou kontrolou poskytujte žákovi zpětnou vazbu, která i vám ukáže, zda jsou metody, pomůcky a postupy včetně poskytované pomoci správně zvoleny, nebo naopak, zda je třeba se zamyslet, co změnit, co udělat lépe. Vše po domluvě s pedagogem. Své poznatky konzultujte také se speciálněpedagogickým centrem pro zrakově postižené (SPC), které vám poskytne i potřebné odborné rady.

PŘÍKLAD

Při opakování v matematice v první třídě měli žáci ve druhém pololetí školního roku kratší test. Pro žáka s těžkým zrakovým postižením připravila asistentka pedagoga, po domluvě s paní učitelkou, předem napsané příklady (do výrazných linek s roztečí 3 cm) ve stejném množství jako pro ostatní spolužáky. Příklady měl žák rozdělené do dvou sloupečků, které byly od sebe odděleny výraznou linií. V levém sloupečku doplňoval pouze výsledky a paní asistentka mu záložkou (tmavou, jednobarevnou a nelesklou) vymezovala jen daný příklad, který zrovna počítal. Když byla u žáka patrná zraková únava (neklid, mžourání očima, zívání), zvolila asistentka pedagoga odpočinek od aktivní zrakové práce tím, že mu potichu začala předčítat další zadání, a výsledek, který jí sdělil, zapsala. Také při provádění kontroly pracoval žák na základě odposlechu. Paní asistentka ho neopravovala, ani mu nenapovídala, když se vyskytla chyba. Na tu musel přijít sám. Měl na vše více času. Asistentka pedagoga sledovala, aby nepracoval pod tlakem a ve stresu. Po kontrole si sám odnesl, stejně jako ostatní spolužáci, svoji práci k paní učitelce ke stolu.

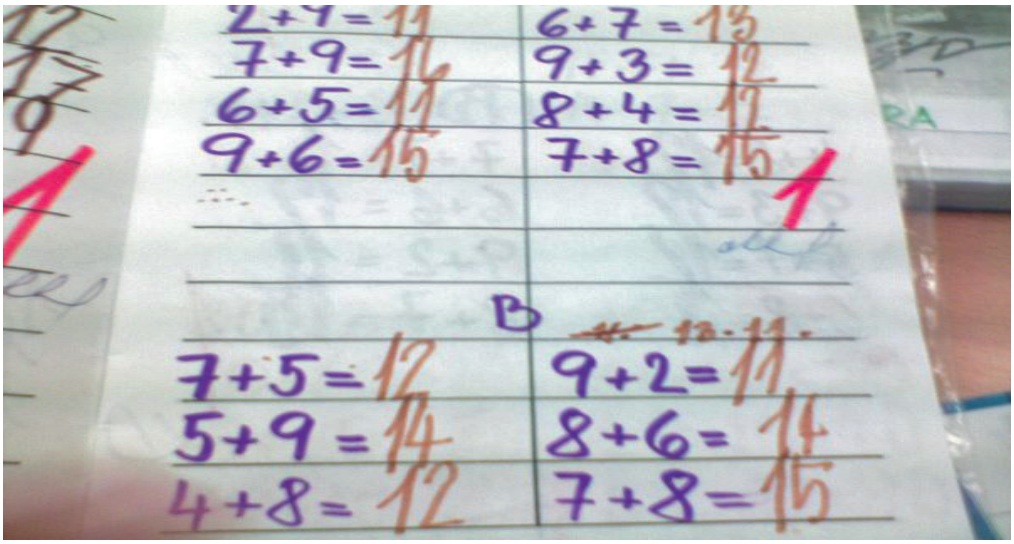

Obr. 5: Ukázka předepsaných příkladů s výsledky doplněnými žákem a asistentkou pedagoga (výsledky jsou pro lepší přehlednost zapsány jinou barvou)

Během kontroly žáka povzbuzujte, posilujte jeho chuť do práce a také víru v jeho schopnosti. Nešetřete pochvalou a oceněním. Zohledňujte jeho zrakovou aktivitu i únavu při cílené zrakové práci do blízka i do dálky, jeho oční kontakt nebo vnímání náhradními smysly, jeho reakce a schopnost koncentrace, případně sledujte další projevy.

Na všech vzdělávacích stupních (MŠ, ZŠ, SŠ) zaměřte pravidelnou kontrolu na:

- Vhodné podmínky pro zrakovou práci a práci prostřednictvím náhradních smyslů (optimální vzdálenost, aby žák na vše dobře viděl, světelné podmínky, velikost a srozumitelnost vnímaného).
- Správný odposlech, aby žák dobře slyšel (důraz na srozumitelnost, jasnost a zřetelnost mluveného slova, pozor na hlučnost).
- Přehlednost, členitost, řád a pravidla na pracovišti – kde se co nachází.
- Dodržování času pro aktivní zrakovou práci (sledujte únavu, schopnost zrakové spolupráce, koncentrace, kvalitu práce apod.).
- Opakování dovedností a návyků v oblasti sebeobsluhy a zrakové hygieny (např. kontrolujte čistotu brýlové korekce, naklopení pracovní desky, orientaci v mini- a maxiprostoru apod.).
- Ověřování, zda jsou zvolené postupy a úprava pomůcek efektivní z hlediska zrakového porozumění nebo vnímání prostřednictvím náhradních smyslů.
- Stálé opakování žákových dovedností a návyků při orientaci v prostoru a při samostatném pohybu. Zejména se zaměřte na to, zda dokáže vše naučené správně převést do praxe. Dejte žákovi prostor pro vyhledání záměrných chyb, které nachystáte, například při chůzi s průvodcem, při ukázce bezpečnostních postojů apod.
- Žákovo pracovní tempo, nezahlcujte ho nepřesnými informacemi v rychlém sledu.
- Návyky a dovednosti při práci s kompenzačními pomůckami (například čtení na monitoru kamerové lupy s potřebným nastavením, dovednost koordinace oko–ruka při posouvání pracovního pultu u televizní lupy a sledování textu nebo mapy na jejím monitoru, kontrola dovednosti zakládání papíru do Pichtova stroje, práce s braillským řádkem atd.).
- Sledování vhodné interakce s ostatními spolužáky a vyučujícími s důrazem na správný přenos informací.
- Projevy při školní práci (například používání krátké čtecí vzdálenosti, špatné držení těla při psaní a čtení, naklánění hlavy, bolesti hlavy, žák si zakrývá jedno oko, mhouří oči, zaměňuje písmena, dělá neobvyklé mezery mezi slovy, písmo je velmi malé, nebo naopak velké, žák nedodržuje řádky, dělá mu problém přečíst zápis z tabule, čte pomalu, ukazuje si prstem, kde čte, rozdíly jsou v porozumění napsanému a čtenému, má špatnou rovnováhu, špatně se orientuje, je patrná velká nejistota například při sestupu ze schodů, neodpovídá na otázky, dokud není osloven jménem, atd.).
- Důraz na sjednocování postupů s pedagogem.

Obr. 6: kontrola čtení s pomocí zvětšeného textu s jednobarevnou záložkou, tzv. okénkem

SHRNUTÍ

V kapitole Modifikace vyučovacích metod a forem jste se seznámili s různými vyučovacími metodami, formami a s možností svého uplatnění při aplikaci těchto metod učitelem. V této oblasti podpůrných opatření je patrná více než jinde nutnost komunikace s učitelem, potřeba společné přípravy na vyučování. Máte-li vést žáka vyučovací hodinou, musíte vědět předem, co učitel plánuje, s jakým cílem volí různé postupy, metody a formy práce. V návaznosti na zvolené metody si podle pokynů učitele připravíte dostatek pomůcek – upravené texty, linkované papíry, barevné papíry, příklady apod.

LITERATURA

1. BASLEROVÁ, P. a kol. 2012. *Metodika práce se žákem se zrakovým postižením*. Olomouc: UP. ISBN 978-80-244-3307-3.
2. KEBLOVÁ, A. 1996. *Integrované vzdělávání dětí se zrakovým postižením*. Praha: Septima. ISBN 80-85801-65.

4

INTERVENCE A ČINNOST ASISTENTA PEDAGOGA

JANA JANKOVÁ

V této kapitole se seznámíte s postupy, které se běžně ve školách nepoužívají, ale které jsou nezbytné pro žáky s určitým druhem zdravotního postižení. Cílem je efektivní vzdělávání, rozvíjení klíčových kompetencí žáků. Neméně důležité je porozumění v týmu, který je kolem žáka se zrakovým postižením utvořen (pedagog, asistent pedagoga, rodina, vedení školy, odborný pracovník SPC atd.). Na některé z následujících intervencí je kladen důraz především v předškolním věku, některé jsou nejdůležitější ve školním věku a jiné ve věku středoškoláka.

- **Spolupráce rodiny a školy** je velmi důležitá ve všech věkových kategoriích. U starších žáků bude zřejmě probíhat jinou formou než u předškolních dětí. Asistent pedagoga by měl být stmelujícím prvkem integračního týmu, tj. týmu, který aplikuje podpůrná opatření a který je třeba i neformálně kolem žáka se zrakovým postižením utvořen.
- **Rozvoj jazykových kompetencí** je velmi důležitým opatřením. Mluvením často kompenzujeme nedostatečnost zrakových funkcí. Je proto třeba, aby žák rozuměl, aby uměl jazyk aktivně používat. V průběhu školní docházky podporujeme rozvoj slovní zásoby, vyjadřovací schopnosti i chuť k mluvení.
- **Intervenční techniky** jsou terapie, které můžete využívat jako pomoc při vzdělávání žáka tehdy, když jiné terapie nestačí. Intervence mohou být také doplňkem vzdělávání.
- **Intervence nad rámec běžné výuky** je práce se žákem mimo rámec běžného vyučování. V praxi tuto intervenci nazýváme často doučováním.
- **Rozvoj specifických dovedností a poznávacích funkcí** je podpůrné opatření, které popisuje cílený rozvoj poškozených zrakových funkcí s cílem zachovat zrakové funkce na co nejvyšší úrovni co nejdelší dobu. Dále popisuje cílený rozvoj náhradních smyslů (hmat, sluch, ale i čich a chuť).
- **Posilování sluchové a zrakové percepce** je zdůrazněním výcviku specifických dovedností v této oblasti.
- **Zácvikové pobyty** jsou připomenutím možnosti přechodného pobytu v kolektivu žáků se zrakovým postižením a výcviku specifických dovedností v této společnosti. Některé skutečnosti jsou intaktními osobami nepřenositelné.
- **Nácvik sebeobslužných dovedností** se týká jak dětí v předškolním věku, tak i starších věkových kategorií. Liší se pouze obsah činnosti. U žáků staršího věku cvičíme schopnost samostatného života (příjem a zpracování informací, péče o domácnost atd.).
- **Nácvik sociálního chování** se týká nácviku schopnosti žáka se zrakovým postižením fungovat ve skupině žáků intaktních, nácviku kontaktu s dospělými.
- **Zvládání náročného chování** je podpůrné opatření, které přibližuje zvláštní chování těžce zrakově postižených a vysvětluje jeho důvody. Podpůrné opatření popisuje, které chování lze tolerovat, které je třeba usměrňovat a které tolerovat není vhodné.
- **Metodická intervence směrem k pedagogům ze strany ŠPZ a ŠPP** popisuje, jakou pomoc lze ze strany těchto poradenských subjektů očekávat. Jakou roli v těchto intervencích hraje asistent pedagoga, co se od asistenta pedagoga v tomto směru očekává.
- **Výuka prostřednictvím podporující a alternativní komunikace.** V tomto podpůrném opatření se dozvíte, jak postupovat při nácviku čtení a psaní Braillovým písmem. Podpůrné opatření opět pouze doplňuje doporučení SPC. Nejčastěji však se žákem denně

cvičí asistent pedagoga. U některých žáků se začíná s výcvikem Braillova písma až v průběhu školní docházky (žák v průběhu školní docházky přišel o zrak).

Všechna podpůrná opatření jsou vysvětlena, popsána a je určena úloha asistenta pedagoga při jejich uplatňování.

4.1 SPOLUPRÁCE RODINY A ŠKOLY

EVA MATOUŠKOVÁ

Spolupráce rodiny a školy spočívá v tom, že budete využívat vhodné metody, formy a postupy, které budou podporovat vytvoření partnerského vztahu mezi školou a rodinou, vztahu, který bude založen na vzájemném respektu, důvěře a otevřenosti. Rodiče a pedagogové by měli být rovnocenní a vzájemně nezastupitelní partneři, kteří mají své role, funkce a úkoly. Dále budete podporovat zapojení zákonného zástupce do dění třídy a školy, umožníte rodičům přístup do třídy, aby měli možnost sledovat práci ve třídě, komunikaci svého dítěte se spolužáky, s pedagogy, projevy chování, vztah k učení, míru zaujetí, soustředěnost, úsilí, aby měli možnost vidět své dítě jinak, vidět ho v odlišné sociální situaci, měli možnost spolupráce při vytváření IVP, konzultování IVP a speciálněpedagogické péče; ze strany pedagogů je důležité seznámit se s možnostmi a schopnostmi zrakově postiženého nebo zrakově znevýhodněného dítěte či žáka, s jeho kompenzačními a reedukačními pomůckami.

Pro vytvoření optimálních podmínek, které respektují individuální a speciální vzdělávací potřeby dítěte/žáka se zrakovým postižením, je vhodné uplatňovat následující doporučení:

- Před nástupem do školy pomáhejte vytvořit vhodné prostředí (vhodné sezení, osvětlení, nezbytné kompenzační a reedukační pomůcky).
- Respektujte rodinu jako primární vychovatele, její zvyky; respektujte zákonného zástupce, jeho roli ve vzdělávání.
- Seznamte se s konkrétními možnostmi a schopnostmi dítěte/žáka.
- Seznamte se s lékařskými zprávami, respektujte lékařské zprávy a doporučení poradenských nebo zdravotních zařízení.
- Účastněte se všech fází podpůrných opatření: fáze přípravné (seznámení se s dokumentací dítěte/žáka, vytvoření vzdělávacích podmínek, které vycházejí z jeho speciálních a individuálních potřeb, s jejich dopadem na vzdělávání, s kompenzačními a reedukačními pomůckami), fáze nástupu do školy (výuka), fáze vyhodnocení (integrační schůzka).
- Zaveďte oboustranně vyhovující způsob komunikace (písemnou formou přes notýsek, e-mailem, osobním kontaktem – pravidelné schůzky, účast rodičů na společných akcích, mimoškolních aktivitách).
- Zachovávejte důvěrnost.
- Podporujte oboustrannou informovanost.
- Využívejte výchovné a vzdělávací zkušenosti rodiny.
- Buďte rovnocennými partnery.

- Poskytujte rodičům podporu při konkrétní pomoci.
- V případě závažnějších problémů dítěte/žáka zařazujte schůzky s osobním kontaktem častěji, tím předcházejte neúspěchu, selhání dítěte/žáka, nedorozuměním.
- Naučte se ovládat kompenzační a reedukační pomůcky.

PŘÍKLAD

Chlapec s postižením více vadami (těžké zrakové postižení, tělesné postižení DMO – postižení dolních končetin, epilepsie) zahájil docházku do první třídy v místě bydliště. Před nástupem do první třídy probíhala intenzivní komunikace mezi rodinou, školou a poradenským zařízením. Při zápisu byla domluvena společná schůzka, která se uskutečnila v červnu. Schůzky se zúčastnily všechny osoby, kterých se integrace týká: ředitelka školy, učitelé, asistent pedagoga, rodiče a chlapec. Chlapec využíval kompenzační a reedukační pomůcky: televizní lupu, speciální sešity se širokými linkami, pro samostatný pohyb používal invalidní vozík, který si obsluhoval sám. Učitelé a asistent pedagoga se seznámili s možnostmi chlapce, naučili se ovládat speciální pomůcky. Chlapec se seznámil s prostředím školy. V budově byly provedeny malé úpravy, chyběl bezbariérový vstup do školy, jinak prostředí školy vyhovovalo a umožňovalo chlapci samostatný pohyb na invalidním vozíku. Během schůzky byly domluveny formy spolupráce a komunikace: denně písemné vzkazy přes notýsek, 1× za měsíc schůzka s učitelem a rodičem (pokud se nevyskytnou vážné problémy, při problémech schůzky podle potřeby), 1× za pololetí integrační schůzka za přítomnosti poradenského pracovníka. Uvedené podpůrné opatření pomohlo vytvořit vzdělávací podmínky, které vycházely z individuálních a speciálních potřeb chlapce, mezi školou, rodinou a poradenským zařízením byla velmi dobrá spolupráce. Pokud se vyskytly problémy, byly aktuálně projednávány a řešeny.

4.2 ROZVOJ JAZYKOVÝCH KOMPETENCÍ

EVA MATOUŠKOVÁ

Rozvoj slovní zásoby a jazykových kompetencí jako podpůrné opatření spočívá v tom, že budete využívat vhodné metody, formy a postupy, které budou pomáhat zpřesnit informace, komunikaci, rozumět spisovné řeči mluvené, čtené a psané; budete podporovat mluvní apetit. Při zabezpečení optimální podpory budete zlepšovat integraci, začlenění do kolektivu, navazování kontaktů, výměnu informací, dále budete podporovat: rozvoj slovní zásoby aktivní a pasivní, která je důležitá pro pochopení slovních pokynů, úkolů, otázek, reakcí na výzvy, pochopení slovního výkladu, umožňuje zpětnou reprodukci; vaše činnost povede k rozvoji psané řeči – zahrnuje v sobě rychlost psaní (diktáty, opisy, přepisy), kvalitu písma (tvar, velikost, úhlednost), předcházení chybám, budete zjišťovat důvody chybovosti, zda je

příčina v nedostatečném osvojení abecedy, nedostatečném sluchovém vnímání a nezralém fonematickém sluchu, špatné výslovnosti, neosvojení gramatiky. Dále budete předcházet verbalismu (prázdným pojmům) – slovník je málo konkrétní, dítě/žák používá množství slov, které nechápe, nebo přesně nechápe jejich význam, slova pro něj mají nereálný smysl (například barvy u nevidomých), dochází k rozporu mezi existující slovní zásobou a konkrétními představami o předmětech, činnostech, jevech a okolí. Umožníte předejít deficitu v porozumění a slovní zásobě, a tím budete zlepšovat přijímání informací a úroveň vědomostí, školního prospěchu žáka.

Pro zajištění optimálních vzdělávacích podmínek, které respektují speciální a individuální potřeby dítěte/žáka, uplatňujte následující doporučení:

- Vytvářejte prostředí, které bude vhodným zdrojem informací, podporujte zvídavost, mluvní apetit, vyjadřovací pohotovost, jazykový cit, zájem o komunikaci.
- Respektujte osobnost dítěte/žáka (jeho vývojovou úroveň, poruchy v receptorech přijímání informací – zraku, sluchu; možnou disproporci mezi požadavky a možnostmi dítěte/žáka).
- Pokud se vyskytnou problémy, zajímejte se o jejich původ, zda nemohou být způsobeny mimo jiné nadměrným sledováním televize, videa, nadměrnou prací na PC, hospitalizací, nedostatkem mluvního kontaktu a mluvních příležitostí.
- V komunikaci buďte trpěliví, instrukce zadávejte jasně, srozumitelně; průběžně kontrolujte pochopení zadání, úkolu, instrukce, správného postupu, často poskytujte pozitivní zpětnou vazbu, motivujte, povzbuzujte; pokud je to nutné, úkol, instrukci, pokyn zopakujte.
- Snažte se působit preventivně, často popisujte, vysvětlujte, komentujte, využívejte názorů, modelů, maket, reliéfů.
- Spolu s učitelem podporujte skupinovou práci, která pomůže v komunikaci se spolužáky.
- Vyhněte se nevhodným reakcím okolí na odpověď, direktivním způsobům a nařízením, vysvětlujte neverbální komunikaci (gesta a mimiku).
- Adresně oslovujte dítě/žáka.
- Po dohodě s učitelem modifikujte úkoly, upozorňujte na propojenosti, návaznost.
- Respektujte okolnosti předchozího vývoje.
- Kontrolujte, zda dítě/žák rozumí mluvě v plném rozsahu.

PŘÍKLAD

Chlapec je integrován v běžné základní škole, navštěvuje první třídu. Důvodem integrace je úplná vrozená nevidomost. Pro vytvoření vzdělávacích podmínek, které vycházejí z individuálních a speciálních potřeb žáka, byl po celou dobu přítomen asistent pedagoga. Chlapec měl vyhraněné zájmy, zajímal se pouze o recepty, které vyhledával na různých programech, webových stránkách. Oba zákonní zástupci byli pracovně velmi vytížení, neměli čas na společné rodinné aktivity, většinu času, i o víkendu, trávili prací. Chlapec v předškolním období

nenavštěvoval mateřskou školu, starala se o něj chůva. Chlapec neměl zájem o hru, o pohybové aktivity, byl velmi pohodlný, nerad chodil, téměř celý den trávil ve své posteli s iPadem. Při nástupu do první třídy byly komunikační schopnosti pod úrovní věku. Řeč chlapce byla dyslalická, komunikace neodpovídala věku, téměř nerozuměl požadavkům okolí, neuměl přiměřeným způsobem respektovat autoritu, nedařilo se mu začlenění do kolektivu, spolužáky odmítal. Problémy byly v dorozumívání s okolím, rozsah slovní zásoby byl omezený na jeho zájmy, obtížně formuloval myšlenky a vyjadřoval se, pokud se vyjadřoval, komunikoval převážně s asistentem pedagoga. Chlapec měl problém se sledováním výkladu učitele, odbíhal myšlenkami ke svým zájmům, dění ve třídě ho nezajímalo, byl nesoustředěný, neuměl pracovat s pojmy, aplikovat poznatky, během vyučování usínal. Brzy se objevily problémy v neporozumění základním pojmům a výrazům ve všech předmětech. Chlapec neměl osvojeny základní dovednosti, které mají děti předškolního věku. Po dohodě s poradenským zařízením a rodinou bylo chlapci učivo upraveno a zjednodušeno, do vyučování byla navíc zařazena vyučovací hodina věnovaná rozvíjení slovní zásoby. V rodinném prostředí byla provedena úprava režimu, chlapec měl vyčleněn čas na poslouchání zájmových programů. Matka si zkrátila pracovní dobu. Chlapec začal navštěvovat také logopedii a rehabilitaci. Vzhledem k vysokému IQ chlapce, spolupráci všech zúčastněných, trpělivosti, věnování se chlapci v domácím prostředí se brzy začaly objevovat pokroky v jazykových dovednostech, chlapec začal spolupracovat při vyučování.

4.3 INTERVENČNÍ TECHNIKY

EVA MATOUŠKOVÁ

Intervenční techniky jsou terapie, které můžete využívat jako pomoc při vzdělávání žáka tehdy, když jiné terapie nestačí, nebo mohou sloužit jako doplněk vzdělávání. Tyto intervenční techniky pomáhají jinými metodami, způsoby, postupy a tvořivým přístupem eliminovat vlivy stresorů, zvýšit, osvojit si a rozvíjet potřebné kompetence (sebeobsluhu, sociální dovednosti, komunikační schopnosti, rozvoj kompenzačních a reedukačních smyslů, umožňují relaxaci, upravují symptomy, působí na ovlivnění změny chování a osobnostní růst, motivaci). Tyto techniky vám pomohou k záměrnému a cílenému upravování narušené činnosti organismu za pomoci uměleckých aktivit, pomocí prostředků výtvarného, hudebního, literárního a dramatického umění. Ve výuce můžete využívat muzikoterapii, dramaterapii, arteterapii, taneční terapii, canisterapii (terapie prostřednictvím speciálně vedeného psa nebo feny), hipoterapii (fyzioterapie prostřednictvím koně), Snoezelen (vícesmyslová místnost), bazální stimulaci a stimulační programy. Intervenci zařazujte také tehdy, pokud je dítě/žák v psychické nepohodě, je neklidný, nesoustředěný, nepozorný,

při oslabení motoriky, senzomotoriky, s malou smyslovou zkušeností, při problémech se zapojením do kolektivu třídy.

Pro zajištění optimálních vzdělávacích podmínek, které respektují individuální vzdělávací potřeby dítěte/žáka, uplatňujte následující doporučení:

- Vytvářejte podmínky pro psychickou a fyzickou pohodu dítěte/žáka.
- Zařazujte také stimulační programy (Maxík, Elkonin, Kupov, Kuprov, Metoda dobrého startu, percepční nácvik).
- Respektujte individualitu dítěte/žáka, jeho zájmy, aktuální možnosti a schopnosti (percepční poruchy, emocionální labilitu, zvýšenou unavitelnost, výkyvy v pozornosti a soustředění, delší čas na seznámení s intervenční technikou, popisujte, vysvětlujte).
- Výběr konkrétní intervenční techniky řešte po vzájemné dohodě s rodiči (možné alergie, strach a obavy dítěte/žáka ze zvířat).
- Intervenční techniky využívejte záměrně a plánovitě.
- Pomáhejte vytvářet časový prostor pro pravidelnost terapií.
- Podporujte kladný vztah terapeuta a dítěte/žáka, vytvářejte pocit bezpečí a jistoty, podporujte důvěru dítěte/žáka.
- Intervenční techniky vybírejte po dohodě s třídním učitelem, dbejte, aby toto podpůrné opatření vedl odborník.
- S učitelem podporujte příznivé klima třídy, snažte se o maximální zapojení dítěte/žáka do kolektivu třídy.

PŘÍKLAD

V pěti letech začala dívka se zrakovým postižením v pásmu těžké slabozrakosti navštěvovat běžnou mateřskou školu. Dívka svoji vadu vcelku dobře kompenzovala. Jako problém se jevilo její nevhodné navazování kontaktů s dětmi a komunikace s nimi, orientace v prostoru a nesamostatnost v sebeobsluze. Dívka komunikovala křikem, výraznou gestikulací, občas jednotlivými slovy. Při stresu si mačkala oči, kývala se, třásla se, mávala rukama, odmítala společné činnosti, vyhledávala tiché kouty. Ve druhém pololetí školního roku byla do vzdělávání zařazena canisterapie, 1× za týden. Dívka se zpočátku psa bála, ale již při třetí návštěvě, za pomoci trpělivého vysvětlování a povzbuzování asistenta pedagoga a terapeuta, si cestu k psovi našla. Dívka se zklidnila, těšila se na setkání se psem. Vlastnosti psa, jeho dovednosti a návyky (poslouchání, plnění pokynů, trpělivost a podobně) byly pozitivně využívány k motivaci k samostatnosti, přiměřené komunikaci s ostatními spolužáky. Uvedené podpůrné opatření pozitivně ovlivnilo rozvoj dívky.

4.4 INTERVENCE NAD RÁMEC BĚŽNÉ VÝUKY

EVA MATOUŠKOVÁ

Intervencí nad rámec běžné výuky rozumíme podporu, kterou budete věnovat žákům nad rámec běžného vyučování. Při vzdělávání žáků zrakově postižených se mohou během vyučovacích hodin objevit některé nedostatky, které žákovi nedovolí plnit všechny úkoly společným tempem s ostatními spolužáky. Problémy nejsou ale tak závažné, že by byla nutná úprava vzdělávacích podmínek, ale k jejich odstranění je potřeba více vysvětlení, opakování a procvičování učiva. Právě toto zajistí doučování. V praxi se u naší cílové skupiny často setkáváme s intervencí logopedickou (zejména v předškolním věku). Při školní docházce na základní škole tuto intervenci obvykle označujeme jako doučování. Nad rámec výuky se dále může dítěti/žákovi kromě učitele věnovat také asistent pedagoga pod vedením školního speciálního pedagoga, výchovného poradce, nebo poradenský pracovník SPC. Může jít o krátkodobou (nárazovou) intervenci, nebo o intervenci dlouhodobou (pravidelnou). Doučování může být skupinové nebo individuální. U doučování skupinového by žáci měli mít stejný nebo podobný problém.

Pro zajištění optimálních vzdělávacích potřeb, které vycházejí ze speciálních vzdělávacích a individuálních potřeb, uplatňujte následující doporučení:

- Doučování jako podpůrné opatření zařazujte tehdy, pokud žák selhává v některém vyučovacím předmětu, má problém s konkrétním obsahem učiva nebo potřebuje-li více času na pochopení a osvojení učiva (například: vyjmenovaná slova, násobilka, slovíčka cizích jazyků), dále pokud, zejména v nižších ročnících, nezvládá dovednosti čtení a psaní (podpora čtenářských dovedností) – nezvládnutí této dovednosti v určité kvalitě negativně ovlivňuje všechny vyučovací předměty (plynulé čtení, čtení s porozuměním, rychlost čtení – dovednosti nutné k pochopení učiva, slovní úlohy, zadání), dále vyskytnou-li se problémy v neporozumění učivu během vyučování nebo z důvodu dlouhodobé nemoci žáka.
- Doučování zařazujte po dohodě s učitelem u žáků, kteří mají znevýhodněné rodinné zázemí, doučování jim pomáhá učivo zopakovat, procvičit.
- Doučování zařazujte také tehdy, pokud je nutné osvojit si specifické dovednosti (předbraillská příprava, nácvik Braillova písma, obsluha a užívání kompenzačních a reedukačních pomůcek, rozvíjení kompenzačních a reedukačních smyslů, zraková stimulace, prostorová orientace a samostatný pohyb).
- Spolupracujte se zákonnými zástupci žáka, s učitelem, pokud je to nutné, i s poradenským pracovníkem, výchovným poradcem.
- Doučování zařazujte také tehdy, je-li žák dlouhodobě nemocný.
- Respektujte individualitu dítěte/žáka (možnou zvýšenou unavitelnost, výkyvy v pozornosti a soustředění, výkyvy ve výsledcích, citovou labilitu).
- Snažte se působit preventivně, užívejte multisenzorický přístup (zapojujte více smyslů).

- Buďte trpěliví, trpělivě opakujte, vysvětlujte, kontrolujte porozumění.
- Do intervence nad rámec běžné výuky je možné zařadit také přípravu reedukačních a kompenzačních pomůcek (přepis textů z tabule do lavice, zvětšování textů, kopírování a podobně), činnosti, kterým se věnujete v době mimo výuku.

PŘÍKLAD

Dívka se zrakovým postižením v pásmu střední slabozrakosti nastoupila do první třídy po ročním odkladu školní docházky (nezralá grafomotorika, celková nezralost). První ročník absolvovala ve speciální škole. O prázdninách se rodina přestěhovala. Do druhého ročníku nastoupila do venkovské malotřídní běžné školy v místě bydliště. Z důvodu obtížné adaptace dívky, její nesamostatnosti, výkyvů v soustředění a pozornosti byl ve vyučování přítomen asistent pedagoga. Za přítomnosti asistenta pedagoga neměla dívka vážné výukové problémy, své zrakové postižení vcelku dobře kompenzovala, učivo zvládala na průměrné úrovni, ale stresovalo ji psaní. V původní škole se učila psát technikou Comenia Script (nespojované psací písmo), psaní bylo velmi pomalé. Zákonní zástupci, učitelé a dívka se dohodli, že by bylo žádoucí osvojit si běžné psací písmo, protože si obtížně vybavovala tvary (nová škola učila běžné psané písmo). Ve spolupráci s SPC byl vytvořen IVP, do kterého bylo zařazeno doučování, 2× týdně cca 30 minut nácvik psaní, ve druhé třídě byla klasifikace psaní tolerantní. Během druhého ročníku zvládla psanou podobu písma. Rychlost a kvalita psaní se výrazně zlepšila. Ve třetí třídě již byla dívka běžně klasifikována, psací písmo bylo vcelku úhledné, pravidelné, čitelné.

4.5 ROZVOJ SPECIFICKÝCH DOVEDNOSTÍ A POZNÁVACÍCH FUNKCÍ

EVA MATOUŠKOVÁ

Nácvik specifických dovedností, jako jsou reedukační činnosti, zařazujte v případech, kdy je nutné posilovat a rozvíjet postiženou funkci či smysl, u zrakově postižených jde o rozvíjení zbylých zrakových funkcí nebo posílení zrakové funkce u tupozrakosti. Nácvik kompenzačních činností zajišťuje rozvoj nepostižených smyslů či funkcí tak, aby byl nahrazen daný deficit, u zrakově postižených se jedná o rozvíjení smyslů: sluchu, hmatu, čichu, chuti, dále rozvíjení kinestetického vnímání, řeči, myšlení, spolupráce hemisfér, rozvíjení motoriky, orientace (v prostoru, ploše, čase), paměti.

Při nácviku specifických dovedností vybírejte takové aktivity, které budou zaměřeny na reedukaci zraku (na rozvoj zrakového vnímání, zrakové diferenciace, zrakové analýzy a syntézy, zrakové paměti, rozlišování figury a pozadí, očních pohybů, zrakové pozornosti a soustředění, pravolevé orientace, vnímání časového sledu, zrakové reedukace při

poruchách binokulárního vidění), a dále aktivity, které pomáhají kompenzovat postiženou zrakovou funkci nebo smysl: rozvíjení sluchu (cvičení naslouchání, akustické paměti, fonematického sluchu, pozornosti, rytmu, analýzy a syntézy), hmatu (rozvíjení hmatového vnímání rukou a nohou), čichu a chuti, rozvíjení spolupráce hemisfér (hemisféra levá – „mužská", sídlo řečových funkcí, analytické a abstraktní činnosti, zaměřená na matematiku, logiku; pravá hemisféra – „ženská", sídlo paměti neslovní, obrazové, hmatu, oblasti prostorové orientace a samostatného pohybu, neverbálního jazyka, představ), rozvoj řeči (vybavení potřebnými jazykovými dovednostmi), rozvíjení motoriky (hrubé, jemné, grafomotoriky), vybavení sociálními dovednostmi, rozvíjení paměti (zrakové, sluchové, slovní, paměti pro děje, pohybové, hmatové), rozvíjení orientace v mikroprostoru (ploše) a v makroprostoru (prostoru), rozvíjení pozornosti a soustředění, myšlení; do této oblasti spadá i výcvik práce s kompenzačními a speciálními pomůckami, neoptickými a optickými pomůckami, elektronickými pomůckami.

Pro zajištění optimálních vzdělávacích podmínek, které budou respektovat speciální a individuální potřeby dítěte/žáka, uplatňujte následující doporučení:

- Respektujte speciální a individuální potřeby dítěte/žáka (jeho možnosti, schopnosti, aktuální fyzický a psychický stav, dosaženou vývojovou úroveň, výkyvy ve výkonech, individuální pracovní tempo).
- Seznamte se se zrakovými možnostmi dítěte/žáka, s jejich důsledky a dopadem na vzdělávání (postižení s sebou může přinášet menší podnětovou zkušenost).
- Naučte se užívat speciální pomůcky, které má dítě/žák doporučeny (neoptické, optické, elektronické).
- Snažte se vytvářet podmínky, které budou podporovat samostatnost při výuce, poskytujte tolik individuální péče, kolik je nezbytné.
- Kontrolujte pochopení úkolu, zadání, užívejte často pozitivní motivaci, pozitivní zpětnou vazbu.
- Omezte nebo vylučte časově limitované úkoly, poskytujte delší čas na vypracování, kontrolu, opravy.
- Dbejte na vhodnou organizaci práce, přehlednost, dodržování stejného uspořádání pomůcek na pracovním stole, upozorňujte na změny, veďte dítě/žáka k samostatnosti při přípravě a úklidu školních pomůcek; zajistěte bezpečný pohyb po budově.
- Zařazujte relaxační chvilky, dodržujte zásady zrakové hygieny (správné osvětlení, sezení, čistotu pomůcek, brýlí, vzdálenost očí od textu).
- Kontrolujte, zda žák vidí a rozpozná informace na tabuli (na všech typech tabulí, také magnetických a interaktivních), pokud ne, přepisujte texty z tabule do lavice, popřípadě je diktujte.
- Respektujte, že práce s optickými pomůckami může vyžadovat delší časovou dotaci.
- Zapojujte co nejvíce smyslů, učte žáka využívat a integrovat získané počitky (zrakem, sluchem, hmatem, čichem, chutí, kinestetické).
- Vycházejte z doporučení poradenského zařízení.
- Při nápravě binokulárních poruch vycházejte ze zásad: postup od jednoduchých tvarů ke složitějším, důsledná aplikace okluzoru a nošení brýlí, pravidelné provádění

doporučených cvičení doma a ve škole, v době, kdy dítě nosí okluzor, dobré osvětlení, čistota brýlí a okluzoru, dobré upevnění brýlí a okluzoru, kontrola, zda netlačí, správně doléhá, nadměrně se nepotí, neposunuje, nepadá, zda má žák dostatečný dozor, protože při zakrytí lepšího oka hrozí větší možnost úrazu, zejména v době při počátečním nošení okluzoru.

PŘÍKLAD

V šesti letech, po screeningovém vyšetření v mateřské škole Plusoptixem, byla zjištěna u chlapce nevyrovnanost vizu oka pravého a levého. Chlapci bylo doporučeno další vyšetření u očního lékaře. Byla doporučena okluzní terapie 3–4 hodiny denně. Zákonní zástupci se dohodli s učitelkami v mateřské škole, že si hoch bude zakrývat oko po příchodu do mateřské školy cca na 1 hodinu. Chlapec používal náplasťové okluze. Vzhledem k tomu, že byl ve třídě přítomen asistent pedagoga, bylo možné individuální rozvíjení během ranních her. Asistent pedagoga vybíral takové činnosti, které byly zaměřeny na rozvíjení zrakového vnímání (třídění předmětů podle barev, tvaru, velikosti, materiálu; navlékání korálků různých tvarů a velikostí, provlékání tkaniček do bot různě velkými otvory, zapichování špendlíků do předlohy, vypichování obrysů, vybarvování, vymalovávání, obtahování, obkreslování, překreslování, dokreslování, cesty a labyrinty, různé typy pracovních listů, vkládání tvarů do příslušných otvorů, práce s papírem – skládání z papíru, vytrhávání, přestřihování, vystřihování; práce s modelínou – modelování, otisky do modelíny, uždibování; šroubování, vázání a rozvazování uzlů, pletení copánků, vyšívání, vkládání předmětů do lahvičky, přesýpání, puzzle, domino, pexeso, lotto, půlené obrázky, sestavování obrázků a ornamentů z různých materiálů, pokládání obrázků na předlohu, hledání detailů v obrázku, stolní stavebnice, různé mozaiky a podobně). Chlapec velmi pěkně spolupracoval.

4.5.1 POSILOVÁNÍ ZRAKOVÉ A SLUCHOVÉ PERCEPCE

EVA MATOUŠKOVÁ

Posilování sluchové percepce žáka spočívá v tom, že budete zařazovat metody, formy a postupy procvičování, které budou zaměřeny na rozvoj sluchového vnímání u dětí/žáků, kteří mají v nedostatečné míře rozvinuto sluchové vnímání. Vzhledem ke skutečnosti, že sluchový analyzátor poskytuje patnáct procent všech informací z okolního prostředí a je důležitým kompenzačním smyslem pro děti/žáky se zrakovým postižením, věnujte se systematickému rozvoji sluchového vnímání, zaměřte se na sluchová cvičení, která rozvíjejí schopnost naslouchání, akustickou paměť, fonematický sluch, sluchovou pozornost, rytmus, sluchovou analýzu a syntézu; učte dítě/žáka začleňovat a integrovat zvukové počitky a využívat je

k dokreslení situace, pomozte žákovi osvojit si specifická kritéria pro hodnocení projevů okolního světa, která se odlišují od kritérií osob vidících. Podporujte u dítěte/žáka získávání informací prostřednictvím sluchu, aby nahradily omezenou nebo vyloučenou možnost zrakového vnímání. Sluchová percepce je důležitou podmínkou pro učení a poznávání, dítě/žák bude získávat přesnější informace z okolního světa.

Posilování zrakové percepce spočívá v tom, že budete zařazovat metody a formy procvičování, které budou zaměřeny na rozvíjení oslabené zrakové funkce u dětí/žáků se zrakovým postižením, je-li zrakové vnímání oslabeno vzhledem ke zrakovému postižení nebo i u dětí/žáků s poruchou binokulární; tato cvičení využíváte k posílení oslabené funkce oka za úplného zakrytí lepšího oka. Věnujte se zrakovým aktivitám zaměřeným na rozvíjení zrakového vnímání, zrakové diferenciace, zrakové analýzy a syntézy, zrakové paměti, zrakovému rozlišování figury a pozadí, procvičování očních pohybů, zrakové pozornosti a soustředění, pravolevé orientaci, zaměření zrakové pozornosti, udržení zrakové pozornosti, přenášení pozornosti, vnímání detailu a celku, vnímání pohybu, rozvoji koordinace oka a ruky, oka a nohy, vnímání časového sledu, zrakové reedukaci při poruchách binokulárního vidění.

Pro zajištění optimálních vzdělávacích podmínek, které respektují individuální a speciální vzdělávací potřeby dítěte/žáka, uplatňujte následující doporučení:

- Seznamte se s postižením dítěte/žáka, s jeho aktuálními možnostmi, s dopadem zrakového postižení na vzdělávání.
- Pomáhejte s podáváním instrukcí, vysvětlujte, doplňujte názory, popisujte. Pomáhejte s orientací v písemných úkolech, slovních úlohách.
- Zařazujte multisenzorický přístup (vnímání více smysly).
- Respektujte individuální osobnost dítěte/žáka (jeho speciální vzdělávací potřeby, zvýšenou unavitelnost, možnou menší míru zátěže, výkyvy v pozornosti a soustředění).
- Vytvořte podmínky pro psychickou a fyzickou pohodu dítěte/žáka, pozitivně motivujte dítě/žáka.
- Posilujte zrakovou a sluchovou percepci, které pomáhají úspěšnému vzdělávání, jsou předpokladem dovedností čtenářských, písemných a početních.
- Ve spolupráci s učitelem, speciálním pedagogem, pracovníkem SPC si vytvořte plán zrakového a sluchového rozvoje, podle kterého postupujte (plán vychází z aktuálních možností dítěte/žáka).
- Posilujte sluchové vnímání, které pomáhá: doplnit a upřesnit informace získané z prostředí zrakem, které mohou být vlivem zrakového postižení zkreslené, nepřesné; učte dítě/žáka poslouchat se, sledovat a vést rozhovor; rozvíjejte oslabené sluchové vnímání, sluchovou stimulaci, (zařazujte cvičení zaměřená na sluchovou pozornost, diferenciaci, analýzu a syntézu, paměť).
- Posilujte zrakové vnímání, které u žáků s poruchou binokulárního vidění pomáhá posilovat zrakové funkce oslabeného oka, učte dítě/žáka vnímat, vizualizovat, jednat, vytvořit si co nejpřesnější představy o okolním prostředí (zařazujte cvičení zaměřená na rozvíjení zrakové diferenciace, pozornosti, syntézy a analýzy, paměti).
- Pokud jde o zrakové postižení příslušného stupně, zařazujte zrakovou stimulaci (pod odborným vedením SPC, zrakového terapeuta).

- Dodržujte zrakovou hygienu (přiměřenou dobu zrakové práce, vhodné osvětlení, nezbytnou vzdálenost očí od textu, vhodnou velikost textů a obrázků, zařazení relaxace očí).

PŘÍKLAD

U dívky se po zahájení docházky do první třídy začaly objevovat výukové problémy ve všech vyučovacích předmětech. Dívka absolvovala komplexní vyšetření a výsledkem bylo diagnostikované postižení zraku (pásmo lehké slabozrakosti) a sluchu (lehká nedoslýchavost). Dívce byly předepsány brýle. Rodiče navázali spolupráci s SPC pro daná postižení. SPC začalo úzce spolupracovat se školou. Pro vytvoření vzdělávacích podmínek, které by vycházely z individuálních a speciálních potřeb dívky, byla na druhé pololetí doporučena přítomnost asistenta pedagoga. Škola vytvořila IVP, v kterém bylo zahrnuto posilování sluchové a zrakové percepce. Pod odborným vedením učitele asistent pedagoga rozvíjel zrakové a sluchové vnímání, 20 minut denně při ranních hrách. Dívka docházela 1× za měsíc do SPC a také v rodinném prostředí bylo rozvíjeno sluchové a zrakové vnímání. Dívka se během školního roku naučila účinně využívat zrak a sluch.

4.5.2 ZÁCVIKOVÉ POBYTY

EVA MATOUŠKOVÁ

Zácvikové pobyty dítěte/žáka se zrakovým postižením zařazujte jako podporu z důvodu získání specifických dovedností, které souvisejí se změnou zdravotního stavu žáka. Cílem je osvojit si novou specifickou dovednost, nácvik práce s doporučenou reedukační nebo kompenzační pomůckou. Zácvikové pobyty umožní diagnostický pobyt v odborném zázemí speciální školy, která má zkušenosti, je vybavena speciálními pomůckami, nebo je možné využít nabídky různých organizací a sdružení, které nabízejí zácvik dané speciální dovednosti (např. psaní na PC). Výsledkem by mělo být osvojení speciální dovednosti, kterou žák bude využívat ve své kmenové škole.

Zácvikový pobyt může být krátkodobý nebo dlouhodobý, víkendový, pobytový nebo s možností docházky žáka na odborné pracoviště, popřípadě odborník specialista jezdí za žákem (do zařízení, rodiny).

Určitou formou zácvikového pobytu jsou i týdenní pobyty pořádané některými SPC, SRP, které jsou zaměřeny na rozvoj speciálních dovedností (kompenzačních a reedukačních).

Pro zajištění optimálních vzdělávacích podmínek pro dítě/žáka, které respektují jeho speciální a individuální potřeby, uplatňujte následující doporučení:

- Podporujte žáka a pomáhejte mu vyrovnat se s novou životní situací, která nastala (např. zhoršení zraku, získání nové speciální pomůcky); tolerujte jeho možnou emocionální labilitu, výkyvy ve výkonu, unavitelnost, buďte empatičtí.

- Vycházejte z aktuálních možností a schopností při změně zdravotního stavu žáka (náhlé oslepnutí, postupná ztráta zraku).
- Pomáhejte vytvořit vhodné vzdělávací podmínky, které budou respektovat individualitu žáka.
- Veďte žáka k samostatnosti při obsluze kompenzační nebo reedukační pomůcky, kontrolujte správné užívání pomůcek.
- Využívejte převážně pozitivní hodnocení, motivaci, chvalte žáka i za malé pokroky.
- Učte žáka bezpečnému pohybu, zvládnutí dané trasy, pravidlům při jízdě v dopravních prostředcích.
- Ve spolupráci s učiteli si osvojte takové dovednosti, které využijete při vzdělávání žáka v kmenové škole při integraci (obsluha kompenzační nebo reedukační pomůcky, nácvik čtení a psaní Braillova písma).
- V kmenové škole vytvářejte vhodné prostředí, aby žák mohl nově osvojenou dovednost plně využít.

PŘÍKLAD

Chlapec s diagnózou praktická nevidomost absolvoval povinnou školní docházku ve vesnické škole v místě bydliště. Úspěšně vykonal přijímací řízení na střední školu – gymnázium v okresním městě. Zahájení docházky na gymnáziu bylo podmíněno zvládnutím dovednosti samostatné práce s notebookem s hlasovým výstupem. Chlapec neměl osvojenu tuto dovednost. Zákonný zástupce chlapce zařídil zácvikový pobyt na odborném pracovišti. Během letních prázdnin chlapec absolvoval kurz zaměřený na práci na PC a notebooku, ve kterém si osvojil příslušné dovednosti. Během prvního ročníku gymnázia se ještě účastnil 3 víkendových kurzů práce s PC a notebookem. V současné době notebook využívá ve výuce ve všech předmětech. Osvojená dovednost je tak kvalitní, že žák stačí tempu třídy, texty z tabule si přes flash disk nahrává do notebooku a účastní se výuky v plném rozsahu.

4.6 NÁCVIK SEBEOBSLUŽNÝCH DOVEDNOSTÍ

MARTINA KRÁLOVÁ

Nácvik sebeobslužných dovedností spočívá v tom, že budete vhodným způsobem podporovat dítě v samostatnosti při sebeobsluze v oblasti hygieny, oblékání, stravování, péče o zdraví, samostatného pohybu a při práci ve vyučování. S vaší podporou bude dítě upevňovat vhodné sebeobslužné návyky či vytvářet nové.

Pro zajištění optimálních vzdělávacích podmínek, které zahrnují také nácvik sebeobslužných dovedností, uplatňujte následující doporučení:

- Respektujte individuální specifické potřeby žáka (aktuální stav fyzický i psychický), individuální tempo žáka, dosaženou úroveň vývoje, výkyvy ve výkonech, schopnost soustředění.
- Seznamte se se zrakovými možnostmi žáka.
- Naučte se pracovat s pomůckami, které žák používá při vyučování.
- Rozvíjejte samostatnost a nezávislost žáka vzhledem k jeho věku.
- Ponechte žákovi co nejvíce prostoru a možností udělat věci sám, lehce ho podporujte, pomáhejte až tehdy, je-li to skutečně nutné. Nedělejte věci za dítě.
- Snažte se co nejvíce žáka zapojit do kolektivu spolužáků.
- U dětí předškolního věku je tento nácvik součástí výchovy, jednotlivé nácviky probíhají obvykle formou hry.
- Dítě podrobně seznamte s tím, co budete dělat, ukažte na příkladu (česání vlásků panence, zapínání zipu na tašce apod.), poté slovně komentujte a postupně přejděte k tomu, že dítě dělá danou činnost již samostatně.
- Podporujte žáka v samostatnosti při přípravě na výuku.
- Jednotlivé metody a postupy konzultujte s pracovníkem ŠPP a ŠPZ a zákonnými zástupci.
- Buďte trpěliví a poskytněte dítěti dostatek prostoru k samostatnosti.

PŘÍKLAD

Asistentka pedagoga v mateřské škole po nástupu nevidomého chlapce ihned označila potřebná místa tak, aby se chlapec v MŠ mohl orientovat samostatně (reliéfní označení na chodbě, označení židličky, místa u stolečku, místa v šatně apod.). Poté, co chlapec zvládl sám přejít ze šatny do třídy, na WC apod., zkonzultovala asistentka se speciálním pedagogem další postup. Společně vybrali pro chlapce nejvhodnější cestu k výdejnímu okénku pro svačinu (využili vhodné reliéfní body – chůze podél koberce, nástěnky, magnetické tabule apod.) a asistentka pedagoga postupně podporovala chlapce v samostatnosti při vyzvedávání svačiny. Doprovází chlapce k okénku, ale již ho nevede za ruku, chlapec jde sám, převezme svačinu od paní kuchařky a sám jde ke stolečku. V případě hrozící kolize asistentka zasáhne.

4.7 NÁCVIK SOCIÁLNÍHO CHOVÁNÍ

EVA MATOUŠKOVÁ

Nácvik sociálního chování spočívá v osvojení sociálního chování a sociálních dovedností v mezilidských vztazích, v dovednosti přiměřeným způsobem vyjádřit své potřeby, pocity, přání s ohledem na druhé, v nácviku vhodného chování při vyučování, začleňování dítěte/žáka do sociální struktury, v učení, jak se přizpůsobit normám společnosti v souladu s požadavky společnosti, schopnosti vycházet s lidmi, jak se začlenit do společnosti. Toto podpůrné opatření zařazujte, nemá-li žák osvojeny sociální dovednosti, neumí adekvátně vyjádřit své potřeby, pocity a přání, není schopen respektovat druhé, neumí se chovat v náročných situacích, nezvládá přijetí neúspěchu, neumí spolupracovat, nezvládá dovednost slušného chování. Přiměřeným sociálním chováním zlepšujete adaptabilitu dítěte/žáka, orientaci v mezilidských vztazích, učíte ho, jak se chovat v sociálních situacích, v sociálních rolích, předcházet nedorozumění. Vývoj v oblasti socializace je důležitý pro regulaci vlastního chování, které je závislé na zvládnutí daných norem (norem společenských a norem, které vytváří dětská skupina).

Pro zajištění nácviku sociálního chování uplatňujte následující doporučení:

- Respektujte skutečnost, že v důsledku omezení přijímání informací zrakem je možné opoždění v oblasti sociální zkušenosti (vnímání neverbálních projevů v sociální komunikaci – výrazy obličeje, gesta, mimika, orientace v sociálních rolích).
- Motivujte, často chvalte, využívejte pozitivního ocenění.
- Buďte čitelní (vysvětlujte to také ostatním), vlivem absence zrakového vnímání je možné nesprávné vyhodnocení vašich projevů chování, neverbální komunikace – verbální projev by měl odpovídat neverbálnímu.
- Přijímejte dítě/žáka jako rovnocenného člena třídy, aby ostatní spolužáci viděli, že je brán stejně jako každé dítě/žák ve třídě.
- Seznamte spolužáky s postižením žáka. Je možné využít prožitkovou hodinu, při které budou mít žáci simulované zrakové postižení (simulační brýle, průhledné fólie a podobně) a vyzkouší si zrakové možnosti žáka se zrakovým postižením ve výuce.
- Respektujte, že těžce zrakově postižený nemusí pochopit ironii, neumí přiměřeně vyjádřit své potřeby.
- Respektujte vývojovou úroveň sociálních dovedností.
- Podporujte pochopení pravidel sociálního soužití.
- Trpělivě vysvětlujte a učte sociální chování, sociální role, sociální dovednosti – tyto dovednosti uvádějte do praxe.
- Učte žáka respektovat autoritu učitele, asistenta pedagoga.
- S učitelem podporujte začlenění do skupiny spolužáků, příznivé klima třídy.
- Vysvětlujte a učte žáka základy komunikace (dívání se do očí, vykání a podobně).
- Veďte žáka k osvojování pravidel slušného chování a společenských pravidel (oslovování, pozdrav, žádost, poděkování).

- Vysvětlujte, popisujte pravidla společenského soužití, mezilidských vztahů, sociálních rolí.
- Učte žáka zvládat změny – umět se přizpůsobit různým životním podmínkám.
- Nenechávejte žáka sedět samotného, pracujte ve dvojicích, v malých skupinách, aby se mohl cítit jako součást třídy.
- Snažte se najít a využívat dovednosti žáka, které budou obohacovat třídu.
- Dejte spolužákům příležitost pomáhat dítěti/žákovi se zrakovým postižením.
- Podporujte dovednost kontrolovat vlastní chování, pochopit a správně uplatňovat společenská pravidla a normy (empatie) a rozvíjejte sociální adaptaci (sounáležitost se skupinou, navazování kontaktů s vrstevníky, dospělými).
- Snažte se působit preventivně, vysvětlujte neverbální komunikaci, slovně a citlivě vysvětlujte a rozebírejte situace, jednání (využívejte konkrétní situace, využívejte literaturu – příběhy, povídky, dramatizaci a podobně, přehrávejte role).
- Vytvářejte situace k podpoře sebevědomí, sebedůvěry, přirozeného sebehodnocení.
- Využívejte postupné adaptace.
- Stanovte si cíle.
- Spolupracujte s rodiči, respektujte zvyky a názory rodiny, pokud nejsou proti pravidlům společnosti.

PŘÍKLAD

Dívka s těžkým zrakovým postižením (využití světlocitu) ve věku 6 let v době odkladu školní docházky začala navštěvovat běžnou mateřskou školu v místě bydliště. Dívka se neorientovala v pravidlech sociálního chování, v sociálních rolích, v mezilidských vztazích, neměla osvojena základní pravidla společenského chování. Návštěva mateřské školy byla pro dívku první zkušeností s kontaktem s dětmi a lidmi mimo rodinu. Dívka vyrůstala v malé vesnici, byla jedináček, neměla příležitost ke kontaktu s dětmi, lidmi mimo rodinu. Svůj život trávila v přítomnosti úzké a širší rodiny, s dospělými. V mateřské škole všem zaměstnancům tykala, oslovovala je jménem, při komunikaci užívala hodně vulgárních výrazů. K zajištění podmínek, které by respektovaly individuální a speciální vzdělávací potřeby dívky, byl v mateřské škole přítomen asistent pedagoga. V prvním týdnu školního roku byla svolána integrační schůzka, byl vytvořen IVP, který byl zaměřen také na nácvik sociálního chování. Mezi rodinou a mateřskou školou vznikla velmi úzká spolupráce a jednota. Při osvojování sociálního chování bylo maximálně využíváno vysvětlování, popisování a vlastního příkladu. Při nástupu do základní školy měla již dívka osvojena základní pravidla společenského chování.

4.8 ZVLÁDÁNÍ NÁROČNÉHO CHOVÁNÍ

MARTINA KRÁLOVÁ

Zvládáním náročného chování máme na mysli nejen možné odlišné chování integrovaného žáka vůči jeho spolužákům a pedagogům, které vzniká v důsledku dopadu zrakové vady a odlišného vývoje vzhledem ke zrakové vadě, ale i možné nevhodné chování spolužáků vůči integrovanému žákovi.

Při práci s integrovaným žákem si můžete všimnout některého pro vás dosud neobvyklého chování. Např. žák při seznamování získává informace o druhých lidech všemi možnými způsoby, tedy i dalšími smysly, proto může k novým lidech přičichnout, chce si na ně sáhnout apod.

Můžete si všimnout některých stereotypů v chování – mačkání očí, kývání, třepání rukama, dupání apod. Objeví-li se takové chování, žáka jemně upozorníme: „Nemačkej si oči."

Echolokace – vnímání prostoru kolem sebe a jeho změn. Žák si často venku či v koupelně, na chodbě tleskne, mlaskne, dupne a vnímá ozvěnu tohoto zvuku, která mu napoví, v jakém prostředí se nachází. To je chování, které většina intaktních spolužáků nechápe.

Žák může odmítat používání některých pomůcek, např. optických – nechce nosit brýle, okluzní čočku, nebo kompenzačních pomůcek – monokuláru, sklopné desky apod. Žák se nechce odlišovat od svých spolužáků, zároveň mu však tyto pomůcky můžou výrazně usnadnit zrakovou práci. V takové chvíli je obzvlášť třeba pochopení a takt, s jakým dítěti vše vysvětlujeme.

Spolužáci integrovaného žáka se mohou začít nevhodně chovat z neznalosti dopadu zrakové vady na jejich spolužáka. Např. nevidomý žák nebude provádět stejné grafomotorické cviky na uvolnění ruky, ale bude např. třídit přírodniny. Zde je potřeba ostatním žákům vysvětlit, že nejde o „ulévání", ale o vhodný způsob uvolnění ruky.

Pro zajištění optimálních vzdělávacích podmínek, pro které je třeba zvládnout i možné náročné chování, uplatňujte následující doporučení:

- Respektujte individuální specifické potřeby žáka (aktuální stav fyzický i psychický), individuální tempo žáka, dosaženou úroveň jeho vývoje, výkyvy ve výkonech, schopnost soustředění.
- Seznamte se se zrakovými možnostmi žáka.
- Naučte se pracovat s pomůckami, které žák používá při vyučování, pochopte, k čemu žákovi slouží a jak mu pomáhají.
- Rozvíjejte samostatnost a nezávislost žáka vzhledem k jeho věku.
- Snažte se co nejvíce žáka zapojit do kolektivu spolužáků.
- Komunikujte s celou třídou o tom, proč žák dělá některé věci jinak.
- Uspořádejte intaktním spolužákům krátkou prožitkovou akci, na níž zakusí aktivity prováděné bez použití zraku.
- V případě potřeby se obraťte na ŠPP nebo ŠPZ.
- Účastněte se integračních schůzek, komunikujte s rodiči.

- Účastněte se preventivních programů práce s třídou.
- Domluvte se s třídním učitelem a vedením školy na vytvoření „krizového scénáře“.

PŘÍKLAD

Žákyně třetí třídy ZŠ odmítala používat při výuce své brýle, protože se jí nelíbily, styděla se za ně a bála se reakce spolužáků. Když byla pedagogem nucena brýle si nasadit a pracovat s nimi, setkávala se s poznámkami: „Vypadáš jako Robocop.“ Situace vyvrcholila agresivní reakcí žákyně, která jednoho dne brýle odhodila přes celou třídu. Paní učitelka se obrátila na speciálněpedagogické centrum s žádostí, zda by odborník mohl dětem vysvětlit, proč žákyně musí brýle nosit, apod. Tyfloped SPC uspořádal ve třídě besedu, při které dětem nejen předal stručné teoretické informace o zrakové vadě a nutnosti nošení brýlí, ale přinesl s sebou zároveň simulační brýle a podobné brýle, jako nosí jejich spolužačka. Žáci si vyzkoušeli, jak jejich spolužačka přibližně vidí/nevidí a jak jí brýle pomáhají. Třídní učitelka poté tuto zkušenost hodnotila velmi pozitivně, protože spolužáci začali být více pozorní, uvědomili si, se kterými činnostmi může mít žákyně problém, apod. Nyní ji v nošení brýlí podporují se slovy, že jí závidí: „Protože vidíš i mravence na tabuli.“

4.9 METODICKÁ INTERVENCE SMĚREM K PEDAGOGŮM ZE STRANY ŠPZ A ŠPP

MARTINA KRÁLOVÁ

Školské poradenské zařízení či školní poradenské pracoviště vám bude poskytovat podporu po celou dobu integrace žáka. Pracovníci tohoto zařízení vám zodpoví vaše dotazy ohledně průběhu vzdělávání žáka, podpoří vás v průběhu školního roku při práci s integrovaným žákem. Poskytnou vám podporu v oblasti plnění individuálního vzdělávacího plánu, při nácviku práce s kompenzační pomůckou, mohou vám pomoci i při nalézání vhodného způsobu chování k žákovi a při nastavení vzájemné komunikace. Získáte doporučené speciálněpedagogické metody, postupy práce se žákem a budete metodicky vedeni v oblastech zrakové stimulace, předbraillské přípravy, prostorové orientace a nácviku sebeobslužných dovedností.

Metodická intervence ze strany ŠPZ je možná pouze se souhlasem zákonných zástupců integrovaného dítěte.

Pro zajištění optimálních vzdělávacích podmínek, které respektují individuální a vzdělávací potřeby žáka, a pro úspěšné navázání spolupráce s ŠPZ a ŠPP uplatňujte následující doporučení:

- Zúčastněte se již úvodních schůzek pracovníka ŠPZ s třídním učitelem, vedením školy, zpravidla ještě před nástupem integrovaného žáka (integrační schůzka). Dle možností je vhodné se předem setkat i s rodinou a žákem.
- Důkladně se seznamte s diagnózou žáka, zdravotními riziky, která z ní plynou, a s individuálními potřebami žáka. Proberte s pracovníkem ŠPZ závěry z vyšetření, doporučení ze zpráv apod.
- Obraťte se na určeného pracovníka ŠPZ, kdykoli to budete potřebovat.
- Připravujte se na vyučování předem ve spolupráci s vyučujícím.
- Využívejte doporučení pracovníka ŠPZ co nejčastěji.
- Informujte pracovníka ŠPZ nejen o problémech a komplikacích, ale i úspěších, kterých se žákem dosahujete.
- Vypůjčte si od pracovníků ŠPZ doporučenou literaturu, pomůcky, sjednejte si schůzku na některém z doporučených odborných pracovišť.
- Komunikujte se všemi zúčastněnými.
- Obraťte se na ŠPZ včas! Raději více kratších konzultací v případě nejistoty než zanedbání vznikajícího problému (často stačí pouze krátká telefonická či e-mailová komunikace).

PŘÍKLAD

Rodiče nevidomého dítěte, kteří měli zájem o integraci svého syna, se obrátili na speciálněpedagogické centrum. Pracovnice ŠPZ navázala kontakt s rodiči, proběhlo několik schůzek, včetně účasti pracovnice při zápisu do ZŠ. Po přijetí chlapce do první třídy se škola zkontaktovala s pracovnicí SPC znovu a začátkem června proběhla integrační schůzka. Této schůzky se zúčastnilo vedení školy, budoucí třídní učitel, budoucí asistentka pedagoga, speciální pedagog ŠPZ a matka integrovaného žáka.

Speciální pedagog seznámil všechny zúčastněné s diagnózou dítěte dle lékařské zprávy i dle speciálněpedagogického vyšetření. Zmínil rizika, která s sebou dané postižení nese. Matka doplnila informace o osobnosti dítěte (např. že na neočekávaný dotyk v oblasti hlavy chlapec reaguje křikem a ztrácí důvěru v osoby kolem sebe). S třídním učitelem byly probrány náležitosti individuálního vzdělávacího plánu.

Asistentce pedagoga byla zapůjčena literatura o specifikách vývoje žáka se zrakovým postižením, doporučeny odkazy k prohlédnutí vhodných pomůcek, zapůjčeny materiály k naučení se Braillova písma, Metodika práce asistenta pedagoga se žákem se zrakovým postižením. S dalšími dotazy se mohla asistentka obrátit na pracovnici ŠPZ dle potřeby elektronicky.

4.10 VÝUKA PROSTŘEDNICTVÍM PODPORUJÍCÍ A ALTERNATIVNÍ KOMUNIKACE

EVA MATOUŠKOVÁ

Výuka prostřednictvím specifického systému spočívá v tom, že žákovi s těžkým zrakovým postižením umožňujete vzdělávání prostřednictvím Braillova písma, tím mu zajišťujete přístup k informacím a rozvíjíte gramotnost těžce zrakově postiženého, zlepšujete žákovu adaptabilitu, minimalizujete možné výukové potíže. Dovednost číst a psát Braillovým písmem je kompenzační technika, jejímž cílem je náhrada poškozeného zraku. Čtení a psaní pomocí Braillova písma jsou základní dovednosti žáka se zrakovým postižením, podobně jako žák intaktní umí číst a psát s pomocí zraku. Nácvik dovednosti čtení a psaní Braillova písma je nezbytné zařazovat, pokud žák neumí číst a psát Braillovým písmem, čte a píše v nedostatečné kvalitě, dále pokud je jeho zrakové postižení progresivní.

Pro zajištění optimálních vzdělávacích podmínek, které respektují speciální vzdělávací potřeby žáka s těžkým zrakovým postižením ve výuce, uplatňujte následující doporučení:

- Respektujte individuální a speciální vzdělávací potřeby žáka.
- Veďte žáka k samostatnosti při práci s kompenzačními pomůckami (práce s textem, Pichtovým psacím strojem – zakládání papíru, při práce s učebnicemi psanými v Braillově písmu atd.); zachovávejte stejné uspořádání pomůcek na školní lavici, pomůcky připravuje žák před vyučováním.
- Naučte se také číst a psát Braillovo písmo.
- Pokud je to nutné, procvičujte správný rytmus a tempo psaní, kontrolujte správný přítlak klapek, sílu úderu (výšku reliéfů), pravidelnost a hbitost psaní, správné postavení ruky, prstů, správný prstoklad, správné sezení.
- Kontrolujte porozumění čtení.
- Nemá-li žák zvládnutou dovednost čtení a psaní Braillova písma, zařazujte nácvik pod vedením speciálního pedagoga.
- Respektujte, ve které etapě nácviku žák je, respektujte posloupnost etap (nácvik čtení a psaní Braillova písma má 4 etapy: 1. předslabikářová – výcvik drobného svalstva ruky, zjemňování hmatového vnímání, znalost šestibodu; 2. slabikářová – čtení a psaní znaků, písmen, slabik, slov, jednoduchých vět; 3. poslabikářová – zrychlování tempa čtení a psaní, čtení a psaní diakritických znamének, matematických zápisů, značek užívaných v matematice; 4. rozšiřování a prohlubování čtení a psaní.
- Respektujte možné projevy, které mohou negativně ovlivňovat kvalitu čtení a psaní: slabou koncentraci pozornosti, výkyvy v pozornosti a soustředění, snížené percepční a kognitivní schopnosti, špatnou identifikaci bodů z důvodu snížené citlivosti bříšek prstů, omezenou pohyblivost prstů, ochrnutí horní končetiny, zvýšenou unavitelnost,

pomalé nebo kolísavé osobní tempo, slabou paměť, neschopnost zapamatovat si umístění bodů; také zima a přílišné horko ovlivňují kvalitu čtení.

- Respektujte individuální tempo čtení a psaní.
- V rámci podpůrných opatření zařazujte také doučování.
- Pokud to schopnosti žáka umožňují, pracujte společně se třídou, užívejte stejný typ učebnic, přepsaných ovšem v Braillově písmu.
- Pokud je to nutné, přepisujte texty – zjednodušujte je, jednostranný přepis, psaní ob řádek, modifikujte úkoly, úkoly rozkládejte na dílčí kroky.
- Ve spolupráci s učitelem umožněte výuku mimo třídu, je-li to nutné.
- Ve spolupráci s učitelem poskytujte delší časovou dotaci při písemných pracích, pokud je to nutné.
- Pro názornost, pochopení učiva tvořte hmatové pomůcky (reliéfní mapy, plánky), využívejte trojrozměrné pomůcky a názory.
- S učitelem podporujte v co největší míře zapojení žáka do kolektivu třídy.
- Přepisujte texty z tabule do lavice Braillovým písmem nebo texty z tabule diktujte žákovi.
- Úzce spolupracujte s učiteli a rodiči.

PŘÍKLAD

Do první třídy běžné základní školy nastoupil nevidomý chlapec. Vzhledem ke skutečnosti, že rodina výhledově plánovala integraci do běžné základní školy v místě bydliště, již v mateřské škole se učil čtení a psaní Braillova písma. V mateřské škole absolvoval nejprve předslabikářovou etapu (předbraillskou přípravu): chlapec procvičoval a rozvíjel orientaci v prostoru a na ploše, učil se orientovat na řádku, ve sloupci, na stránce, rozvíjet hmat, hmatové vnímání prstů, pohyblivost ruky, uvolňování kloubů, koordinaci rukou. Poté, v době odkladu školní docházky, následovala slabikářová etapa: chlapec se seznámil se šestibodem, učil se pojmenovat jednotlivé body, seznámil se s jejich vzájemnou polohou, s kombinacemi bodů, postupně zvládl čtení a psaní písmen celé abecedy na kolíčkové písance, nýtkové jednořádkové a třířádkové písance. Ve druhém pololetí se seznámil s Pichtovým psacím strojem, na kterém se učil psát. Současně procvičoval čtení Braillova písma u textů psaných na Pichtově psacím stroji, nejprve četl jednotlivá písmena s mezerami mezi nimi a s mezerami mezi řádky. Postupně se dovednost čtení zlepšila a četl písmena bez mezer, slabiky a krátká slova psaná ob řádek, v červnu již nebylo nutné řádek vynechávat a chlapec četl běžné jednodušší texty. Nácviku Braillova písma se věnoval asistent pedagoga pod vedením pracovníka SPC. Při nástupu do první třídy chlapec již plynule, ale pomaleji četl a psal Braillovým písmem. V průběhu školního roku, v souladu s osnovami, se seznámil s dalšími pravidly přepisu do Braillova písma (učil se číst a psát číslice, matematické zápisy), zrychlil tempo čtení a psaní, za přítomnosti asistenta pedagoga plně stačil výuce.

SHRNUTÍ

Kapitola o podpůrných opatřeních z oblasti intervencí v sobě zahrnuje především specifika vzdělávání žáků se zrakovým postižením. Z nabízených postupů si jistě vyberete ty, které budou vám a vašim svěřencům nejvíce vyhovovat. Při pozorném sledování žáka při práci a hodnocení jeho reakcí a při spolupráci s učitelem možná přijdete sami na postupy nové. Doporučujeme však nově objevené postupy konzultovat s odborným pracovníkem SPC.

LITERATURA

1. BASLEROVÁ, P. 2012. *Metodika práce se žákem se zrakovým postižením*. Olomouc: UP. ISBN 978-80-244-3307-3.
2. BASLEROVÁ, P. 2012. *Metodika práce asistenta pedagoga se žákem se zrakovým postižením*. Olomouc: UP. ISBN 978-80-244-3376-9.
3. BUBENÍČKOVÁ, H.; KARÁSEK, P.; PAVLÍČEK, R. 2012. *Kompenzační pomůcky pro uživatele se zrakovým postižením*. Brno: Tyflocentrum. ISBN 978-80-260-1538-3.
4. CASEOVÁ, C.; DALLEYOVÁ, T. 2005. *Arteterapie s dětmi*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-065-0.
5. FRIEDLOVÁ, K. 2007. *Bazální stimulace v ošetřovatelské praxi*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1314-4.
6. GONZUROVÁ, W. 1996. Příručka pro přepis do bodového písma. Praha: Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana.
7. HAYESOVÁ, N. 2000. *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-415-X.
8. JESENSKÝ, J.; ČÁLEK, O.; FRANER, J. 2008. *Metodika výcviku čtení a psaní nevidomých*. 2. vyd. Praha: ÚV SNS, Aeterna. ISBN 80-900950-0-3.
9. KRATOCHVÍL, S. 2002. *Základy psychoterapie*. Praha: Portál.
10. KREJČÍŘOVÁ, J.; KAPROVÁ, Z. 1999. *Náměty pro logopedickou prevenci*. Praha: Fortuna. ISBN 80-7168-691-3.
11. KUTÁLKOVÁ, D. 2002. *Opožděný vývoj řeči*. Praha: Septima. ISBN 80-7216-177-6.
12. KUTÁLKOVÁ, D. 1996. *Logopedická prevence*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-115-0.
13. KUTÁLKOVÁ, D. 2010. *Jak připravit dítě do 1. třídy*. 2. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3246-6.
14. MOLEMAN, Y.; BROEK, E.; EIJDEN, A. 2014. *Rosteme hrou*. Praha: Raná péče Eda. ISBN 978-80-260-5862-5.
15. MORAVCOVÁ, D. 2007. *Zraková terapie slabozrakých*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7254-949-8.
16. MORAVCOVÁ, D. 2007. *Zraková terapie*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7254-476-9.
17. PIPEKOVÁ, J.; VÍTKOVÁ, M. 2001. *Terapie ve speciálně pedagogické péči*. Brno: Paido.
18. POTMĚŠIL, M. a kolektiv. 2012. *Metodika práce se žákem se sluchovým postižením*. Olomouc: UP. ISBN 978-80-244-3310-3.

19. ŠMARDOVÁ, V. 2010. Školní zralost. Ostrava: Computer Press. ISBN 978-80-251-2569-4.
20. VRBOVÁ, R. a kolektiv. 2012. *Metodika práce se žákem s narušenou komunikační schopností.* Olomouc: UP. ISBN 978-80-244-3312-7.

Internetové zdroje:

1. www.canisterapie.cz
2. www.hipoterapie.cz

5

VYUŽITÍ POMŮCEK A ČINNOST ASISTENTA PEDAGOGA

JANA JANKOVÁ

Následující oblast podpůrných opatření popisuje činnost asistenta pedagoga při získávání a vytváření didaktických a speciálních didaktických pomůcek pro žáka se zrakovým postižením a při práci s nimi. Následující text zdůrazňuje činnosti, které by měl asistent pedagoga zvládnout při práci se žákem se zrakovým postižením. Asistent pedagoga by měl umět pracovat také s kompenzačními pomůckami svého svěřence (TV lupa, lupy, dalekohledové systémy), měl by zvládat zásady péče o pomůcku (brýle), měl by umět vytvořit pomůcku pro rozvoj hmatu (hmatný obrázek, tajemný sáček), čichu (skleničky vůní), sluchu (co slyšíš?) a další. Celá oblast se skládá ze tří podpůrných opatření:

- **Didaktické pomůcky**. Pomůcky používané při výuce v běžné škole a pro tuto činnost připravené – modely, obrazy, přehledové tabule, vycpaniny atd.
- **Speciální didaktické pomůcky**. Pomůcky speciálně připravené pro výuku žáků se zrakovým postižením – speciální sešity, zvětšené texty, braillské učebnice.
- **Kompenzační pomůcky**. Pomůcky, které nahrazují oslabené zrakové funkce nebo zrakové vnímání. Jsou to pomůcky, které žák používá nejen ve škole, ale i v běžném životě.

5.1 DIDAKTICKÉ POMŮCKY

LADA MÁRKUSOVÁ

Didaktické pomůcky jsou určité předměty, které žák používá ve výchovně-vzdělávacím procesu k dosažení daných pedagogických cílů. Důležité je vhodné zvolení konkrétní pomůcky vzhledem ke stupni zrakového postižení. Asistent pedagoga bude pracovat se žákem s největší mírou podpůrných opatření.

Využívání didaktických pomůcek pomáhá žákovi při získávání vědomostí a dovedností, zvyšuje efektivitu školní práce, rozvíjí logické myšlení, paměť, udržuje pozornost, vzbuzuje žákův zájem a motivuje ho k činnosti, podněcuje zvědavost, rozvíjí zrakové i sluchové vnímání, hrubou i jemnou motoriku.

Většinu pomůcek lze koupit v hračkářství nebo papírnictví, některé pomůcky, především pro rozvoj smyslů, je možno vyrobit.

Při **výcviku jednotlivých smyslů** lze využít mnoho stavebnic, mozaik, vkládaček, zvukových hraček apod. Většina z nich je původně určena pro malé děti, ale i u žáků MŠ a ZŠ je lze velmi dobře využít.

Pro **rozvoj sluchového vnímání** lze použít různé druhy štěrchátek, pískací hračky, dětské hudební nástroje, zvuky zvířat apod. Žák se snaží jednotlivé zvuky rozeznat nebo určit směr, odkud se ozývají.

Pro **rozvoj jemné motoriky** lze využít mnohé mozaiky (začíná se s většími tvary a postupně se zmenšují), konstrukční stavebnice, skládací kubusy, vkládačky různých tvarů, navlékání korálků, napichování tvarů na stojánky, drátové labyrinty, rozeznávání předmětů denní potřeby nebo přírodnin, procvičování různých druhů zapínání, trhání papírů, vymalovávání voskovkami, malování prstovými barvami, práce s plastelínou a modelovací hmotou apod.

Vhodné jsou **předměty denní potřeby**, přírodniny, ale i zmenšené modely zvířat, dopravních prostředků apod., pomocí kterých žák získává představu o tom, jak daný předmět vypadá.

Úkolem asistenta pedagoga je nabízet žákovi rozmanité předměty z různých oblastí života, se žákem si je prohlížet a slovně komentovat tak, aby si žák o předmětu vytvořil ucelenou představu.

5.2 SPECIÁLNÍ DIDAKTICKÉ POMŮCKY

LADA MÁRKUSOVÁ

Speciální didaktické pomůcky pomáhají žákovi se zrakovým postižením v mnoha oblastech života. Ve vzdělávací oblasti mu umožňují získávat vědomosti, pomáhají při zpracovávání informací z okolního prostředí, při nácviku sebeobslužných činností a také při orientaci v prostoru a samostatném pohybu žáka. Přijímá tak informace, které intaktní populace získává zrakovým vnímáním.

Speciálnědidaktické pomůcky jsou didaktické pomůcky upravené pro vzdělávání žáků na různých stupních vzdělávání tak, aby žáci mohli plnit výchovně-vzdělávací cíle daného vzdělávacího programu. Žáci se ZP mají specifické obtíže se získáváním podnětů ze svého okolí. Zrakové vnímání je buď nějakým způsobem zkresleno, nebo chybí zcela. Proto jsou speciálnědidaktické pomůcky uzpůsobeny stupni zrakového postižení, nebo nabízejí jiný způsob získávání podnětů z okolí postiženého, a to především formou hmatového a sluchového vnímání. Vhodně zvolené pomůcky pomáhají žákům vytvořit konkrétnější představy předmětů.

Při všech těchto činnostech má nezastupitelnou roli asistent pedagoga, který žákovi s největší mírou podpůrných opatření pomáhá. Důležité je, aby sám asistent pedagoga dokázal se speciálnědidaktickými pomůckami správně pracovat a snažil se o to, aby je žák také správně používal. Samozřejmostí je, že u nevidomého žáka ovládá asistent pedagoga Braillovo písmo.

Asistent pedagoga má mnoho způsobů, kterými může rozvíjet **smyslové vnímání žáka**. K tomu může použít velmi jednoduchých pomůcek, které si sám připraví. Pro rozvoj čichu lze vytvořit čichací skleničky (sáčky) s různými druhy koření, bylinek a jiného voňavého materiálu.

K rozvoji sluchu lze využít různých chrastítek, zvonečků, rolniček. Tímto způsobem může asistent pedagoga označit určená místa, směr pohybu žáka, popř. označit prostor ozvučenou gumou (na obyčejné prádelní gumě jsou našity rolničky).

K rozvoji hmatu může asistent pedagoga vytvořit hmatové pexeso (dvojice obrázků), katalog různých druhů materiálů, třeba jen druhy papíru či látek pro rozlišení povrchu či struktury. Může vytvářet reliéfní obrázky konturovací pastou, vypichováním obrysu – důležité je, aby obrázky byly co nejjednodušší a neměly mnoho detailů. Různými hmatovými tvary může žákovi označit jeho místo (v šatně, skříňku, třídu, WC apod.). Z jednotlivých

krabiček může vytvořit třídicí krabici na rozlišování drobných předmětů pro rozvoj jemné motoriky.

Ve škole asistent pedagoga pomáhá žákovi s **nácvikem Braillova písma**, zpočátku s kombinací bodů na kolíčkovém šestibodu, pak na jednořádkové písance a postupně přechází na nácvik jednotlivých písmen.

Pokud žák už ovládá Braillovo písmo, může mu asistent pedagoga takto označit jednotlivé učebnice, popsat složky na ukládání psaných materiálů, označit číselnou osu apod. Asistent pedagoga může žákovi chystat učební materiál v Braillově písmu.

Důležitý je nácvik **obsluhy Pichtova stroje**. Psaní žákům nečiní většinou problémy, horší je zavádění papíru do stroje. Zpočátku papír do stroje zasouvá asistent pedagoga, postupně žáka slovně vede a dopomáhá, až se dospěje ke konečné fázi, kdy tuto operaci zvládá žák sám.

Důležité je, aby asistent pedagoga nedělal za žáka úplně vše. Při všech činnostech žáka slovně instruuje, zpočátku i hodně pomáhá, ale snaží se o to, aby žák ukládal pomůcky vždy na stejné místo, sám si je chystal, apod. Cílem je, aby se žák sám naučil se speciálnědidaktickými pomůckami pracovat a hlavně je využívat při svých činnostech.

5.3 KOMPENZAČNÍ POMŮCKY

JANA TRČKOVÁ

Kompenzační pomůcky pro zrakově postižené usnadňují vzdělávání, hrají významnou úlohu v procesu integrace zrakově postižených do společnosti i do pracovního procesu, pomáhají odstraňovat informační bariéru, omezení v samostatnosti a nezávislosti, svými vlastnostmi a možnostmi použití mohou alespoň částečně kompenzovat nedostatečnost způsobenou těžkým zrakovým postižením. Zrakově postižený člověk vybavený správně zvolenou kompenzační pomůckou (pomůckami), kterou umí v maximální míře využívat, je schopen dělat stejné činnosti se stejnou kvalitou jako nepostižený člověk.

Kompenzační pomůcky lze dělit podle různých kritérií. Rozlišujeme např. optické pomůcky, optoelektronické pomůcky, pomůcky na bázi PC a ostatní pomůcky (pomůcky poskytující hmatový, hlasový, zvukový či akustický vjem). Pomůcky lze rozčlenit i na pomůcky pro každodenní činnosti, pomůcky pro vzdělávání, pro překonávání informační a komunikační bariéry, pomůcky pro volný čas apod. Jsou také pomůcky, které může zrakově postižený získat na lékařský předpis. Do této kategorie patří zejména optické pomůcky (brýlové obruby, nejrůznější lupy, dalekohledové systémy, ale také např. bílá hůl a lékařský teploměr). Na kompenzační pomůcky pro zrakově postižené uvedené v Seznamu zvláštních pomůcek – seznam je součástí vyhlášky o provedení některých ustanovení zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením (vyhláška MPSV ČR č. 388/2011 Sb., ze dne 29. 11. 2011) – může zrakově postižený získat tzv. příspěvek na zvláštní pomůcku od Úřadu práce ČR.

Pro potřeby této publikace není však důležitý výčet, ani popis jednotlivých kompenzačních pomůcek, ale zejména úloha asistenta pedagoga při práci s těmito pomůckami. Asistent

pedagoga, který pracuje ve třídě, kde se vzdělává žák se zrakovým postižením, by měl být se všemi kompenzačními pomůckami, které žák používá, seznámen a proškolen v jejich obsluze, aby mohl žákovi ve vyučování pomáhat při jejich obsluze, nebo učit jej kompenzační pomůcku správně používat. Zaškolení zpravidla zajišťuje SPC pro zrakově postižené. Pořádá odborné semináře a kurzy, jako je např. kurz prostorové orientace a samostatného pohybu, kurz čtení a psaní bodového písma. Asistenti pedagoga se učí používat bílou hůl, aby mohli později u integrovaného zrakově postiženého žáka pod supervizí pracovníka SPC provádět výcvik prostorové orientace a samostatného pohybu. V rámci kurzu čtení a psaní bodového písma se učí obsluhovat Pichtův stroj a metodiku výuky bodového písma.

Častější formy zaškolování jsou individuální návštěvy asistentů pedagoga v SPC, během kterých probíhají jednak konzultace se speciálními pedagogy SPC, ale i s pedagogy ze škol samostatně zřízených pro žáky se zdravotním postižením. Během těchto návštěv se asistenti pedagoga seznamují s pomůckami pro zrakově postižené, formou hospitace ve třídách čerpají zkušenosti se způsoby využívání kompenzačních pomůcek ve výchově a vzdělávání a probíhá také individuální zaškolování v obsluze pomůcek v prostorách SPC. Jedná se zpravidla o obsluhu optických a optoelektronických pomůcek.

Asistent pedagoga může být také zaškolen i v rámci pravidelných výjezdů speciálních pedagogů SPC do škol, ve kterých se zrakově postižený žák vzdělává. Jedná se např. o zaškolení a metodické vedení při výuce psaní všemi deseti na počítači (dovednost nezbytná pro ovládání PC se zvětšovacím nebo odečítacím programem). Pomůcky pro zrakově postižené na bázi PC mají širokou škálu možností, kombinací a využití, patří však i mezi ty náročnější na obsluhu a ovládání. Asistent pedagoga musí zvládat teoretické základy z oblasti informatiky a výpočetní techniky. Zaškolení v obsluze těchto náročnějších pomůcek probíhá ve specializovaných střediscích, zejména v Tyfloservisu, Tyflokabinetu, Tyflocentru a dalších. Dobře proškolený a informovaný asistent pedagoga je pro zrakově postiženého žáka velkou oporou a může jej učit dovednostem potřebným pro jeho úspěšnou integraci do společnosti.

SHRNUTÍ

Z obsahu této kapitoly je zřejmé, že individuální kompenzační pomůcky získá žák na doporučení odborného lékaře. Některé z těchto pomůcek hradí zdravotní pojišťovna, ostatní si musí jedinec se zrakovým postižením koupit. Zákonní zástupci mohou požádat o tzv. příspěvek na zvláštní pomůcku, který poskytuje MPSV prostřednictvím úřadů práce. Některé pomůcky jsou přenosné – žák je může využívat ve škole i doma, jiné jsou nepřenosné a žák je využívá pouze doma, nebo ve škole. Je důležité, aby asistent pedagoga zjistil vybavenost žáka kompenzačními pomůckami, poradil se s SPC a zákonnými zástupci žáka. Asistent pedagoga se musí s pomůckou naučit pracovat, musí zvládnout zásady práce s těmito pomůckami a jejich běžnou údržbu. Didaktické pomůcky a speciální didaktické pomůcky pro zrakově postižené se ve velké míře vytvářejí pro konkrétního žáka podle jeho speciálních potřeb.

LITERATURA

1. KEBLOVÁ, A. 1999. *Kompenzační pomůcky pro zrakově postižené žáky ZŠ*. Praha: Septima. ISBN 80-7216-104-0.
2. MATYSKOVÁ, K. 2009. *Kompenzační pomůcky pro osoby se zrakovým postižením.* Praha: Okamžik. ISBN 978-80-86932-24-8.
3. MORAVCOVÁ, D.; MATOUŠKOVÁ, E. 2011. *Rozvoj dovedností zrakového vnímání se speciálními optickými pomůckami a kamerovou televizní lupou*. Praha: Asociace zrakových terapeutů. ISBN 978-80-254-9877-4.

Internetové zdroje:

1. www.braillnet.cz

6

ÚPRAVY OBSAHU VZDĚLÁVÁNÍ A ČINNOST ASISTENTA PEDAGOGA

JANA JANKOVÁ

Následující kapitola popisuje podpůrná opatření v oblasti, která se zabývá úpravami v obsahu vzdělávání. Žákům se zrakovým postižením je třeba zařadit do vzdělávání výcvik (výuku) specifických dovedností, které minimalizují dopady zrakového postižení na schopnost příjmu a zpracování informací, dopady zrakového postižení na schopnost samostatného pohybu, na schopnost sebeobsluhy a dalších činností vedoucích ke splnění očekávaných výstupů školních vzdělávacích programů, k rozvoji klíčových kompetencí žáka a následně k bezproblémovému zapojení jedince do společnosti. V oblasti úpravy obsahu vzdělávání jsou definována tato podpůrná opatření:

- **Respektování specifik žáka.** Popisuje, jak se asistent pedagoga nejdříve se specifiky seznámí a následně je respektuje, případně vede i ostatní pedagogy k jejich respektování.
- Úprava rozsahu a obsahu učiva popisuje zapojení asistenta pedagoga v oblasti změn rozsahu i obsahu učiva. Tyto změny jsou konkretizovány předem v IVP žáka.
- **Rozložení učiva z důvodu těžkého deficitu** je záležitostí spíš učitelů, vedení školy a zákonných zástupců žáka, avšak asistent pedagoga může poskytnout důležité podklady a informace o školní práci žáka.
- **Modifikace podávané informace** představuje konkretizaci činností, které je většinou nutné pro žáky se zrakovým postižením upravovat. Při úpravách tohoto druhu se dobře uplatní asistent pedagoga.

6.1 RESPEKTOVÁNÍ SPECIFIK ŽÁKA

JANA JANKOVÁ

Opatření reaguje na projevy zrakového postižení žáků v průběhu vzdělávání. Jedná se o specifické projevy způsobené omezeným přístupem k informacím. Opatření je realizováno snížením rozsahu učiva, změnou náplně některých vyučovacích hodin, využitím času mimo vyučování a zařazením výuky specifických dovedností žáka – nácviku samostatného pohybu, prostorové orientace, obsluhy kompenzačních pomůcek, psaní všemi deseti na klávesnici počítače. Při aplikaci podpůrného opatření budete zejména:

- Vytvářet podmínky k zapojení žáka do výuky a zároveň respektovat jeho možnosti.
- Vytvářet podmínky k pochopení a k toleranci individuálních zvláštností a specifik žáků s těžkým zrakovým postižením a přispívat také k rozvoji osobnosti žáka.
- Vytvářet podmínky k respektování časově náročnější zrakové práce žáků se zrakovými funkcemi v pásmu slabozrakosti i k toleranci individuálního pracovního tempa při hmatovém poznávání a práci s kompenzačními pomůckami nevidomých žáků.
- Vytvářet podmínky ke zvyšování samostatnosti žáků ve výuce.
- Vytvářet podmínky k zařazení náprav binokulárního vidění zejména u dětí předškolního věku.
- Zajišťovat bezpečnost žáka se zrakovým postižením (potíže s prostorovou orientací a samostatným pohybem, odstranění bariér).

- Předcházet riziku vytvoření nadměrné závislosti žáka na své osobě, předem s učitelem promýšlet výklad probírané látky a individuálně žáka maximálně zapojovat do všech činností.
- Zajišťovat respektování specifik žáka a jeho zvláštností i ze strany vrstevníků – kolektiv by měl být poučen, seznámen se zrakovými schopnostmi žáka (simulační brýle).
- Podporovat žáka v práci s kompenzačními pomůckami.
- Seznámit se se zrakovými schopnostmi svěřeného žáka, zamýšlet se nad tím, jak zraková vada ovlivňuje školní práci.

PŘÍKLAD

Žák s těžkým zrakovým postižením využívá v hodinách tělesné výchovy podporu asistenta pedagoga. Žák má potíže s orientací v prostoru i s přesuny v rámci budovy školy. V hodinách tělesné výchovy je žák plně zapojen do činností. Míčových her se však neúčastní, s asistentem pedagoga probíhá, dle doporučení a pod supervizí pracovníka SPC, výuka prostorové orientace v prostorách školy se zaměřením na samostatné a bezpečné přesuny v rámci budovy. Pro usnadnění orientace může asistent pedagoga používat např. haptické mapy, plánky budovy školy, které si sám předem vytvořil.

6.2 ÚPRAVA ROZSAHU A OBSAHU UČIVA

KRISTINA BALUNOVÁ

Obsah učiva se upravuje s ohledem na specifické potřeby těžce zrakově postižených žáků, kteří většinou potřebují více času na vypracování úkolů, písemných prací, prohlédnutí názorných obrázků ať zrakem, či hmatem. Požadavky některých výstupů jsou pro ně tak náročné, že není ani v jejich možnostech je zvládnout (rýsování složitých konstrukcí, orientace v běžných mapách, chemické pokusy apod.). Navíc potřebují do výuky zařadit nácvik specifických dovedností, které se v běžných školách nevyučují, např. výuka prostorové orientace, nácvik sebeobsluhy, nácvik vlastního podpisu, nácvik obsluhy kompenzačních pomůcek, zraková stimulace atd.

Úpravu obsahu učiva určuje vyučující pedagog na základě doporučení a v úzké spolupráci s SPC. Změna obsahu učiva by měla být uvedena v individuálním vzdělávacím plánu. Asistent pedagoga pracuje dle instrukcí pedagogů a při nácviku specifických dovedností většinou pod vedením a supervizí pracovníků speciálněpedagogického centra, případně pro tuto výuku může absolvovat některý z akreditovaných kurzů.

Pokud má mít žák **snížen obsah učiva**, můžete ve výchovně-vzdělávacích činnostech a ve výuce uplatňovat následující doporučení:

- Buďte trpěliví.
- Respektujte osobnostní specifika žáka (potřebuje více času na čtení, psaní, zpětnou kontrolu zápisu, na prohlížení obrázků, nákresů atd., potřebuje dopomoc při orientaci na stránce, ploše, v řádku, potřebuje využívat kompenzační smysly), respektujte možnou emocionální labilitu, zvýšenou unavitelnost i výkonnostní výkyvy apod.
- Dejte žákovi dostatečný a potřebný čas na vypracování úkolu ve smyslu „méně bývá více", dbejte na pochopení učiva, ne na jeho množství.
- Používejte i na úkor času co nejvíce názorných pomůcek, aby žák učivo co nejlépe pochopil a současně si procvičil kompenzační smysly.
- Pokud si nevidomý žák nebude vědět rady při manipulačních činnostech, veďte ho ruku v ruce.
- Omezujte možné přetížení žáka, zařazujte relaxační chvilky.
- Dopomáhejte žákovi v činnostech, které není schopen samostatně zvládnout.
- Nevyžadujte po žákovi činnosti, které již má osvojeny, na úkor nácviku nových – příklad: pokud je cílem naučit nevidomého žáka narýsovat kružnici trojúhelníku opsanou (předpokládáme, že žák dokáže narýsovat trojúhelník), zadaný trojúhelník mu předrýsujte, aby se mohl plně soustředit na nové učivo.
- Dbejte na srozumitelnost pokynů.
- Po dohodě s vyučujícím můžete žákovi zadat menší rozsah písemného výstupu ve stejném čase, nebo stejný rozsah práce s poskytnutím více času.
- Přizpůsobujte činnosti vedoucí ke splnění úkolu možnostem a schopnostem žáka, upozorňujte na návaznost učiva.
- V případě vysvětlení nového učiva si můžete proměnit činnost s vyučujícím pedagogem, který látku žákovi individuálně vysvětlí, zatímco vy můžete pracovat se třídou dle pedagogových instrukcí.

Při zařazení **nácviku specifických dovedností** do výuky nebo navíc nad rámec vyučovacích hodin můžete ve výchovně-vzdělávacích činnostech a ve výuce uplatňovat následující doporučení:

- Procvičujte a nacvičujte u žáka kompenzační smysly.
- Veďte žáka k dodržování zrakové hygieny.
- V rámci celého výchovně-vzdělávacího procesu, během přestávek i při školních akcích můžete dle instrukcí pracovníků SPC se žákem procvičovat prvky prostorové orientace, rozvíjet žákovu sebeobsluhu a samostatnost (oblékání, příprava na hodinu, stěhování do tříd, stolování, příprava pomůcek, zápis domácích úkolů, jednání s vyučujícími, zásady etikety, cestování v dopravních prostředcích atd.).
- Komentujte žákovi dění ve třídě, popisujte mu děje, činnosti, zvuky, situace – avšak pozor na přetížení žáka.
- Nacvičujte se žákem orientaci v mikroprostoru, v rámci tělesné výchovy procvičujte prvky prostorové orientace na základě instrukcí pracovníků SPC, upevňujte u žáka jeho tělesnou zdatnost, seznamujte ho se sporty pro zrakově postižené.

- Procvičujte jemnou i hrubou motoriku, používejte různorodé názorné pomůcky, upozorňujte na jejich vlastnosti, na detaily.
- Veďte žáka k samostatné obsluze kompenzačních pomůcek, dbejte na jejich správné používání.
- U nevidomého žáka procvičujte v rámci českého jazyka, výtvarné výchovy či pracovních činností nácvik samostatného podpisu, v hudební výchově můžete ve spolupráci s SPC seznamovat žáka s braillským notopisem, během rýsování můžete se žákem procvičovat jemnou motoriku, manipulaci s geometrickými pomůckami, pravolevou orientaci, orientaci na ploše atd.
- V hodinách informačních technologií nacvičujte se žákem psaní všemi deseti na klávesnici počítače (výuka psaní na klávesnici může být zařazena i nad rámec vyučování).
- Na základě doporučení a pod supervizí pracovníků SPC můžete u žáků s těžkým zrakovým postižením prosvěcovat či nasvěcovat názorné pomůcky, nebo přímo provádět zrakovou stimulaci.
- Nevidomého žáka veďte ke správnému zápisu textů v Braillově písmu, vytvářejte mu reliéfní nákresy, mapy, obrázky.
- Zapojte žáka do soutěží, které jsou pro zrakově postižené pořádány – olympiády, pěvecké soutěže, soutěže ve čtení Braillova písma, v psaní všemi deseti na klávesnici počítače, v sebeobsluze, výtvarné soutěže atd. (pořádají je většinou školy a SPC pro žáky se zrakovým postižením).

PŘÍKLAD

Dívka s těžkým zrakovým postižením (nevidomost), vzdělávaná formou individuální integrace ve 3. ročníku běžné základní školy s asistentem pedagoga, absolvuje veškerou výuku společně se třídou. Má k dispozici názorné pomůcky. Potřebuje poskytnout více času na četbu textů, prohlížení reliéfních obrázků. Během písemného zkoušení mívá méně úkolů ve stejném čase. Tělesnou výchovu absolvuje se třídou, neprovádí však veškeré cviky či kontaktní hry. Místo toho absolvuje posilovací cvičení a nácvik prvků prostorové orientace. Výuka prostorové orientace probíhá během přestávek, kdy je dívka vedena k tomu, aby se v prostředí školy zcela samostatně pohybovala. Dívčino mimořádné hudební nadání vyučující podporuje v hodinách hudební výchovy nebo během relaxačních chvilek, při kterých dívka hraje místo vyučující na klavír nebo předzpívává třídě danou píseň. V hudební výchově se dívka začíná učit základy braillského notopisu. Při rýsování se více dbá na správný úchop tužky, rozvoj grafomotoriky, na manipulaci s rýsovacími potřebami než na přesnost provedení.

Má zařazenu 1 hodinu individuální výuky týdně s třídní učitelkou, při které se zaměřují na procvičení učiva, které je časově náročnější. Během návštěv pracovníků SPC ve škole pravidelně probíhá výuka prostorové orientace. Dívka navíc dojíždí do SPC na ambulantní podporu – zrakovou stimulaci.

6.3 ROZLOŽENÍ UČIVA Z DŮVODU TĚŽKÉHO DEFICITU

JANA JANKOVÁ

Žák, který není dostatečně připraven a je nezralý pro zahájení školní docházky, dostává možnost odkladu školní docházky. Během předškolního vzdělávání v době odkladu rodina či MŠ intenzivně spolupracuje se školským poradenským zařízením (SPC). Dále je v ZŠ a SŠ možnost rozvolnění učiva pomocí práce podle IVP. Využívá se hlavně v nižších ročnících, ve kterých žák pracuje oběma technikami čtení a psaní (černotisk, Braillovo písmo). Na SŠ se toto opatření využívá u žáků, kteří potřebují delší čas na zrakovou práci (vysoká unavitelnost), nebo pracují pouze pomocí kompenzačních smyslů, případně nemají zažitou práci s náročnými kompenzačními pomůckami – počítač. Uplatňujeme-li toto opatření s podporou asistenta pedagoga, je nutné dobře naplánovat činnost s ohledem na schopnosti a možnosti žáka a na cíle, kterých chceme dosáhnout. Při odkladu školní docházky asistent pedagoga v mateřské škole nebo v přípravné třídě:

- Rozvíjí žáka v oblasti smyslového vnímání.
- Věnuje dostatek času rozvoji kompenzačních smyslů (hmat, sluch).
- Individuálně pod vedením SPC rozvíjí jazykové kompetence, schopnost komunikace.
- Provádí přípravu na čtení a psaní Braillova písma.
- Rozvíjí sociální dovednosti žáka.
- Spolupracuje při tvorbě individuálního vzdělávacího plánu žáka.
- Při rozvolnění učiva a práci s podporou asistenta pedagoga postupuje podle doporučení učitele a SPC.
- Respektuje žákovy možnosti a schopnosti.
- Podporuje samostatnost žáka.
- Sleduje pozorně žákovy výkony a komunikuje s učitelem a zákonnými zástupci žáka.
- Konzultuje postupy a formy práce.
- Tvoří množství názorných pomůcek.

PŘÍKLAD

Žákyně s těžkou zrakovou vadou nastoupila do 1. ročníku ZŠ. V předchozím školním roce byla zapsaná v MŠ, ale velmi často chyběla pro nemoc. Spolupráce s SPC byla zahájena až ke konci prvního pololetí 1. ročníku ZŠ. Po úpravě podmínek ke zrakové práci a s podporou asistenta pedagoga začala žákyně dosahovat lepších výsledků. SPC doporučilo sestavit IVP tak, aby žákyně mohla „začít znovu“ s upravenými podmínkami. To znamená, že do konce školního roku pracovala individuálně s asistentem pedagoga a absolvovala vlastně předškolní přípravu. Do konce prvního ročníku nezvládla sice vše, ale v průběhu druhého ročníku

učivo dohnala a pracovala dále bez podpory asistenta pedagoga v běžné třídě. Na přechodnou dobu cca 1,5 roku vykonávala funkci asistenta pedagoga vychovatelka školní družiny.

6.4 MODIFIKACE PODÁVANÉ INFORMACE

Podstata modifikace učiva spočívá v úpravě a uzpůsobení výchozího sdělení do takové formy, která je pro žáka přijatelná a které žák rozumí a chápe ji. Toto opatření slouží k tomu, aby žák látku pochopil a byl schopen s danou informací dále pracovat a využívat ji v dalším vzdělávání. Podpůrné opatření vyžaduje vysokou míru individuálního přístupu. Důležité je ověření, zda a jak žák látce rozumí, a poté je třeba přistoupit k její modifikaci nejvhodnější formou (např. používání názorných pomůcek, používání kompenzačních pomůcek, vytváření modelů, slovní popis, vedení ruku v ruce, volba odlišných či jednodušších postupů práce, volba jiného způsobu zápisu stejného učiva apod.). Pro účinnou aplikaci tohoto opatření sledujte:

- Specifické vzdělávací potřeby žáka a upravujte podle nich probíranou látku.
- Pochopení sdělované informace, podstaty probíraného učiva.
- Pomáhejte rozvíjet žákovy kompenzační schopnosti.
- Zajišťujte názornost učiva.
- Kontrolujte pochopení učiva, předcházejte verbalismu.
- Využívejte didaktické, speciální didaktické a kompenzační pomůcky.
- Soustřeďte se na pochopení abstraktních pojmů žákem, provádějte kontrolu pochopení.
- Spolupracujte s učitelem při přípravě na vyučování.

PŘÍKLAD

Nevidomý žák běžné základní školy má asistentem pedagoga předem připravovány názorné pomůcky ke správnému utváření představ o probírané látce i konkrétních předmětech. Jedná se zejména o učivo matematiky, geometrie, výtvarné i pracovní výchovy, zeměpisu, tělesné výchovy, informačních technologií, má k dispozici speciální haptické pracovní listy i 3D modely. V geometrii se nevidomý žák učí např. sestrojit dvě rovnoběžky pomocí speciální rýsovací soupravy a jednoho posuvného pravítka, ostatní žáci pracují klasickým způsobem pomocí dvou pravítek. V matematice krátí zlomky pomocí jiného zápisu. V informatice pracuje pomocí speciálních programů pro zrakově postižené. Asistent pedagoga se též naučil s tímto softwarem pracovat a je schopen žákovi poradit. V tělesné výchově při hodu na cíl žák hází do vyhrazeného ozvučeného místa atd. Těžce slabozraký žák rýsuje na formát A4 fixem v takové velikosti (úprava zadání), aby narýsovaný objekt viděl.

SHRNUTÍ

Při uplatňování podpůrných opatření v této oblasti má hlavní slovo vyučující pedagog, avšak při práci s asistentem pedagoga lze s úspěchem využít těsného kontaktu asistenta se žákem. Asistent pedagoga může učiteli poskytnout důležité informace o způsobu práce žáka, o žákových schopnostech i neznalostech. Společně pak mohou plánovat další úpravy s cílem efektivně žáka vzdělávat.

LITERATURA

1. BASLEROVÁ, P. 2012. *Metodika práce se žákem se zrakovým postižením*. Olomouc: UP. ISBN 978-80-244-3307-3.
2. BASLEROVÁ, P. a kol. 2012. *Katalog posuzování míry speciálních vzdělávacích potřeb – Diagnostické domény pro žáky se zrakovým postižením*. Olomouc: UP. ISBN 978-80-244-3051-5.
3. BASLEROVÁ, P. 2012. *Metodika práce asistenta pedagoga se žákem se zrakovým postižením.* Olomouc: UP. ISBN 978-80-244-3376-9.
4. Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, v platném znění.
5. Vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky, v platném znění.
6. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, v platném znění.

7

HODNOCENÍ ŽÁKA A ČINNOST ASISTENTA PEDAGOGA

PAVLÍNA BASLEROVÁ, ZUZANA LIČENÍKOVÁ

Hodnocení je velmi důležitou složkou pedagogického procesu, podává všem zúčastněným (žákovi, jeho rodině, vyučujícímu i ostatním pedagogům) zpětnou vazbu o žákově úspěšnosti, o jevech, které jeho vzdělávání i život ve školních podmínkách doprovázejí.

Klasifikace žáka může výrazně ovlivnit jeho společenský status i v širší komunitě. Z toho vyplývá, že hodnocení a klasifikaci je nutno věnovat velkou pozornost.

V naší společnosti bohužel stále přežívá přesvědčení, že známky (zejména na vysvědčení) jsou hlavním zdrojem informací o kvalitě dítěte jako člověka. Že tomu tak není, o tom se mnoho z nás přesvědčilo již na prahu dospělosti: úměra mezi školním prospěchem a úspěšností v povolání je velmi slabá, v osobním životě pak neplatí vůbec.

I z toho vyplývá potřeba klást velký důraz na vedení žáků k pokud možno objektivnímu sebehodnocení a zařazovat do výuky techniky a postupy, kterými se žák sebehodnocení učí.

Nutnost i způsoby hodnocení jsou normativně ošetřeny školskou legislativou a parametry týkající se konkrétního hodnocení v konkrétní škole jsou uvedeny v povinném dokumentu každé základní a střední školy (často nazvaný jako Klasifikační řád, Pravidla pro hodnocení a klasifikaci apod.).

Osobou, která je zodpovědná za hodnocení a klasifikaci v každém předmětu, je vyučující učitel. Mohlo by se tedy zdát, že v této oblasti není pro roli asistenta pedagoga žádné místo. Není to tak docela pravda.

Asistent pedagoga je pedagogickým pracovníkem, který má často k žákům ve třídě jiný vztah než vyučující pedagog, často má díky svému každodennímu působení ve třídě více informací o specifických rysech jednotlivých žáků i o třídě jako celku. Pokud je dostatečně empatický a dokáže využít toho, že se po čase stane organickou součástí třídy (díky tomu je svědkem i takového jednání a chování žáků, které učitel nemá šanci zahlédnout), je pro učitele partnerem, který dokáže zvláště v oblasti komplexního hodnocení žáka přinést tak důležité informace, že mohou toto hodnocení výrazně ovlivnit.

7.1 HODNOCENÍ ŽÁKA SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

Před tím, než se začneme zabývat problémem, jak hodnotit žáka se zrakovým postižením nebo oslabením zrakových funkcí a v čem zohlednit jeho handicap, zaměříme se na krátkou rekapitulaci oblastí, kterých se hodnocení týká.

7.1.1 HODNOCENÍ OBJEKTIVNÍCH FAKTORŮ VÝKONU

Jedná se o hodnocení žákových znalostí, vědomostí a dovedností. I když je uvedeno na prvním místě, neznamená to, že právě samotný aktuální výkon je pro další směřování a vývoj žáka to nejdůležitější, a tudíž hodnocení výkonu má být to nejpodstatnější.

Je nutné si uvědomit, že i hodnocení samotného výkonu nesmíme provádět izolovaně od jevů, které ho mohou objektivně ovlivnit (aktuální zdravotní stav; psychická pohoda žáka, která může být ovlivněna vyhlídkami souvisejícími se zhoršením stavu jeho zrakového postižení – zejména u žáků s progresivním zrakovým postižením; změna v rodinném zázemí; objektivně neadekvátní podmínky pro domácí přípravu atd.).

Naopak opakované selhávání u žáků, které u nich dosud nebylo zvykem, může být důležitým symptomem změny zdravotního stavu.

PŘÍKLAD

Jana je žákyní 4. ročníku základní školy, která patřila až do poloviny 4. ročníku k nejlepším žákyním ve třídě. Její výsledky se začaly kolem Vánoc zhoršovat bez toho, že by byla zřejmá jakákoliv změna v Janině nasazení nebo že by došlo ke změně v její rodině.

Domněnka, že za zhoršeným výkonem může být zhoršení zraku, vedla Janu s maminkou k návštěvě očního lékaře. Ten diagnostikoval závažné zrakové postižení projevující se u dětí kolem desátého roku věku – degeneraci makuly typu Stargardt.

Bohužel tento syndrom znamená do budoucna úplnou ztrátu zrakových funkcí při práci na blízko – tedy i při školní práci. Děti trpící tímto onemocněním mohou hrát fotbal (periferní vidění není postiženo), mají však velké problémy při psaní a čtení.

Tato neradostná zpráva zasáhla zejména maminku, Janina pohoda nebyla nijak výrazně ovlivněna. Situace se změnila poté, co maminka ze strachu z úrazu Janě zakázala její oblíbenou atletiku. Díky tomu si Jana začala uvědomovat omezení, která jí zrakové postižení přináší aktuálně i do budoucna. A díky tomu se začal zhoršovat její školní prospěch.

Po intervenci SPC, které zprostředkovalo konzultaci Janiny trenérky s odborníky na Fakultě tělesné kultury UP – obor aplikované pohybové aktivity – se podařilo nastavit parametry, za kterých Jana mohla pokračovat v atletickém tréninku. Navrácené sebevědomí a psychická pohoda se projevily téměř okamžitě ve školním výkonu, a tím i ve zlepšeném hodnocení.

Z uvedeného je patrné, že hodnocení výkonu bez zohlednění objektivních podmínek žáka k němu vedoucích sice vede k získání podkladů ke klasifikaci, ta však nemusí odpovídat žákovým schopnostem.

7.1.2 HODNOCENÍ SUBJEKTIVNÍCH FAKTORŮ VÝKONU

Výsledky ve škole (v životě) ovlivňuje i řada faktorů, které souvisejí s osobnostní charakteristikou žáka. Jedná se o takové faktory, jako je píle, pečlivost, motivace k práci, úroveň nasazení, snaha vyniknout, soutěživost, pracovitost, zodpovědnost, extrovertnost, introvertnost apod.

Právě asistent pedagoga, který má možnost daleko podrobněji znát osobní charakteristiku žáka (a také samozřejmě úroveň jeho rodinného zázemí), dokáže často dobře odhadnout, jak tyto faktory ovlivňují žákův výkon a zda výsledné hodnocení je vzhledem k žákovým schopnostem a možnostem odpovídající.

PŘÍKLAD

U žáků se zrakovým postižením dochází někdy v období puberty k odmítání kompenzačních pomůcek (žák nechce být jiný, nechce se lišit apod.). To s sebou nese i zhoršení školních výsledků. Praxe ukazuje, že v tomto období se musí dospělí obrnit trpělivostí, protože přesvědčování příliš nepomáhá. Přesto může v tomto období asistent pedagoga díky vytvořeným sociálním vazbám se žákem trpělivým vysvětlováním (žákovi i jeho okolí) pomoci žákovi tento stav „přežít" bez zbytečných konfrontací, které by celou situaci ještě zhoršovaly.

7.1.3 SEBEHODNOCENÍ

Jedním z důležitých úkolů školy je naučit žáka používat sebehodnocení a vytvořit z něj nástroj pro seberegulaci vlastního jednání a chování.

Sebehodnocení se může týkat v podstatě všech oblastí školního života:

- Pocitů, které souvisejí s tím, jak se ve škole cítíme.
- Výkonu, který jsme podali ve vztahu k našemu očekávání.
- Výkonu, který jsme podali ve vztahu k výkonu spolužáků.
- Získaných a osvojených znalostí, vědomostí, dovedností vzhledem k jejich praktickému využití v dalším vzdělávání i v „praktickém" životě.
- Našeho postavení v třídním (školním) kolektivu.

Příkladem, jak začít s nácvikem sebehodnocení již v předškolním věku (typ školy, u nějž příliš o hodnocení nehovoříme), je „náladoměr", na který dítě při příchodu do MŠ připevní svou vizitku do políčka, které nejvíce harmonizuje s jeho aktuálním pocitem – během dne může dojít ke změně. Pokud dítě ještě nezná psanou podobu svého jména, využijeme jeho značku. Náladoměr lze využít i u starších dětí – žáků, zde již můžeme pocity a náladu společně se žáky blíže specifikovat a diferencovat.

K hodnocení výkonu nám může sloužit např. stupnice čísel 1–10 rozmístěných po obvodu stěn ve třídě. Po ukončení úkolu si žáci sami najdou své místo u té číslice, která odpovídá jejich představě o splnění úkolu. Samozřejmě, že velikost stupnice odpovídá vyspělosti žáků (můžeme začít s třemi stupni: moc se mi povedlo, povedlo se mi, nepovedlo se mi). Je velmi vhodné, aby sebehodnocení byl věnován takový časový prostor, aby alespoň někteří ze žáků mohli svůj postoj komentovat a odůvodnit.

Vhodné je také učit žáky hodnotit jeden výkon z různých úhlů pohledu (jak jsem se při plnění úkolu cítil; jak úspěšně jsem úkol splnil; jak to, co jsem se dozvěděl, využiji ve svém životě apod.). K odlišení rolí mohou sloužit např. klobouky, z nichž každý je pravidelně používán k jednomu úhlu pohledu. Vybraní žáci hodnotí stejný úkol, každý však z jiného hlediska.

Umění sebehodnocení je důležité pro nás všechny, pro žáky s postižením je o to důležitější, že tito žáci často nemají odpovídající sebevědomí a nedokážou se adekvátně posoudit. Často dochází k sebepodceňování, nejsou však výjimkou ani případy, kdy je žák s postižením přesvědčen, že je předmětem všestranné péče (i ze strany asistenta pedagoga) a že jeho okolí je předurčeno k tomu, aby mu plnilo všechna přání.

Oba přístupy jsou škodlivé a je i úkolem asistenta pedagoga pomoci žákovi nalézt jeho místo ve společnosti.

Obr. 7: „Náladoměr“ v MŠ

Obr. 8: „Náladoměr“ v ZŠ

Obr. 9: Sebehodnocení pomocí stupnice

Obr. 10: Sebehodnocení jednoho úkolu z různých úhlů pohledu

7.1.4 VZÁJEMNÉ HODNOCENÍ

Vzájemné hodnocení je proces, při kterém žák hodnotí výkony svých spolužáků a učitele a umí pracovat s názory ostatních na svou práci a své chování.

Při vzájemném hodnocení můžeme užívat modifikované podoby výše uvedených technik.

7.2 SPECIFIKA HODNOCENÍ ŽÁKA SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

Zrakem zpracováváme kolem 80 % informací, které se k nám dostávají. Je tedy jasné, že snížení, či dokonce absence zrakových funkcí výrazně ovlivňuje ve vzdělávání každého žáka se zrakovým postižením.

Každý vyučující (i asistent pedagoga) musí mít jasnou představu o tom, jakým způsobem modifikovat – uzpůsobit – žákovi učivo tak, abychom k jeho osvojení využívali jiných informačních kanálů (především sluch a hmat), a tak kompenzovali deficit v oblasti zraku. Této modifikaci pak bude přizpůsobeno i hodnocení.

Jak a kdy uzpůsobovat učivo se dočtete v kapitole věnované úpravám obsahu vzdělávání. Pro připomenutí je vhodné uvést, že úpravy se budou týkat převážně počátečního čtení a psaní, geometrie, zeměpisu, tělesné výchovy a pracovních činností.

Pro hodnocení platí na základě výše uvedeného některé zásady:

- Nehodnotíme úpravu textu, nebo při jejím hodnocení zohledňujeme možnosti žáka dané závažností jeho zrakového postižení.
- Čtení hodnotíme pouze za podmínky, že žák má k dispozici text v doporučené velikosti.
- Nehodnotíme přesnost rýsování.
- V zeměpise neklasifikujeme žáka na základě splnění úloh souvisejících s prací na mapě. V případě, že hodnotíme práci s mapou, předkládáme žákovi modifikované mapy (mapy pro slabozraké, mapy pro nevidomé, svépomocí upravené mapy sledující pouze jeden izolovaný zeměpisný jev – např. řeky, hory, města apod.).
- V případě, že žák nesmí v TV absolvovat některé pohybové aktivity, respektujeme lékařské doporučení a hodnocení těchto aktivit nezahrnujeme do celkového hodnocení.
- V naukových předmětech umožníme žákovi tvorbu alternativních způsobů zápisu (např. využití diktafonu) a pro hodnocení nevyžadujeme přesné citace z učebnice, sešitu apod.
- V pracovních činnostech respektujeme nepřesnost vykonané práce či zhotoveného výrobku.

Vzhledem k perspektivě pracovního uplatnění není žádoucí, aby byl obsah učiva upraven více, než je nezbytně nutné. Vždy je nutné respektovat doporučení odborníků ze školského poradenského pracoviště, se kterým škola (učitel, asistent pedagoga) spolupracuje. Týká se to i doporučení k hodnocení.

V případě, že navržená opatření nefungují, je třeba ŠPZ kontaktovat a případné úpravy či jiné zásahy s odpovědným pracovníkem konzultovat.

Asistent pedagoga je často první a nejerudovanější osobou, která (díky možnosti bezprostředně sledovat výuku konkrétního žáka) může poukázat na neadekvátnost přijatých doporučení k uzpůsobení školní práce. Z toho ale vyplývá i odpovědnost za průběžné diagnostikování vzdělávacích podmínek žáka, včetně podmínek hodnocení.

7.3 INDIVIDUALIZACE HODNOCENÍ

Individualizace hodnocení znamená, že při hodnocení nezvažujeme dosažený výsledek pouze z pohledu samotného výkonu, ale posuzujeme jej v kontextu subjektivních a objektivních okolností, které dosažení výsledku předcházely. Neznamená to však, že žákovi se zrakovým postižením ulevujeme a máme na něj nižší nároky než na ostatní žáky ve třídě.

Nejenom že nespravedlivé hodnocení (nespravedlivě chápané a nevysvětlené „jiné“ hodnocení) je jedním z častých důvodů neúspěšnosti integrace, ale neadekvátní hodnocení je z hlediska dlouhodobé perspektivy pro žáka škodlivé a může být zárodkem pro budoucí traumata při případném neúspěchu a selhávání.

Ještě horší je však situace, kdy se snažíme „našemu“ žákovi (jsme za něj zodpovědní a cítíme se být zodpovědní i za jeho školní výsledky) pomoci tím, že některé úkoly, se kterými má problémy nebo je neplní dle našich představ, plníme za něj.

Pro nastavení efektivního způsobu individualizovaného hodnocení musíme znát nejenom možnosti a schopnosti žáka, pro které individualizované hodnocení připravujeme, ale musíme znát také možnosti a schopnosti spolužáků v dané třídě. I když se totiž budeme snažit porovnávat žáka především s jeho předchozími výsledky, určitému stupni srovnání a zasazení jeho hodnocení do kontextu celé třídy se stejně nevyhneme.

Z tohoto hlediska se jeví jako velmi důležitá diagnostická fáze, při které mapujeme potřeby, možnosti a schopnosti žáka. Právě z diagnostického pozorování může vyplynout ze strany asistenta pedagoga řada postřehů, které mohou přispět k plánování školní práce, její realizaci a samozřejmě i hodnocení. V rámci týmové práce s učitelem je nutno domluvit se předem na tom, jakou roli bude asistent pedagoga hrát v diagnostice žákových potřeb, aby mohly být uplatněny principy individualizovaného hodnocení.

Týmová spolupráce je samozřejmě snazší tam, kde se na výuce podílí malý počet pedagogů (např. na 1. st. ZŠ). Čím více pedagogů do vzdělávacího procesu žáka vstupuje, tím se zvyšuje riziko, že různí pedagogové budou mít na žáka jinak vysoké nároky, nebudou respektovat dohodnutá pravidla, což se může negativně odrazit v žákově prospívání (nejednotný přístup může vést ke ztrátě pocitu bezpečí, což se negativně projeví na žákově psychické pohodě, a tím i ve výsledcích vzdělávání).

V této situaci může být asistent pedagoga jakýmsi koordinátorem a pomocníkem při nastavování a udržování dohodnutých pravidel. Se zvyšujícím se počtem zapojených učitelů se význam role asistenta pedagoga jako koordinátora zvyšuje.

Asistent pedagoga je zároveň často nejbližším zdrojem informací pro rodiče žáka. Ti přirozeně často projevují živý zájem o výsledky svého dítěte ve škole a asistent je první, kterého se na výsledky žáka mohou zeptat. Proto je velmi potřebné, aby informace podávané asistentem pedagoga a vyučujícím pedagogem nebyly v rozporu. Někdy může být pro všechny strany výhodnější, když se předem domluví pravidla, kdo bude informace o dosažených výsledcích žáka podávat – zpravidla je to učitel.

V žádném případě však asistent pedagoga nesmí dopustit, aby před rodičem kritizoval učitele a sděloval, v čem by hodnocení žáka prováděl jinak. Vedoucí role učitele je zde nezpochybnitelná. Pokud má asistent pedagoga pochybnosti o správnosti učitelových kroků, musí je v první řadě řešit s konkrétním učitelem, a ne s rodičem.

7.4 PODMÍNKY A METODY DLOUHODOBÉHO SLEDOVÁNÍ ŽÁKŮ

K nejčastějším způsobům vyhodnocování dlouhodobého sledování žáka se zrakovým postižením patří:

- vyhodnocování vytvořených edukačních plánů,
- vyhodnocování IVP,
- vyhodnocování úrovně sebeobsluhy a samostatnosti žáka,
- žákovské portfolio,
- sebehodnocení.

Edukační plány si učitel vytváří tam, kde to považuje za účelné k podpoře vzdělávání žáka, k jehož vzdělávání nestačí zpracovaný ŠVP školy.

Vyhodnocování IVP: podle platné legislativy školské poradenské zařízení sleduje a dvakrát ročně vyhodnocuje dodržování postupů a opatření stanovených v IVP za účasti všech, kteří se na jeho tvorbě a realizaci podílejí: vyučující učitelé, ředitel školy, výchovný poradce, zákonný zástupce, pracovník ŠPZ, případně další odborník, např. asistent pedagoga.

Úroveň sebeobsluhy a samostatnosti žáka se zrakovým postižením v jeho pohybu a orientaci je důležitým předpokladem pro naplňování většiny školních cílů. Proto je hodnocení této oblasti věnována zvláštní pozornost zejména u dětí v MŠ a žáků mladšího školního věku, stejně tak jako u dětí a žáků s těžkým zrakovým postižením (zbytky zraku a nevidomost). Rozhodující roli hraje též u žáků s těžkým kombinovaným postižením (zrakové + mentální).

Sebeobsluha se hodnotí ve čtyřech oblastech: hygiena, stolování, oblékání, péče o zdraví. Posuzuje se rovněž úroveň orientace žáka na pracovní ploše (lavici) a stránce (sešit, kniha), orientace v prostorách třídy a celé školy. Nejenom z důvodu hodnocení výsledků vzdělávání, ale zejména z hlediska bezpečnosti je třeba klást zvláštní důraz na hodnocení

úrovně samostatného pohybu. Zda je žák schopen bezpečně zvládnout cestu do školy (s doprovodem či bez doprovodu), zda je schopen samostatně se pohybovat v prostorách školy, nebo jen třídy.

Ve všech těchto oblastech můžete učitelům poskytnout nejvíce podrobných informací pro hodnocení výsledků žáka v jednotlivých oblastech.

Hodnocení žákovského portfolia poskytuje možnost zachycení žákových pokroků prostřednictvím jeho prací a všech materiálů, které do portfolia učitel zařadí.

Protože se žákem trávíte nejvíce času, víte, jak se žák při práci chová, jakou pomoc požaduje, co mu jde, a co naopak potřebuje více nacvičit. Tyto poznatky jsou pro učitele velmi hodnotné pro ucelenější informace k celkovému hodnocení žáka a následně k nastavení dalších cílů.

Sebehodnocení je důležitou složkou celého procesu hodnocení. Opět i vy můžete učiteli předat podrobné informace k celkovému hodnocení žáka.

Sebehodnocení umožní žákovi:

- Pochopit aktuální stav úrovně znalostí, dovedností, vědomostí a postojů.
- Hledat příčiny a vyvozovat důsledky jednání.
- Motivovat se k podání určitého výkonu a k danému jednání.
- Upevňovat žádoucí projevy jednání.
- Pracovat s chybou, kdy žák chybu chápe jako prostředek k učení.
- Poznat své možnosti, uvědomit si své silné stránky i slabiny.
- Přijímat odpovědnost za své učení.
- Získat zpětnou vazbu od učitele, rodiče, spolužáků.
- Při vzdělávání žáka se zrakovým postižením ve třídě má asistent pedagoga příležitost kultivovat mezilidské vztahy ve třídě. Žák se zrakovým postižením je v integraci společensky i historicky nejlépe vnímán a jeho začlenění s sebou zpravidla nenese výrazně zvýšené nároky na vztahy ve vrstevnické skupině.

Čemu může pomoci asistent pedagoga:

- Získat reálné a co možná nejpodrobnější informace o žákovi (nejen o dosažených vzdělávacích cílech), které konzultuje a předává učiteli, případně rodičům žáka.
- Tyto informace může konzultovat s učitelem, a tím poskytnout učiteli podrobnější informace jako východisko pro stanovení dalších výchovných a vzdělávacích plánů.
- Má příležitost ke shromažďování dostatku podkladů, které učiteli umožní hodnotit vývoj žáka v delším časovém úseku, než je zpravidla jedno klasifikační období.

PŘÍKLAD

Petra je žákyní 8. ročníku ZŠ, příští rok se chystá k přijímacím zkouškám na gymnáziu. Petra má po celou dobu výuky pedagogickou asistentku. Výchovná poradkyně domluvila schůzku všech zúčastněných na pondělní odpoledne. Schůzky se účastní: Petra, její pedagogická

asistentka, Petřini rodiče, ředitel školy, výchovná poradkyně, třídní učitelka a pracovník SPC, který Petru provází vzděláváním již od mateřské školy.

V rámci schůzky jsou vyhodnoceny výsledky vzdělávání ve všech předmětech. Na základě Petřina přání studovat na gymnáziu a zhodnocení jejích možností je navrženo, že příprava na přijímací zkoušky bude probíhat v rámci vyučování v hodině ČJ vždy v pondělí a ve středu v hodině AJ s pedagogickou asistentkou v samostatné třídě, kde Petra bude mít klid na práci. Pedagogická asistentka bude probírat to učivo, na které je potřeba více času a které učitelé těchto předmětů nachystají pro Petru. Poradenský pracovník informoval všechny přítomné o možných uzpůsobeních podmínek pro přijímací zkoušky.

7.5 ROZŠÍŘENÉ FORMY HODNOCENÍ

Mezi rozšířené formy hodnocení zahrnujeme:

- **Hodnocení slovní stručné**
- Při hodnocení se používá vymezený slovník výrazů. Tyto výrazy odpovídají jednotlivým stupňům hodnocení a ty by měly být součástí klasifikačního řádu.
- **Hodnocení slovní rozšířené**
- Jedná se o verbální formu hodnocení. Má vyšší informační hodnotu než hodnocení známkou, je konkrétnější, objektivnější. Vystihuje pokrok žáka ve znalostech, dovednostech, v postojích a dokáže hodnotit i pokrok žáka v jednotlivých oblastech za dané časové údobí.
- **Hodnocení kriteriální**
- Jedná se o hodnocení podle předem daných kritérií v jednotlivých úrovních náročnosti. Žák se společně s učitelem a rodičem podílí na plánování svého dalšího rozvoje. Tímto způsobem se postupuje od nejjednodušší úrovně k obtížnějším. Žák má předem jasnou zprávu, co se od něj očekává a jak se plnění povinností uvedených v kritériích odrazí v jeho hodnocení. Kriteriální hodnocení je příležitostí dát jasná pravidla pro hodnocení domácí přípravy, aktivity ve vyučování, dává prostor pro realizaci „nepovinných aktivit", které mohou mít vliv na konečné hodnocení – např. referáty. U žáků se zrakovým postižením je potřeba upravit podíl hodnocení slovního a písemného zkoušení ve prospěch slovního hodnocení!
- **Hodnocení kombinované (slovní + známkou)**
- Používá se v předmětech, ve kterých je velký podíl tzv. „malých známek" (např. hodnocení každodenních pětiminutovek v matematice), kde by jejich slovní komentování ztrácelo smysl a z hlediska velké časové náročnosti je neefektivní. Kombinované hodnocení je i to, že v některých předmětech, ve kterých žák se zrakovým postižením potřebuje podpůrná opatření, se použije pro zhodnocení jeho posunu ve vědomostech, dovednostech a postojích slovní hodnocení. V předmětech, ve kterých se pouze uzpůsobí podmínky a není třeba většího rozsahu podpůrných opatření, lze hodnotit výsledky známkou.

Čemu pomáhají rozšířené formy hodnocení:

- Zpětná vazba, konkrétní informace o tom, čeho žák dosáhl a jaké další cíle z dosaženého vyplývají.
- Srozumitelná informace, jak pokroky či slabiny žáka vidí jeho učitel (pedagogický asistent).
- Popis výsledků zohledňuje možnosti žáka dané omezením zrakovou vadou.
- Slovní hodnocení dává možnost popisu i drobných úspěchů, lze jich využít pro zvýšení motivace žáka.
- Příležitost k uvědomění si správných vzorců chování a jednání.
- Slovní hodnocení vytváří učitel žáka a může mít charakter osobního dopisu žákovi. Nejvíce informací může o žákovi poskytnout asistent pedagoga, který s ním tráví většinu času.
- Pokud je v IVP napsáno, že žák je hodnocen slovně, je to zavazující pro způsob hodnocení, proto je lepší hodnocení kombinované, které učiteli poskytuje větší svobodu při volbě hodnotících technik a postupů.

Napsat skutečně objektivní slovní hodnocení není jednoduché, učitel se této kompetenci musí naučit. Zejména musí odlišit hodnocení samotných výsledků od hodnocení osobnosti žáka. Hodnotí, co žák dělá a čeho dosáhl, jakým způsobem, ne jaký žák je. Slovní hodnocení by se mělo týkat jen žáka samotného, ne srovnávání s ostatními žáky. Je potřeba začít tím, co je dobré, nedostatky je dobré formulovat jako úkol do budoucnosti. Slovní hodnocení může být přínosem pro žáka i jeho rodiče. Je v něm zachyceno, co učitel pokládá ve vývoji žáka za důležité i popis dosažených výsledků za sledované období.

Při psaní slovního hodnocení se používají aktivní slovesa pozitivního ladění, omezuje se používání sloves s předponou ne.

PŘÍKLAD

Jak by to nemělo vypadat: *Jsi líný a vůbec se nehlásíš, málo čteš.*
Jak by to mělo vypadat: *Bylo by dobré si čtení častěji procvičovat.*

Nejdůležitější zásadou při psaní slovního hodnocení je, že se týká učiva, výsledků žáka, stavu vědění žáka, pocitů žáka, ale také průběhu učení nebo pozorovatelného chování žáka.

U žáků s poruchou barvocitu se musí u školních výstupů, které jsou na vnímání barev závislé, uvést, jak bylo dosažení tohoto výstupu poruchou barvocitu konkrétního žáka limitováno.

Stejně tak u žáka vidícího jedním okem musí učitel při hodnocení výkonů vyžadujících prostorové vidění zohlednit jeho zrakovou vadu. U žáka s vypracovaným IVP se respektují uvedená doporučení týkající se hodnocení. U nevidomého žáka, který má slovní zásobu omezenou z důvodu absence zrakových vjemů, musí učitel ověřit, zda žák pojmům používaným ve slovním hodnocení rozumí.

PŘÍKLAD

Ilonka má asistentku pedagoga po celou dobu výuky. Je to velmi tichá dívka, která se moc nedokáže prosazovat a vyjádřit přesně své potřeby. Na otázku učitele, zda rozumí zadání, vždy odpověděla „ano". Úkol vypracovala podle toho, co si myslela, že má dělat. Výsledky byly velmi slabé a často dostávala špatné hodnocení. Asistentce pedagoga se výsledky nezdály, protože danou látku většinou s Ilonkou procvičovala a Ilonka učivo uměla. Po rozmluvě s Ilonkou asistentka pedagoga zjistila, že dívka zadaným úkolům nerozumí, ale nechce se ptát učitele, aby si nemyslel, že je hloupá. Asistentka tyto informace sdělila třídnímu učiteli, a tak díky dobré spolupráci učitele a asistentky pedagoga došlo k nápravě a Ilonka má v současnosti spravedlivé hodnocení.

7.6 POSÍLENÍ MOTIVAČNÍ FUNKCE HODNOCENÍ

K tomu, abychom jakoukoliv činnost prováděli s cílem dosáhnout úspěchu, potřebujeme být dostatečně silně a účinně motivováni. Nikdo z nás nemá dobrý pocit, když je pravidelně kárán, je mu zdůrazňováno, že jeho práce není kvalitní, že jeho výsledky jsou neuspokojující… Pokud takové hodnocení slyšíme pravidelně, naše motivace k takto hodnocené činnosti slábne a zažíváme pocity nechuti, odporu k dané činnosti. U dospělých takové hodnocení vede často ke změně zaměstnání.

Žák zpravidla nemá možnost změnit školu, a pokud jiné hodnocení nezná, považuje jej za normu, která ho jen ubezpečuje o vlastní méněcennosti. Jako pedagogové nesmíme dopustit, aby žák do školy chodil s nechutí, s vědomím vlastní nedostačivosti, s tím, že stejně selže. Téměř každý výkon lze posoudit tak, aby se na něm našlo něco pozitivního, byť to je chyba, které se žák dopustil. Identifikování chyb a vyvození plánů, jak se jim napříště vyvarovat, je jedním z velkých úkolů naší školy.

Tím, že najdeme na výkonu žáka něco pozitivního, za co jej můžeme pochválit, díky čemu může zažít pocit úspěchu, vedeme ho k posilování vnitřní motivace k učení. Posilujeme tím rovněž žákovu aktivitu a působíme preventivně proti případným psychickým problémům, které se mohou odrazit až v patologickém jednání.

PŘÍKLAD

V rámci uzpůsobené maturitní zkoušky u žáků s poruchou autistického spektra zákonná norma umožňuje přítomnost tzv. asistenta motivátora, jehož hlavním úkolem je právě podpora motivace žáka. U žáků se zrakovým postižením není taková pozice potřeba, přesto může asistent pedagoga používat techniky, které udrží a podpoří motivaci žáka při plnění

náročného úkolu i při rutinních činnostech. Může to být např. parafrázování úkolu, který zadal učitel, kontrola pochopení úkolu, ubezpečení, že žák plní úkol, který je po něm žádán, vyjádření přesvědčení, že úkol dokáže splnit, apod.

SHRNUTÍ

Kapitola Hodnocení žáka a činnost asistenta pedagoga uvádí, jakou roli má asistent pedagoga při hodnocení školních výsledků žáka.
Hodnocení je svébytnou povinností vyučujícího učitele a mohlo by se zdát, že pro asistenta pedagoga v této oblasti školské praxe není místo. Pokud však učitel s asistentem vytvoří fungující tým, dokáže i při hodnocení využít poznatků, které asistent získal díky svému poněkud odlišnému postavení ve třídě, ve které působí.

Velkou roli hraje asistent pedagoga zejména při zaznamenávání dlouhodobého sledování výsledků a při posílení motivace žáka. Proto, aby mohl s učitelem účinně spolupracovat na hodnocení, musí znát podmínky vzdělávání i to, jak se odrážejí v individualizovaném hodnocení. Kapitola rovněž seznamuje s možnými formami hodnocení včetně sebehodnocení. V krátkosti jsou zmíněna i specifika vzdělávání žáka se zrakovým postižením, která se v hodnocení samozřejmě odrážejí.

LITERATURA

1. BASLEROVÁ, P. a kol. 2012. *Metodika práce se žákem se zrakovým postižením*. Olomouc: UP. ISBN 978-80-244-3307-3.
2. BASLEROVÁ, P. a kol. 2012. *Metodika práce asistenta pedagoga se žákem se zrakovým postižením*. Olomouc: UP. ISBN 978-80-244-3376-9.
3. KOLÁŘ, Z. 2009. *Hodnocení žáků*. 2. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2834-6.
4. KOŠŤÁLOVÁ, H.; MIKOVÁ, Š.; STANG, J. 2012. Školní hodnocení žáků a studentů se zaměřením na slovní hodnocení. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0220-2.

8

PŘÍPRAVA NA VÝUKU A ČINNOST ASISTENTA PEDAGOGA

IVETA BUČKOVÁ

Podpůrná opatření v této oblasti jsou shrnuta do jediného opatření, které se zaměřuje na popis domácí přípravy do školy, přičemž hlavní vzdělávací činnost probíhá ve škole.

8.1 ÚVOD

Příprava na výuku a domácí studijní činnost je důležitým spolučinitelem rozvíjení a posilování studijních a životních kompetencí dítěte/žáka, motivačním činitelem k další individuální sebevzdělávací aktivitě, ale i prostředkem kontroly postupu vzdělávání dítěte/žáka a zpětnou vazbou pro učitele, žáky i jejich rodiče.

8.2 JINÉ FORMY PŘÍPRAVY NA VYUČOVÁNÍ A ČINNOST ASISTENTA PEDAGOGA

Domácí příprava na výuku je druhotným doplňkem. Primární učení dítěte/žáka probíhá ve školním vyučování. Cílem domácích úkolů u žáků se zrakovým postižením je především procvičování důležitých praktických dovedností (patří sem i obsluha kompenzačních pomůcek), opakování a upevnění probrané látky.

Při dostatečné motivaci a dobrém rodinném zázemí se žáci cca od 2. stupně ZŠ připravují samostatně z učebních textů (učebnic, pracovních sešitů), popř. z vlastních výpisků, jejichž kvalita ovšem může být nedostačující. V případě potřeby studijní materiály doplňují vyučující či asistent pedagoga.

Pro zajištění optimální přípravy na výuku u žáka se zrakovým postižením se uplatňují především následující doporučení:

- Respektujte osobnostní specifika a individualitu dítěte/žáka (zvýšená unavitelnost, percepčně-motorické poruchy, emocionální labilita, výkonnostní výkyvy apod.).
- Veďte žáka k co největší samostatnosti, aby zvládl přípravu na výuku bez pomoci druhé osoby. Znamená to procvičovat potřebné dovednosti, po nácviku již pouze kontrolovat jejich provádění. Nepomáhejte více, než je nezbytně třeba.
- Posilujte zdravé sebevědomí dítěte/žáka.
- U dětí s těžkým postižením zraku je domácí přípravou myšleno především zaměření na předbraillskou přípravu a prostorovou orientaci (POSP), dále seznámení s kompenzační pomůckou (TV lupa, Pichtův stroj).
- Dbejte, aby měl žák před hodinou nachystány všechny potřebné učební pomůcky.
- Kontrolujte, zda má žák úkoly zapsány v deníčku a jestli je zadání úkolu srozumitelné i pro rodiče (žák může mít problém se zapsáním domácích úkolů a instrukce týkající

se domácích úkolů si nemusí stihnout zaznamenat, neboť tato činnost mu trvá déle a je pro něj náročnější).

- Smyslem domácí přípravy je nabídnout žákovi příležitost k samostatnému rozhodování, myšlení a tvořivosti. Žák má dostávat zadání domácích úkolů tak, aby mu jejich plnění přinášelo smysl a nové kompetence. Jinak může docházet k negativnímu přístupu k domácím úkolům a potažmo k veškerým sebevzdělávacím aktivitám v mimoškolním prostředí.
- Informujte rodiče žáka, aby věděli, co a jakým způsobem se žák ve škole učí, aby domácí příprava probíhala stejným způsobem. Přesto ale rodič, stejně jako u ostatních žáků, nezodpovídá za věcnou správnost úkolu. Naopak, chyby, které žák dělá, jsou pro pedagoga důležitou zpětnou vazbou o tom, co žák zvládá, a co je naopak potřeba znovu procvičit. Rodič by měl mít dle potřeby možnost popsat průběh domácí přípravy (čas, nepochopení, orientace v textu atd.).
- Možností je i v rámci integrace věnovat žákovi se zrakovým postižením časový prostor navíc, ve kterém se může pedagog, asistent pedagoga či speciální pedagog věnovat žákovi individuálně mimo standardní rozvrh, což úzce souvisí s režimem výuky a při vyšší míře podpory v rámci individuálního vzdělávacího plánu je tato péče nezbytná.
- Vhodná je eliminace domácích povinností tak, aby učební činnosti nebyly přesouvány ze školy domů (stále nepřekonaná tendence „vypomáhat si“ v případech, kdy se naplánované učivo nestihne probrat či procvičit ve škole, zadáním části školní učební práce jako domácího úkolu („To si dokončete doma.“).
- Při zadávání množství úkolů a jejich četnosti je třeba zohledňovat priority ve vzdělávání žáka, nekumulovat úkoly z různých předmětů.
- Umožněte používání sešitů tak, aby i doma měli rodiče okamžitou možnost porovnání školní práce a domácí práce (výhodou je potom i vybavení si učiva ze školy – „vzorové řešení úkolů“).
- Předcházejte neefektivnímu zatížení žáků domácími úkoly, které po stránce věcné ani časové nevedou k naplňování individuálních vzdělávacích cílů žáka se zrakovým postižením.
- U žáků, kteří používají jako kompenzační pomůcku PC, je možno plnit zadání domácích úloh touto alternativní formou (využití flash disku, e-mailu).
- Domácí přípravu je vhodné v rámci IVP obohatit i podporou v oblasti POSP, sebeobsluhy (IVP lze konzultovat s SPC).
- Možností domácí přípravy je i využití záznamů z diktafonu, které si žák pořídil ve škole, a využívání zvukových knih (doporučená literatura).
- Domácí úlohy zadává žákovi pedagog, asistent pedagoga může žákovi s přípravou pomoci pouze ve škole.

PŘÍKLAD

Dívka s kombinovaným postižením – zrakové postižení v pásmu slabozrakosti a lehké sluchové postižení.

Na druhém stupni ZŠ používá jako kompenzační pomůcku notebook. Pedagog jí před probíranou látkou dá k dispozici výukový materiál na flash disku (forma prezentace, zápis z výuky). Dívka se v hodině může plně soustředit na výklad, neboť není zdržována a zatížena pro ni náročným zápisem. Dle potřeby si může doplňovat své poznámky. S tímto zápisem bude pracovat i v domácím prostředí. Pedagog jí zadá za domácí úkol najít k určitému bodu informace na Internetu. Zjištěná fakta může žákyně poslat učiteli e-mailem. Případně může napsat, zda by potřebovala individuální dovysvětlení konkrétní probírané látky. V některých hodinách dostává předem vytištěný materiál v černotisku ve vhodné velikosti s prostorem pro vlastní poznámky.

SHRNUTÍ

Příprava na výuku a činnost asistenta pedagoga znamená kontrolu správně zadaného domácího úkolu v přiměřeném objemu práce a pomoc při zaznamenání domácího úkolu. Domácí příprava také znamená pravidelnou komunikaci s rodiči o práci s kompenzačními pomůckami, procvičování jejich použití. Nebojte se využít moderní technologie.

LITERATURA

1. BASLEROVÁ, P. a kol. 2012. *Metodika práce se žákem se zrakovým postižením*. Olomouc: UP. ISBN 978-80-244-3307-3.
2. BASLEROVÁ, P. a kol. 2012. *Metodika práce asistenta pedagoga se žákem se zrakovým postižením*. Olomouc: UP. ISBN 978-80-244-3376-9.
3. HÁJKOVÁ, V.; STRNADOVÁ, I. 2010. *Inkluzivní vzdělávání*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3070-7.
4. HAMADOVÁ, P.; KVĚTOŇOVÁ, L.; NOVÁKOVÁ, Z. 2007. *Oftalmopedie. Texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-159-1.

9

SOCIÁLNÍ A ZDRAVOTNÍ PODPORA ŽÁKA A ČINNOST ASISTENTA PEDAGOGA

JANA JANKOVÁ

V této kapitole se věnujeme popisu opatření, jejichž aplikace ve školním prostředí není dostatečně legislativně vymezena. Klademe proto důraz na domluvu se zákonnými zástupci žáka, která musí být podchycena písemně. Asistent pedagoga pak postupuje dle nařízení ředitele školy. Asistent pedagoga se uplatní při aplikaci těchto podpůrných opatření:

- **Léčebná a režimová opatření** jsou opatření poskytovaná školou žákovi při krátkodobé i dlouhodobé nepřítomnosti ve výuce pro nemoc.
- **Odlišné stravování** je opatření, které je nutné zajistit žákovi, jenž má doporučenu změnu stravy lékařem, většinou pro chronické onemocnění.
- **Podávání medikace** je nejvíce diskutabilní. Je důležitá úzká spolupráce se zákonnými zástupci žáka – informovanost školy o lécích pravidelně užívaných doma a domluva na případném pravidelném podávání léků ve škole.
- **Spolupráce s externími poskytovateli služeb** je pro žáky se zrakovým postižením a asistenty pedagoga velmi důležitá. Jejím prostřednictvím je možné získat podporu při psychomotorickém rozvoji dítěte (raná péče), účastnit se kurzu ovládání složité kompenzační pomůcky, získat chybějící finanční částku na drahou kompenzační pomůcku. Je také možné se seznámit s dalšími jedinci se stejným druhem postižení.
- **Reedukační a socializační pobyty** jsou pobyty, které pořádají nejčastěji buď speciální školy, nebo různé organizace zrakově postižených. Činnost asistenta pedagoga při případné účasti žáka na podobném pobytu je popsána v této kapitole.

9.1 LÉČEBNÁ A REŽIMOVÁ OPATŘENÍ

JITKA KRUPAŘOVÁ

Podpůrné opatření pomáhá například k překonání důsledků krátkodobé či dlouhodobé nemoci žáka a jeho nepřítomnosti ve výuce. V tomto úsilí je role asistenta pedagoga s angažovaným přístupem velmi přínosná. Asistent pedagoga je se žákem ve velmi úzkém kontaktu a může být spojovacím článkem, zprostředkovatelem mezi žákem a pedagogem, zákonnými zástupci, rodiči. Asistent pedagoga je jedním z těch, kteří citlivě vedou žáka například k vyjádření konkrétních potřeb týkajících se úpravy pracovních podmínek.

V rámci podpůrného opatření vytvořte vzdělávací podmínky s ohledem na konkrétní zrakové postižení v souvislosti s krátkodobou či dlouhodobou nemocí žáka. Pro žáka vytvořte podmínky v souladu se zásadami zrakové hygieny.

Aktivně se zapojte do vytváření vhodných výchovně-vzdělávacích podmínek pro žáka, napomáhejte optimalizaci těchto podmínek na základě doporučení SPC, např.:

- Vytvořte vhodné světelné klima, které je dáno druhem a úrovní osvětlení, možností zastínění, popřípadě dosvícením pracovního místa.
- Spolupracujte na vhodném umístění pracovního místa žáka v prostorách učebny – například minimalizace oslnění.

- Podporujte žáka v rozvoji prostorové orientace na pracovní ploše, v prostorách třídy, budovy a areálu školy.
- Ve spolupráci s pedagogem přizpůsobujte textový i obrazový materiál individuálním potřebám žáka.
- Podporujte žáka ve využívání vhodných kompenzačních pomůcek.
- Využívejte doporučení SPC.

Aplikace podpůrných opatření v době nemoci a v době rekonvalescence:

- Úzce spolupracujte s učitelem i se zákonnými zástupci.
- Zásobujte žáka úkoly, pomůckami, studijním materiálem apod., využívejte elektronickou podobu materiálů.
- V případě náhlého úbytku zrakových funkcí se zaměřte na psychickou podporu a pomoc (spolupráce s odborníky z SPC).
- Respektujte individuální zvláštnosti žáka.
- Pomozte při zajištění nových potřebných kompenzačních pomůcek.

PŘÍKLAD

Žák s těžkou slabozrakostí, který je nucen podstoupit z důvodu závažné diagnózy a neustálého zhoršování zrakových funkcí oční operaci, využívá v prvním období po návratu do domácího ošetření asistentem připravené audiomateriály – asistent pedagoga namlouvá probíranou látku na diktafon, zákonným zástupcům jsou poskytnuty okopírované materiály, které využívají při učení se synem. Zákonní zástupci prostřednictvím asistenta pedagoga informují učitele o zvládnutém učivu. Další materiály k výuce upravují dle doporučení lékařů, postupně je zapojován zrak. Lékař určuje dobu, po kterou je vhodné, aby žák zrakově pracoval. Asistent pedagoga přizpůsobuje velikost textů, které ještě dále upravuje (využití barvy, kontrastu). Po návratu žáka do školy využívá asistent pedagoga doporučení SPC, v němž jsou zpracována doporučení očního lékaře s ohledem na podmínky, které je potřeba pro práci žáka ve školním prostředí vytvořit. Asistent pedagoga se soustředí na komunikaci se zákonnými zástupci, pokračuje spolupráce školy a rodiny prostřednictvím asistenta pedagoga.

9.2 ODLIŠNÉ STRAVOVÁNÍ

SOŇA MIKEŠOVÁ

Nastupuje-li žák do MŠ nebo ZŠ a má lékařem doporučeno odlišné stravování, je nezbytné vytvořit vhodné podmínky pro jeho stravování, a to s časovým předstihem. Naprosto nezbytná je dobrá spolupráce se zákonným zástupcem žáka. Na zajištění tohoto podpůrného

opatření se na základě rozhodnutí ředitele školy podílí pověřená osoba (tou může být i asistent pedagoga) a pedagog ve spolupráci s asistentem pedagoga.

Někteří žáci, zejména s těžkým zrakovým nebo kombinovaným postižením, mohou mít obtíže při stravování ve školní jídelně z důvodu nezvládnutí sebeobsluhy (neumějí si donést jídlo ke stolu, nezvládnou usednout ke stolu, neumějí jíst příborem, neznají orientaci na talíři, neumějí si nakrájet pokrm na menší kousky atd.) nebo mají psychické zábrany. V některých případech je nutné, aby byl žák s těžkým kombinovaným postižením krmen.

Doporučené činnosti asistenta pedagoga při poskytování podpory:

- Sledujte dodržování dietního stravování žáka.
- Pomáhejte rozvíjet sebeobslužné dovednosti v oblasti stravování žáka.
- Pomáhejte žákovi zvládnout samostatnost v sebeobslužných dovednostech.
- Pomáhejte žákovi získat jistotu a sebevědomí.
- Buďte žákovi psychickou oporou.
- Při kontaktu zachovávejte klidný hlasový projev, buďte trpěliví.
- Instrukce ukládejte žákovi srozumitelně, stručně a výstižně.
- Podle potřeby mu pokyn zopakujte, vysvětlete.
- Všímejte si zvýšené unavitelnosti, výkonnostních výkyvů žáka.
- Všímejte si případné emocionální lability, impulzivity, poruch chování.
- Často chvalte (i za maličkosti), pozitivně oceňujte.
- Sledujte žákovy projevy při stravování a sebeobsluze.
- Buďte žákovi oporou při zvládání náročných situací v sociální oblasti.
- Komunikujte s rodiči, motivační systém je zapotřebí využívat také doma pro jednotný přístup k žákovi.
- Dbejte na správné stravování žáka s ohledem na jeho onemocnění, a to úpravou jídelníčku dle aktuálních naměřených hodnot, např. při měření hladiny cukru v krvi u diabetiků (je přesně stanoven čas podávání jídla, vyloučení některých potravin z jídelníčku, skladba potravin, množství v gramech apod.).
- Dohlédněte na žáky při odlišném stravování formou hotové dietní stravy, kterou zajišťuje zákonný zástupce.
- Spolu s pedagogem dlouhodobě aktivně spolupracujte se zákonným zástupcem žáka při realizaci podpůrných opatření.

PŘÍKLAD

Například při diabetu (cukrovce) může mít žák během výuky hypoglykémii (sníženou hladinu glukózy v krvi pod hodnotu 3), způsobenou nedodržením léčebného opatření. Asistent pedagoga pozoruje u žáka náhlé zblednutí, slabost, třes rukou, zpocení studeným potem, žák nemluví, přivírá oči a jeho stav může vést až k diabetickému kómatu. Je nutné ihned podat „rychlý cukr" – je to 2 dcl džusu nebo sladkého čaje, a pak podat 2 jednotky škrobu, tj. např. celý rohlík nebo krajíc chleba.

Pokud žák, který je diabetik, jde na vycházku mimo areál školy, mají pedagogičtí pracovníci nosit s sebou: číslo telefonu na rodiče, sladký čaj + pečivo, eventuálně dle přání zákonného zástupce pohotovostní inzulinovou injekci. Hladina cukru se žákovi přeměřuje pravidelně během dne. Naměřené hodnoty se zapisují do tabulky.

9.3 PODÁVÁNÍ MEDIKACE

SOŇA MIKEŠOVÁ

Trpí-li žák onemocněním, které vyžaduje zohlednění při vzdělávání (např. cukrovka), je pověřená osoba ve spolupráci s pedagogem a v některých případech s asistentem pedagoga povinna zajistit a poskytnout žákovi náležitou pomoc při podávání medikace. V průběhu vyučování pedagog ve spolupráci s asistentem pedagoga zohledňuje zdravotní obtíže žáka, přičemž zdravotními obtížemi mohou být pravidelné alergie, dietní omezení, pravidelné užívání léků či onemocnění žáka. Pedagog ve spolupráci s asistentem pedagoga přebírá od rodičů odborné zprávy a údaje o zdravotní způsobilosti a zdravotních obtížích žáka a zakládá je do dokumentace školy (školní matriky) podle ust. 28 odst. 2 písm. g) školského zákona. Podávání léčiv či jiné úkony ze strany školy je třeba považovat za zásahy do tělesné integrity žáka, které mohou být bez svolení zákonných zástupců protiprávní. Je-li tedy škola informována o tom, že žák trpí onemocněním, které vyžaduje zohlednění při vzdělávání, projedná otázku onemocnění žáka se zákonnými zástupci. Vyzve je k předložení odborného vyjádření lékaře. Pro podávání léků zajistí nezbytný písemný souhlas zákonného zástupce k úkonům vyžadovaným ze strany školy. V pravomoci ředitele školy je uložit zaměstnancům školy (tedy i asistentovi pedagoga) povinnost poskytnout nemocnému žákovi zvláštní péči, jež může spočívat např. v podávání určitých léků, pravidelném sledování zdravotního stavu žáka nebo v jiné potřebné pomoci. Musí však jít o činnosti, ke kterým není třeba odborná kvalifikace a ke kterým nejsou způsobilé jen osoby se speciálním odborným vzděláním či odbornou praxí.

Medikací rozumíme léčení pomocí léků. Pravidelnou medikací jsou léky, které žák pravidelně užívá. Lékař doporučuje způsob aplikace a dávkování. Medikamentózní léčba v oblasti zrakového postižení je možná prostřednictvím oftalmologik. Asistent pedagoga převede žáka dle předem domluvených pokynů do určených prostorů školy, kde je medikace podávána pověřenou osobou.

Obecné pokyny pro aplikaci léků do oka:

- Důkladně si umyjeme ruce.
- Léky nesmí mít prošlou expiraci, po otevření aplikujeme pouze po dobu doporučenou výrobcem.
- Podáváme přesný druh, množství a koncentraci léku.
- Žák při aplikaci sedí nebo leží, hlavu má mírně zakloněnou, dívá se směrem nahoru.
- Kapací část lahvičky se nesmí dotknout oka ani řas z důvodu vyvolání mrkacího reflexu.

- Při aplikaci masti vytlačujeme mast z tuby do spojivkového vaku směrem od vnitřního koutku k zevnímu.
- Všechny léky musí být uzavřeny a označeny.
- Při aplikaci několika druhů očních kapek je nezbytný časový rozestup.
- Žák sevře víčka, vytékající lék je setřen do čtverečku buničiny.
- Žáka pochválíme za trpělivost a spolupráci.

Péči o oční protézku zajišťuje vždy zákonný zástupce žáka, ev. dle aktuální potřeby žáka registrovaná zdravotní sestra. Asistent pedagoga ve spolupráci s pedagogem může zjistit akutní potřebu péče o protézku v průběhu vyučování. Bezprostředně informuje zákonného zástupce žáka. Dále postupuje dle domluvených pravidel nebo aktuálních pokynů zákonného zástupce.

Základní informace pro péči o oční protézku:

- Oční protézu je nutné denně vyjmout z důlku a důkladně vyčistit.
- Při manipulaci s oční protézou je vhodné používat měkkou podložku pro případ pádu a poškození.
- V umyvadle je doporučeno používat ochranná sítka do odpadu a tím zabránit propadnutí.
- Oční protéza nesmí přijít do kontaktu s ostrými hranami, hrubými povrchy, ředidly a alkoholem.
- Myje se v teplé mýdlové vodě (předem namočíme na 10 minut). Poté se musí opláchnout.
- Čistíme čistou utěrkou z mikrovlákna – k dostání v oční optice. Tím se zabrání poškrábání povrchu.
- Protéza se pak vloží do vody nebo slaného roztoku pro měkké kontaktní čočky, který zabraňuje zasychání nečistot na jejím povrchu.
- Před vsazením protézy zpět do očního důlku se doporučuje opláchnout borovou vodou nebo fyziologickým roztokem (popř. Ophtalem).
- Je nutné dbát na správnou hygienu oční dutiny, to znamená denně si oční dutinu vyčistit. Očního důlku samotného by se nemělo dotýkat. Je potřeba, aby se pravidelně čistila víčka a odstraňoval hlen (borovou vodou či Ophtalem) za pomoci čistého tamponu (např. Medicomp od firmy Hartmann). Pokud se na víčkách tvoří nadměrné množství hlenu, je vhodné navštívit oftalmologa. Mohlo by jít o začínající infekci.
- V případě onemocnění, se kterým je spojena rýma a slzení, je nutné zvýšit péči.
- Skleněná oční protéza by se měla vyjímat z očního důlku každou noc, aby nedošlo k jejímu prasknutí při neopatrném pohybu v průběhu spánku.
- Při pobytu na slunci je vhodné používat sluneční brýle z důvodu zabránění změně barvy.
- U vodních sportů je vhodné používat plavecké brýle. Nedojde ke ztrátě.

U některých žáků, zejména s těžkým kombinovaným postižením, je nutná důsledná kontrola pověřenou osobou (asistentem pedagoga), zdali žák lék podaný ústy skutečně polkl. Průběh podávání medikace zrakově postiženému žákovi je pověřenou osobou (asistentem pedagoga) slovně komentován. U žáků s praktickou nebo úplnou nevidomostí lze využít zásobník léků označený bodovým písmem. V případě, že žák lék nepožil, odmítl nebo

vyplivl, je nutné tuto činnost trpělivě opakovat. Pokud lék nelze podat, pověřený pracovník (asistent pedagoga) informuje zákonného zástupce a domluví s ním další postup, např. aplikaci léku v jiné formě užívání.

Při realizaci tohoto podpůrného opatření je nezbytnou součástí úzká spolupráce pracovníků školy a zákonných zástupců. Úkolem asistenta pedagoga je pozorné sledování projevů žáka, jeho aktivity. Při aplikaci tohoto podpůrného opatření je u některých léků potřeba počítat s vedlejšími účinky. Vedlejší účinky mohou mít vliv na výkony žáka v průběhu vyučování, i když jsou léky podávány v domácím prostředí. Hlavním úkolem asistenta pedagoga je komunikace s rodiči a vyučujícími s cílem zohlednit projevy vedlejších účinků léků při výuce.

9.4 SPOLUPRÁCE S EXTERNÍMI POSKYTOVATELI SLUŽEB

MARTINA JEŽKOVÁ

Externí poskytovatelé služeb nabízejí široké spektrum služeb, které reagují na aktuální potřeby a zdravotní stav žáka. Externí poskytovatelé se snaží o začlenění žáka do běžné společnosti, vhodnými postupy ho dovedou k samostatnému zvládnutí běžného života a v neposlední řadě se snaží zmírnit následky zrakového postižení.

Pro představu uvádíme výčet některých organizací, které poskytují služby pro žáky se zrakovým postižením:

- Tyfloservis, o. p. s. – nabízí nácvik sebeobsluhy, výcvik v prostorové orientaci a chůzi s bílou holí, nácvik chůze s průvodcem a výběr vhodných tras, výuku čtení a psaní Braillova bodového písma, proškolení v obsluze kompenzačních pomůcek, informační servis a další služby.
- Tyflocentrum – mezi nabízené služby patří např. průvodcovské a předčitatelské služby, sociálněaktivizační služby, sociální rehabilitace a odborné sociální poradenství, výuka práce na PC se speciálními programy, kurz psaní všemi deseti.
- Střediska pro ranou péči – poskytují odborné služby, podporu a pomoc rodinám, ve kterých vyrůstá dítě se zrakovým či jiným postižením.
- Středisko výcviku vodicích psů SONS ČR – zajišťuje komplexní servis v oblasti výcviku vodicích psů.
- Centrum zrakových vad, s. r. o. – sídlí v Praze ve FN Motol a specializuje se na komplexní péči o zrakově postižené osoby všech věkových kategorií.
- Nadace – přispívají svými finančními prostředky např. na speciální pomůcky, vodicí psy, podporují nadané žáky a studenty se zrakovým postižením.
- K zácviku práce na PC lze aktuálně využít nabídky intenzivních kurzů Pobytového rekvalifikačního a rehabilitačního střediska pro nevidomé Dědina, o. p. s, které pořádá výuku v týdenních blocích (maximálně 3, nemusí na sebe navazovat) v době školního volna.

Pobyt absolvují žáci se zákonným zástupcem. Před zahájením výuky musí žák ovládat klávesnici všemi deseti zpaměti.

Asistent pedagoga má možnost navštívit konkrétní pracoviště a seznámit se s jednotlivými službami, případně se nechat proškolit např. v obsluze Pichtova psacího stroje a speciálních kompenzačních pomůcek, ve čtení Braillova písma nebo v základech sebeobsluhy.

Při uvedení získaných dovedností a poznatků do praxe je nutná spolupráce se žákem, rodinou a třídním učitelem.

PŘÍKLAD

Žák během výuky používá kamerovou zvětšovací lupu. Asistent pedagoga se během své praxe s použitím kamerové lupy nikdy nesetkal. Po zvážení celé situace si v Tyfloservisu domluví schůzku, při které se seznámí se základy obsluhy kompenzační pomůcky (nastavení potřebného zvětšení, zvolení režimu prohlížení, práce s pohyblivým čtecím stolkem apod.). Znalosti a dovednosti, které získal, následně uvádí do praxe při vzdělávání žáka.

9.5 REEDUKAČNÍ A SOCIALIZAČNÍ POBYTY

MARCELA KULÍŠKOVÁ

Reedukační a socializační pobyty mohou být prostorem pro intenzivní, a tím efektivní nácvik, zdokonalování a upevňování speciálních dovedností vyplývajících ze zrakového postižení žáka. Mohou být zaměřeny na doplňování speciálních dovedností v prostorové orientaci a samostatném pohybu, v sebeobsluze a soběstačnosti, ve čtení a psaní Braillova bodového písma, v obsluze elektronických kompenzačních pomůcek, v práci na PC, psaní na počítačové klávesnici desetiprstovou technikou apod. Mohou být nadstavbou, kdy budou jednotlivé dovednosti získané během výukových jednotek ve školním prostředí využívány v reálných podmínkách každodenního života v komplexním pojetí v souvislosti s aktuálně vznikajícími situacemi. Získané dovednosti se tímto způsobem lépe vžijí a zautomatizují.

Během pobytů lze uplatňovat techniky rehabilitace osob se zrakovým postižením: techniky pohybového rozvoje a orientace, techniky relaxace a regenerace zraku, meditace, rekreace a rekondice, soutěživosti, techniky rehabilitačního působení umění, pracovních činností, aplikace humoru a situačních her, techniky povzbuzování, ale i techniky represe nežádoucích projevů.

Reedukační a socializační pobyty mohou napomáhat začleňování do společenského života, úspěšnému zvládání školních povinností, zapojení do volnočasových aktivit, zároveň však také vedou k osamostatňování, soběstačnosti, bezpečnosti, a tím postupně ke zvýšení

kvality života. Mohou být místem, kde žák v kolektivu účastníků se stejným handicapem lépe přijme své postižení, najde nový smysl života.

Pobyty mohou pořádat SPC na základě potřeb klientů v období, kdy nepostačuje ambulantní péče nebo je nízká četnost návštěv v místě bydliště integrovaného žáka, a proto nejsou vytvořeny optimální podmínky pro jeho osobní růst.

Mohou být i prostředím k metodickému vedení rodičů nebo asistentů.

Asistenti pedagoga účastnící se reedukačního a socializačního pobytu mohou napomoci optimálnímu průběhu a splnění cílů uplatňováním následujících doporučení:

- Podpořte účast žáka na pobytové akci – jste pro něj oporou, osobou, kterou zná, má k vám důvěru a snáze s vámi zvládne pobyt mimo domov, rodinu.
- Pomozte žákovi učinit možná první krok k vlastnímu osamostatňování.
- Konzultujte problematiku speciálních dovedností s přítomnými odborníky.
- Využijte pobytu k osobnímu růstu, dosavadní poznatky obohaťte o nové zkušenosti.
- Konzultujte obtíže žáka, které znáte ze školního prostředí.
- Využijte pobytu k bližšímu poznání osobnosti žáka.
- Buďte žákovi nápomocni při sebeobslužných činnostech (stravování, hygiena, oblékání, příprava pomůcek atd.) – ponechte však prostor pro vlastní aktivitu, pouze slovně navádějte, popř. zajistěte nejnutnější dopomoc.
- Buďte pedagogům nápomocni při výuce, sledujte metody a postupy výuky. Ve stejném duchu pak pracujte ve školním prostředí.
- Dbejte po celou dobu pobytu na bezpečnost žáka.
- Snažte se zorganizovat svůj osobní život tak, abyste se mohl/a akcí zúčastnit.

Z dalších pořádaných pobytových akcí je možné zmínit sportovní tábory pro žáky se zrakovým postižením pořádané ČSZPS (Český svaz zrakově postižených sportovců), lyžařské výcvikové kurzy a školy v přírodě, letní tábory, akce tyfloturistických oddílů, pobytový zácvik před předáním vodicích psů organizovaný Střediskem výcviku vodicích psů Jinonice a další.

LITERATURA

1. JESENSKÝ, J. 1992. *Rehabilitace zrakově postižených a způsoby její realizace*. Praha: SNS.
2. MORAVCOVÁ, D.; MATOUŠKOVÁ, E. 2011. *Rozvoj dovedností zrakového vnímání se speciálními optickými pomůckami a kamerovou televizní lupou*. Praha: Asociace zrakových terapeutů. ISBN 978-80-254-9877-4.
3. MORAVCOVÁ, D. 2004. *Zraková terapie slabozrakých a pacientů s nízkým vizem*. Praha: Triton. ISBN 80-7254-476-4.
4. MORAVCOVÁ, D. 2007. *Zraková terapie slabozrakých, jak efektivně využít slabý zrak*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7254-949-8.
5. ŠIMANOVSKÝ, Z.; ŠIMANOVSKÁ, B. 2005. *Hry pro rozvoj zdravé osobnosti*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-024-0.

6. ŠIMANOVSKÝ, Z.; MERTIN, V. 1996. *Hry pomáhají s problémy*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-408-7.
7. ŠIMANOVSKÝ, Z. 2002. *Hry pro zvládání agresivity a neklidu*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-689-6.
8. Vyhláška MŠMT ČR č. 107/2005 Sb., o školním stravování, ve znění vyhlášky č. 107/2008 Sb.
9. WIENER, P. 1998. *Prostorová orientace zrakově postižených*. Praha: MŠMT ČR.
10. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, v platném znění, § 29, § 22, § 28.
11. ZELINOVÁ, M. 2007. *Hry pro rozvoj emocí a komunikace*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-197-6.

Internetové zdroje:

1. http://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/deti-se-zdravotnim-postizenim/vzdelavani-deti-se-specialnimi-potrebami/vzdelavani-deti-se-zrakovym-postizenim/zasady-zrakove-hygieny-u-deti-se-zrakovym-postizenim.shtml
2. www.tyfloservis.cz
3. www.tyflocentrum.cz
4. www.ranapece.cz
5. www.ranapece.eu
6. www.vodicipsi.cz
7. www.nadaceleontinka.cz
8. www.fnmotol.cz

10

PRÁCE S TŘÍDNÍM KOLEKTIVEM A ČINNOST ASISTENTA PEDAGOGA

JANA JANKOVÁ

V této kapitole popisujeme opět pouze jedno podpůrné opatření, které se týká péče o klima ve třídě. Představujeme si běžnou třídu, ve které se vzdělává žák se zrakovým postižením. Může se však jednat také o třídu samostatně zřízenou pro žáky se zrakovým postižením, protože i v této skupině je nutné se starat o příjemné pracovní klima a motivované žáky.

10.1 ÚVOD

Právě v oblasti **práce s třídním kolektivem** je funkce asistenta pedagoga velmi důležitá, protože žádný jiný pedagog nemá k žákům v jedné skupině (třídě) tak blízko. Vztah asistenta pedagoga k žákům je potřeba nejprve vytvořit a na to je třeba dostatek času. Protože je asistent ve třídě nepřetržitě, má možnost sledovat žáky v situacích, které učitel nezažije. Činnost asistenta pedagoga je velmi náročná na schopnost komunikace, a to jak se žáky, tak s učitelem při vytváření týmu a se zákonnými zástupci žáka. Asistent pedagoga se nesmí stát „zvědem“ či „donašečem“ informací na všechny strany, ale pedagogem, který využije získané informace ku prospěchu vzdělávání žáka se zrakovým postižením.

10.2 KLIMA TŘÍDY

Nastavit a udržet příjemné pracovní klima ve třídě se podaří pouze v tom případě, když budou pedagogové působící ve třídě přesvědčeni o vhodnosti integrace, o důležitosti vzdělávání žáků se zrakovým postižením společně s vrstevníky a když nadstandardní úkoly s tím spojené přijmou za vlastní. To platí pro učitele i asistenty pedagoga. Nemohu poskytovat podporu, pokud nejsem přesvědčen o její účinnosti. Případný hraný zájem žáci vycítí a vhodné klima třídy se nepodaří nastavit.

Aplikaci tohoto opatření předchází monitoring třídy (standardizované a nestandardizované techniky). V oblasti zkoumání klimatu ve třídě a práce se třídou jsou hlavním nástrojem: pozorování žáků při různých řízených a neřízených činnostech, rozhovor, dotazník, analýza produktů a školní výkonnosti žáka a třídy. Ve třídě domluvíme společná pravidla, která budou fungovat při rozdělení činností, řešení konfliktů a nedorozumění.

Pro všechny stupně podpory jsou možnosti osvěty na téma jedinec se zrakovým postižením v obecné rovině stejné:

- Tematické vyučování.
- Projekty na téma „Nevidomí a slabozrací mezi námi“.
- Školy v přírodě.
- Adaptační a zážitkové pobyty.
- Návštěvy tematických akcí a výstav.
- Uspořádání sbírky a charitativních akcí na podporu spolužáka.
- Besedy s lidmi se zrakovým postižením.

- Aktivity (hry), prožitkové semináře – zaměřené na potřeby a požadavky třídy, aby se žáci ve skupině identifikovali a prožitky z her spojovali s každodenním životem.
- Nasazení simulačních brýlí pomáhá přiblížit ostatním žákům a pedagogům problematiku zrakového postižení, aby si sami spolužáci a pedagogové uvědomili, jaké má žák specifické potřeby.
- Uspořádání společných turnajů ve speciálních aktivitách – vyzkoušení goalballu, showdownu či jízdy na tandemovém kole všemi žáky ve třídě.
- Čtení integračních pohádek, příběhů, v nichž je žákům předložena jinakost v různých modifikacích, s následnou diskuzí, jejich přehrávání ve skupině, hraní rolí.
- Promítání filmů s tematikou zrakového postižení a s následnou diskuzí.

Prožitkové semináře provádíme v blocích jdoucích po sobě:
- seznamovací;
- zahřívací – pohybové;
- tvořivé;
- smyslové hry a týmová práce – spolupráce;
- posílení empatie pro druhého, poznání sebe sama;
- reflexe.

Pro mnohé z těchto činností lze využít různé mimoškolní pobyty a výcviky – viz kapitola 2.7 této publikace.

SHRNUTÍ

V této oblasti působení ve škole (i mimo školu) najde asistent pedagoga významné uplatnění, pokud o tuto činnost bude mít opravdový zájem. Vytvoří-li s učitelem výkonný pracovní tým, dokáže asistent pedagoga díky svému působení v kolektivu třídy přispět k plnění vzdělávacích cílů žáka se zrakovým postižením.

LITERATURA

1. MALACH, J. 2003. *Základy didaktiky*. Ústí n. L.: Pedagogická fakulta UJEP. ISBN 80-7042-266-1.
2. PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. 1998. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-252-1.

11

ÚPRAVA PROSTŘEDÍ A ČINNOST ASISTENTA PEDAGOGA

JANA JANKOVÁ

Úpravy prostředí školy a třídy. I v této kapitole popisujeme pouze jedno podpůrné opatření, které se týká úpravy prostředí školy a třídy tak, aby bylo vhodné a bezpečné pro vzdělávání žáka se zrakovým postižením i pro práci asistenta pedagoga.

11.1 ÚVOD

Také v této oblasti má asistent pedagoga důležité úkoly. Jeho úkolem je připravovat a upravovat prostředí podle potřeb konkrétního žáka a dle doporučení SPC a také sledovat, jak úpravy prostředí třídy a školy vyhovují aktuálním potřebám žáka. Úpravy prostředí pro žáka se zrakovým postižením se týkají především osvětlení, orientace a bezpečného pohybu ve třídě a škole i úpravy pracovního místa.

11.2 ÚPRAVA PRACOVNÍHO PROSTŘEDÍ

Základním požadavkem je dodržování zrakové hygieny. Co si pod tímto pojmem představujeme?

- Optimální osvětlení všech prostor ve škole, kde se žák se zrakovým postižením vyskytuje. „Optimální" uvádíme proto, že někteří žáci potřebují ke zrakovému vnímání snížit běžnou intenzitu světla (světloplaší), někteří žáci potřebují intenzitu světla zvýšit (šeroslepí). Je třeba si uvědomit, že vzhledem k osvětlení je nutné upravit nejen pracovní plochu žáka, ale také chodby, sociální zařízení, šatny, jídelnu, tělocvičnu atd.
- Zajistit rozptýlení slunečního (denního) světla žaluziemi nebo závěsy.
- Zajistit minimalizaci rizika oslnění žáka lesklými předměty nebo slunečním světlem (lesklá tabule, bílá tabule, lesklá deska pracovního stolu apod.). Podle místních podmínek doporučí SPC vhodnou a zároveň co nejlevnější možnost nápravy.
- Čistota brýlí, optických pomůcek, monitorů.
- Vkládání relaxačních přestávek do intenzivní zrakové práce, úprava prostoru pro tyto chvilky oddechu.

Úprava pracovního místa:

- Lavici pro žáka ve správné výšce se správně vysokou židlí opatříme sklopnou deskou pro přiblížení textu k očím. Nevidomí žáci využijí lavici bez sklopné desky, ale s deskou ohraničenou lištou, aby nedocházelo k neustálému padání pomůcek na zem.
- Lavici opatříme dostatečně velkým prostorem pro odkládání pomůcek. Tento prostor může být také ohraničený lištou.
- Lavici umístíme ve třídě co nejblíže k tabuli, s dobrým úhlem pohledu na tabuli podle konkrétní zrakové vady žáka. Vedle žáka musí být dostatek prostoru pro asistenta pedagoga, který musí mít zároveň takovou pozici, aby učitel viděl na práci žáka a žák mohl komunikovat s učitelem. (Obecně, bez znalosti konkrétních podmínek, nedoporučujeme

umístění lavice žáka se zrakovým postižením s asistentem pedagoga v zadním koutě třídy. Žák se tak opticky i fakticky vyděluje z třídního kolektivu.)

- Dalším požadavkem na umístění lavice ve třídě je blízkost elektrické zásuvky pro umístění pracovní lampičky nebo kompenzační pomůcky.
- Žák se zrakovým postižením může mít ve třídě vytvořeno ještě jedno pracoviště (nejčastěji s objemnou kompenzační pomůckou), viz kapitola 2.2 této publikace.
- Musí být respektováno hledisko bezpečného pohybu ve třídě a škole.
- Ze svého místa má žák volný průchod k tabuli.
- Denně je nutné kontrolovat a opravovat umístění tašek a školních batohů všech žáků, aby nebyly volně poházeny po třídě.
- Stále opravovat správné sezení v lavicích, aby žáci neseděli bokem a nevysunovali např. nohy do uličky.
- Pro nevidomého žáka je důležitý klid při hodině, aby mohl diferencovat různé zvuky a hlasy.
- Ve školní budově je nutné výrazně označit začátky a konce schodišť (barevně i hmatně na zábradlí).
- Označit dveře místností obrázkem (samolepicí tapeta, obrázek), popisem v Braillově písmu – dymopáska ve výšce očí žáka.
- Pásy z izolepy nebo obrázky polepit skleněné výplně dveří.
- Významné orientační body v budově opatřit hmatnými značkami, např. hmatným obrázkem, mozaikou, zavěšenou plyšovou hračkou apod.
- Podobně označit místo žáka v jídelně, šatně atd.
- Ve třídě i na sociálním zařízení je vhodné odlišit barevným kontrastem světlá umyvadla, toaletní mísy, pisoáry od pozadí, které je možné obložit nebo natřít tmavě.
- Stejným způsobem je vhodné označit dveře (světlé dveře, tmavé zárubně).

Asistent pedagoga doprovází žáka po budově školy, učí ho pohybovat se po škole samostatně pomocí orientačních linií a bodů. Sleduje a připomíná ostatním žákům úklid ve třídě. Pro nácvik samostatného pohybu po škole, přesunu do odborných pracoven může asistent pedagoga vyhotovit hmatný plánek školy, podle kterého je možné orientaci v budově nacvičit. Asistent pedagoga sleduje a kontroluje účinnost provedených opatření a navrhuje nápravu v případě, že jsou opatření nedostatečná nebo nadbytečná.

PŘÍKLAD

Velmi šikovná těžce slabozraká žákyně, integrovaná do 5. ročníku běžné základní školy, zvládala výuku výborně. Mimo školu se vzdělávala v základní umělecké škole ve dvou oborech, housle a klavír. Nevidomí rodiče měli představu, že se hudbě bude věnovat profesionálně. Spolupráce s SPC byla zahájena velmi pozdě (4. ročník ZŠ) a také ve škole se těžko prosazovala aplikace podpůrných opatření. Během pátého ročníku si rodiče stěžovali, že jinak pečlivá žákyně ztratila během roku asi dvě bundy. Škola nejednala zřejmě s rodiči jako

s partnery, protože se problému nikdo detailně nevěnoval. Teprve po intervenci prostřednictvím SPC se zjistilo, že žákyně má zcela nevhodně zvolené místo v šatně (šatní skříňku). Řady skříněk byly v suterénu školy nevhodně osvětleny (nízká intenzita světla), přestože součástí diagnózy žákyně byla šeroslepost. Skříňka jmenované žákyně byla uprostřed řady bez jakéhokoli výrazného označení (chybělo označení řady i označení skříňky). Skříňka měla své číslo, které bylo napsáno malým písmem v horní části dvířek, kam žákyně nedohlédla. Bundy byly nalezeny v sousedních skříňkách. Přestože měla škola školního psychologa a žákyně měla svou třídní učitelku (v pátém ročníku novou), nedokázala škola zajistit pedagoga, ke kterému by žákyně získala důvěru a který by byl schopen podobné problémy řešit.

SHRNUTÍ

Z výše uvedeného je zřejmé, že funkce asistenta pedagoga v oblasti úprav prostředí pro žáka se zrakovým postižením je nenápadná, ale velmi důležitá. V případě nejasností je nutné ihned požádat o intervenci SPC, které dokáže v konkrétní situaci poradit.

LITERATURA

1. ČERVINKA, P. 1999. *Mapy a orientační plány pro zrakově postižené*. Praha: Aula. 66 s. ISBN 80-90-26-67-4-6.
2. JESENSKÝ, J. 1987. *Uvedení do rehabilitace*. Praha: Federální výbor svazu invalidů.
3. KEBLOVÁ, A. 2001. *Zrakově postižené dítě*. Praha: Septima. 68 s. ISBN 80-7216-191-1.
4. MACHÁČEK, P. 2002. *Osvětlení a slabozrakost*. Praha: Tyfloservis. ISBN 80-238-9231-2.
5. WIENER, P. 1998. *Prostorová orientace zrakově postižených*. 2., přepracované vydání. Praha: MŠMT ČR. 158 s.

ZÁVĚR

Závěrem lze říci, že v předkládané publikaci autoři shrnuli své zkušenosti z výchovy a vzdělávání žáků se zrakovým postižením. Popsali práci se žáky v daných oblastech podpory a vybrali v těchto oblastech podpůrná opatření, ve kterých může asistent pedagoga významně přispět k efektivnímu vzdělávání žáka se zrakovým postižením. Důležité je uvědomit si, že asistent pedagoga může žákovi v mnohém pomoci, ale při chybně pojaté úloze asistenta může i uškodit, protože si žák zvykne na to, že stále někdo pracuje za něj, má stále někoho „k ruce", a tak není veden k vlastní aktivitě. Věříme, že správné postoje a postupy asistenta pedagoga jsou páteří celé této publikace. Také je nezbytné zdůraznit nutnost úzké spolupráce učitele a asistenta pedagoga. Tito pedagogové (učitel + asistent pedagoga) musí tvořit tým, teprve pak se dílo podaří. Nesmíme zapomenout ani na nutnost úzké spolupráce se zákonnými zástupci (rodiči) žáka. Ti většinou znají svého potomka nejlépe, a je proto potřeba je přibrat do týmu.

Autoři věří, že publikace přinese cenné poznatky a doporučení asistentům pedagoga, kteří tato doporučení využijí při práci se žáky se zrakovým postižením.

Přejeme vám ve vaší těžké a záslužné práci mnoho úspěchů!

SLOVNÍČEK POJMŮ

JANA JANKOVÁ, JANA KULŠTRUNKOVÁ, ZUZANA LIČENÍKOVÁ

Astenopické potíže	Obtíže vznikající z nezřetelného, špatného, neostrého vidění.
CVI – Cortikal Visual Impairment (centrální postižení zraku, korová slepota)	Je poruchou funkce mozku a zrakových drah. Projevuje se výraznou proměnlivostí zrakových funkcí a velkou variabilitou projevů (crowding – simultánní agnosie, obtíže při rozlišení tvarů, obtíže při rozlišení kontur, obtíže při rozlišení barev, obtíže při rozlišení objektů, tj. věcí, přírodnin, zvířat, předmětů, jsou-li vnímány z jiného úhlu, než jaký má dotyčný nacvičen z obrázků a fotografií, obtíže při rozlišení mimických projevů, při rozpoznání osob, obtíže při vnímání prostorových vztahů, při vnímání statických objektů nebo naopak pohybujících se objektů, včetně nestálosti vnímaného zrakového vjemu). Většinou je přítomno několik obtíží z výše uvedeného.
Černotisk	Běžný tisk používaný v knihách a učebnicích.
Diplopie	Dvojité vidění.
Haptika	Tzv. aktivní hmat, poznávání objektů prostřednictvím hmatu.
Informační deficit	Omezení množství přijímaných informací způsobené zrakovou vadou.
Kompenzace	Speciálněpedagogická metoda využívající náhradní funkce za funkci poškozenou. Pro osoby se zrakovým postižením mají kompenzační funkci např. sluch, hmat aj.
Monokulus	Jedinec s pouze jedním funkčním okem.
Nystagmus	Bezděčné rytmické pohyby očí, většinou obou očí zároveň, v několika nebo ve všech pohledových směrech. Může být vrozený i získaný a bývá průvodním jevem řady onemocnění (např. při hrubé poruše centrálního vidění v raném dětství).
Okluzor	Prostředek k zakrytí oka používaný při léčbě dětské tupozrakosti.
Okluzní terapie	Léčba rozvoje vizu (zrakové ostrosti) oka okluzí (zakrytím) druhého oka; může jít o jednostranné, ale i střídavé zakrývání podle požadavků léčby. Samostatné zakrytí není efektivní bez řízené činnosti zrakové práce na blízko zahrnující spolupráci oko–ruka.

Odchlípení sítnice (amotio retinae)	Představuje odloučení sítnice oka od spodní pigmentové vrstvy, která je přilehlá k cévnatce. Pokud není okamžitě léčeno, způsobuje slepotu.
Optický systém oka	Části oka (rohovka, čočka, komorová voda, sklivec), kudy procházejí a lámou se světelné paprsky.
Ortoptista	Specialista zabývající se nápravou poruch binokulárního vidění.
Palming	Relaxační technika, jejímž autorem je oční lékař H. W. Bates. Název pochází z anglického *palm* (dlaň). Žák se pohodlně posadí, uvolněně dýchá a promne si ruce do zahřátí. Pak se opře lokty o stůl, rukama zakryje oči tak, že dlaně tvoří mističky přes oči a natažené prsty pravé a levé ruky spočívají překřížené na čele. Žák vnímá teplo, tmu a uvolnění. Na oči se netlačí, pouze se uvolněně dýchá a odpočívá. (Moravcová, 2011)
Pleoptické cvičení	Může být buď pasivní, při němž žák sleduje podněty na přístrojích, nebo aktivní. Aktivní cvičení spočívá v zapojení slabšího oka pomocí her. Cvičení je tím účinnější, čím více musí dítě u hry přemýšlet a koordinovat zrak s hmatem a pamětí. Jednoduchá cvičení mohou být: navlékání korálků, vystřihování, modelování, obkreslování obrázků, zapínání knoflíků, lepení suchých zipů, pexeso.
Poruchy barvocitu	Neschopnost vidění barev v celém spektru, úplná barvoslepost je velmi vzácná, častěji se jedná o poruchy ve vnímání určitých barev.
Poruchy binokulárního vidění	V motorické části mají za následek šilhavost, v senzorické části změny ve zrakovém vnímání. Zpravidla dochází ke snížení zrakové ostrosti, k excentrické fixaci, k poruchám vnímání prostoru.
POSP	Prostorová orientace a samostatný pohyb – jedná se o soubor dovedností těžce zrakově postiženého jedince vedoucí k bezpečnému pohybu v prostoru.
Reedukace	Speciálněpedagogická metoda využívající a cvičící poškozenou funkci. Reedukační charakter mají např. nápravy poruch binokulárního vidění, stimulace zraku aj.
Refrakční vady:	• myopie – krátkozrakost; • hypermetropie – dalekozrakost; • astigmatismus – zpravidla vzniká nepravidelným zakřivením rohovky, vyvolává rozostřený obraz.

Sítnice

Vrstva (blána) v oku, kde jsou uloženy nervové buňky reagující na podráždění světlem (tyčinky, čípky) za vzniku zrakového vjemu. V centru sítnice je oblast nejostřejšího vidění, tzv. žlutá skvrna (macula lutea).

Světloplachost (fotofobie)

Oko citlivě reaguje na světlo. I nepříliš jasné světlo mu připadá ostré a nepříjemné, potíže mu dělá přechod ze světla do tmy. Při kontaktu se světlem člověk přivírá oči, slzí a často pociťuje tlak či bolest. Spojivka je zarudlá, víčko nateklé a člověk může mít pocit cizího tělesa v oku.

SVP

Speciální vzdělávací potřeby, tj. vzdělávací potřeby vznikající na podkladě zrakového postižení žáka.

Šeroslepost (hemeralopie)

V horších světelných podmínkách se výrazně snižují zrakové funkce oka.

Tracking

Schopnost přecházet při čtení z konce jedné řádky na začátek druhé.

Trailing

Schopnost sledovat řádek při čtení, ale také sledovat linie při chůzi bez podpory zraku, např. stěny chodby prsty na ruce.

Vizus

Zraková ostrost.

Zásady zrakové hygieny:

- Dostatek světla, vhodné jsou např. nastavitelné stolní lampy.
- Správné posazení žáka.
- Úprava pracovního prostředí – nastavitelná pracovní deska, úprava při psaní.
- Na tabuli dbát na kontrastní písmo (na černou tabuli píšeme žlutě, bíle, na bílou tabuli používáme tmavé fixy), okna by měla mít závěsy, aby nemohlo dojít k oslnění sluncem.
- Velikost písma a obrázků, silné kontury, na psaní používat náčiní se silnou stopou, dostatečně velké písmo.
- Časový interval pro práci do blízka by neměl přesáhnout 5–15 minut.
- Využití optických pomůcek, brýlí, lup; asistent pedagoga by měl dohlížet na používání optických pomůcek.
- Respektovat další omezení, např. pohybová – některé pohyby mohou způsobit zhoršení vidění (skoky, cvičení v předklonu apod.).
- Respektovat individuální zvláštnosti.

Zraková stimulace

Cílené působení na rozvoj zrakových funkcí a jeho podpora. Může být aktivní (práce s kontrastním barevným materiálem na tmavém povrchu nebo práce na světelném panelu, na iPadu), nebo pasivní (vytvoříme prostředí podporující fixaci, sledování a pohyb za stimulačním vjemem podporující uchopení, manipulaci apod.).

LITERATURA

1. BASLEROVÁ, P. *Metodika práce se žákem se zrakovým postižením*. Olomouc: UP, 2012. ISBN 978-80-244-3307-3.
2. BASLEROVÁ, P. a kol. *Katalog posuzování míry speciálních vzdělávacích potřeb – Diagnostické domény pro žáky se zrakovým postižením*. Olomouc: UP, 2012. ISBN 978-80-244-3051-5.
3. BASLEROVÁ, P. *Metodika práce asistenta pedagoga se žákem se zrakovým postižením.* Olomouc: UP, 2012. ISBN 978-80-244-3376-9.
4. BARTOŇOVÁ, R.; JEŠINA, O. *Individuální vzdělávací plán ve školní tělesné výchově.* Olomouc: UP, 2012. ISBN 978-80-244-3152-9.
5. BUBENÍČKOVÁ, H.; KARÁSEK, P.; PAVLÍČEK, R. *Kompenzační pomůcky pro uživatele se zrakovým postižením*. Brno: TyfloCentrum Brno, 2012. ISBN 978-80-260-1538-3.
6. CASEOVÁ, C.; DALLEYOVÁ, T. *Arteterapie s dětmi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-065-0.
7. ČERVINKA, P. *Mapy a orientační plány pro zrakově postižené*. Praha: Aula, 1999. ISBN 80-90-26-67-4-6.
8. FRIEDLOVÁ, K. *Bazální stimulace v ošetřovatelské praxi*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1314-4.
9. GONZUROVÁ, W. *Příručka pro přepis textů do bodového písma*. Praha: Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, 1996.
10. HÁJKOVÁ, V.; STRNADOVÁ, I. *Inkluzivní vzdělávání*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3070-7.
11. HAMADOVÁ, P.; KVĚTOŇOVÁ, L.; NOVÁKOVÁ, Z. *Oftalmopedie. Texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-159-1.
12. HAYESOVÁ, N. *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-415-X.
13. JESENSKÝ, J. *Uvedení do rehabilitace*. Praha: Federální výbor svazu invalidů, 1987. ISBN 40-087-87.
14. JESENSKÝ, J. *Rehabilitace zrakově postižených a způsoby její realizace*. Praha: SNS, 1992.
15. JESENSKÝ, J.; ČÁLEK, O.; FRANER, J. *Metodika výcviku čtení a psaní nevidomých.* 2. vyd. Praha: ÚV SNS, Aeterna. ISBN 80-900950-0-3.
16. JESENSKÝ, J. a kol. *Prolegomena systému tyflorehabilitace a metodiky tyflorehabilitačních* výcviků. Praha: UJAK, 2007. ISBN 978-80-86723-49-5.
17. KEBLOVÁ, A. *Integrované vzdělávání dětí se zrakovým postižením*. Praha: Septima, 1996. ISBN 80-85801-65.
18. KEBLOVÁ, A. *Zrakově postižené dítě*. Praha: Septima, 2001. ISBN 80-7216-191-1.
19. KEBLOVÁ, A. *Kompenzační pomůcky pro zrakově postižené žáky ZŠ*. Praha: Septima, 1999. ISBN 80-7216-104-0.
20. KOLÁŘ, Z. *Hodnocení žáků*. 2. vyd. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2834-6.
21. KOŠŤÁLOVÁ, H.; MIKOVÁ, Š.; STANG, J. Školní hodnocení žáků a studentů se zaměřením na slovní hodnocení. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0220-2.

22. KRATOCHVÍL, S. *Základy psychoterapie*. Praha: Portál, 2002.
23. KREJČÍŘOVÁ, J.; KAPROVÁ, Z. *Náměty pro logopedickou prevenci*. Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-691-3.
24. KUTÁLKOVÁ, D. *Opožděný vývoj řeči*. Praha: Septima, 2002. ISBN 80-7216-177-6.
25. KUTÁLKOVÁ, D. *Logopedická prevence.* Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-115-0.
26. KUTÁLKOVÁ, D. *Jak připravit dítě do 1. třídy*. 2. vyd. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3246-6.
27. MACHÁČEK, P. *Osvětlení a slabozrakost*. Praha: Tyfloservis, 2002. ISBN 80-238-9231-2.
28. MALACH, J. *Základy didaktiky*. Ústí n. L.: Pedagogická fakulta UJEP, 2003. ISBN 80-7042-266-1.
29. MATYSKOVÁ, K. *Kompenzační pomůcky pro osoby se zrakovým postižením*. Praha: Okamžik, 2009. ISBN 978-80-86932-24-8.
30. *Metodický pokyn k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních zřizovaných Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy,* č. j. 37 014/2005, ze dne 22. 12. 2005.
31. MOLEMAN, Y.; BROEK, E.; EIJDEN, A. *Rosteme hrou*. Praha: Raná péče Eda, 2014. ISBN 978-80-260-5862-5.
32. MORAVCOVÁ, D.; MATOUŠKOVÁ, E. *Rozvoj dovedností zrakového vnímání se speciálními optickými pomůckami a kamerovou televizní lupou*. Praha: Asociace zrakových terapeutů, 2011. ISBN 978-80-254-9877-4.
33. MORAVCOVÁ, D. *Zraková terapie slabozrakých a pacientů s nízkým vizem*. Praha: Triton, 2004. ISBN 80-72-54-476-4.
34. MORAVCOVÁ, D. *Zraková terapie slabozrakých, jak efektivně využít slabý zrak*. Praha: Triton, 2007. ISBN 978-80-7254-949-8.
35. *Nařízení vlády č. 201/2010 Sb., o způsobu evidence úrazů, hlášení a zasílání záznamu o* úrazu, s účinností ke dni 1. 1. 2011.
36. PIPEKOVÁ, J.; VÍTKOVÁ, M. *Terapie ve speciálně pedagogické péči.* Brno: Paido, 2001.
37. POTMĚŠIL, M. a kolektiv. *Metodika práce se žákem se sluchovým postižením*. Olomouc: UP, 2012. ISBN 978-80-244-3310-3.
38. PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-252-1.
39. ŠIMANOVSKÝ, Z.; ŠIMANOVSKÁ, B. *Hry pro rozvoj zdravé osobnosti*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-024-0.
40. ŠIMANOVSKÝ, Z.; MERTIN, V. *Hry pomáhají s problémy*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-408-7.
41. ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry pro zvládání agresivity a neklidu*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-689-6.
42. ŠMARDOVÁ, V. Školní zralost. Ostrava: Computer Press, 2010. ISBN 978-80-251-2569-4.
43. VACHULOVÁ, J.; VACHULE, R. a kol. *Hry pro těžce zrakově postižené děti*. Praha: Svaz invalidů, 2000.
44. VRBOVÁ, R. a kolektiv. *Metodika práce se žákem s narušenou komunikační schopností.* Olomouc: UP, 2012. ISBN 978-80-244-3312-7.

45. *Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných*, ve znění vyhlášky č. 147/2011 Sb., s účinností ke dni 1. 9. 2011.
46. *Vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky*, ve znění vyhlášky č. 454/2006 Sb. a vyhlášky č. 256/2012 Sb.
47. *Vyhláška č. 64/2005 Sb., o evidenci úrazů dětí, žáků a studentů*, ve znění vyhlášky č. 57/2010 Sb.
48. WIENER, P. *Prostorová orientace zrakově postižených*. Praha: MŠMT ČR, 1998.
49. *Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání*, v platném znění.

Internetové zdroje:

1. www.canisterapie.cz
2. www.hipoterapie.cz
3. http://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/deti-se-zdravotnim-postizenim/vzdelavani-deti-se-specialnimi-potrebami/vzdelavani-deti-se-zrakovym-postizenim/zasady-zrakove-hygieny-u-deti-se-zrakovym-postizenim.shtml
4. www.tyfloservis.cz
5. www.tyflocentrum.cz
6. www.ranapece.cz
7. www.ranapece.eu
8. www.vodicipsi.cz
9. www.nadaceleontinka.cz
10. www.fnmotol.cz
11. www.braillnet.cz

O AUTORECH

Mgr. KRISTINA BALUNOVÁ

Odborné a profesní zaměření autora: speciální pedagog, děti a žáci se zrakovým postižením.

PaedDr. PAVLÍNA BASLEROVÁ

Odborné a profesní zaměření autora: speciální pedagog, děti a žáci se zrakovým postižením.

Mgr. IVETA BUČKOVÁ

Odborné a profesní zaměření autora: speciální pedagog, děti a žáci se zrakovým postižením.

Mgr. JANA JANKOVÁ (VEDOUCÍ AUTORSKÉHO TÝMU)

Odborné a profesní zaměření autora: speciální pedagog, děti a žáci se zrakovým postižením.

Mgr. MARTINA JEŽKOVÁ

Odborné a profesní zaměření autora: sociální pracovnice, rehabilitace – psychosociální péče o osoby se zdravotním postižením.

Mgr. MARTINA KRÁLOVÁ

Odborné a profesní zaměření autora: speciální pedagog, děti a žáci se zrakovým postižením.

Mgr. JITKA KRUPAŘOVÁ

Odborné a profesní zaměření autora: speciální pedagog, děti a žáci se zrakovým postižením.

Mgr. MARCELA KULÍŠKOVÁ

Odborné a profesní zaměření autora: speciální pedagog, děti a žáci se zrakovým postižením.

Mgr. JANA KULŠTRUNKOVÁ

Odborné a profesní zaměření autora: speciální pedagog, děti a žáci se zrakovým postižením.

Mgr. ZUZANA LIČENÍKOVÁ

Odborné a profesní zaměření autora: speciální pedagog, děti a žáci se zrakovým postižením.

PaedDr. LADA MÁRKUSOVÁ

Odborné a profesní zaměření autora: speciální pedagog, děti a žáci se zrakovým postižením.

PhDr. EVA MATOUŠKOVÁ

Odborné a profesní zaměření autora: speciální pedagog, děti a žáci se zrakovým postižením a děti a žáci s narušenou komunikační schopností.

Mgr. SOŇA MIKEŠOVÁ

Odborné a profesní zaměření autora: speciální pedagog, děti a žáci se zrakovým postižením.

Mgr. RENATA PAŘÍKOVÁ

Odborné a profesní zaměření autora: speciální pedagog, děti a žáci se zrakovým postižením.

Mgr. JANA TRČKOVÁ

Odborné a profesní zaměření autora: speciální pedagog, děti a žáci se zrakovým postižením.

Mgr. Jana Janková a kolektiv

Metodika práce asistenta pedagoga při aplikaci podpůrných opatření u žáků se zrakovým postižením

Výkonná redaktorka prof. PaedDr. Libuše Ludíková, CSc.
Odpovědná redaktorka Mgr. Jana Kopečková
Jazykový redaktor Mgr. Martin Malenovský, Ph.D.
Technická redakce VUP
Návrh obálky Zdenka Plocrová
Grafické zpracování obálky Jiří Jurečka

Vydala a vytiskla Univerzita Palackého v Olomouci
Křížkovského 8, 771 47 Olomouc
www.vydavatelstvi.upol.cz
www.e-shop.upol.cz
vup@upol.cz

1. vydání
Olomouc 2015
Ediční řada – Ostatní odborné publikace

ISBN 978-80-244-4476-5 (tištěná verze)
ISBN 978-80-244-4686-8 (elektronická verze)

Neprodejná publikace

VUP 2014/0529

Při aplikaci podpůrných opatření můžete využít i následující metodiky:

Metodika práce asistenta pedagoga – osobnostní rozvoj asistenta pedagoga a komunikace s rodinou nebo komunitou žáka

Metodika práce asistenta pedagoga při aplikaci podpůrných opatření u žáků s tělesným postižením nebo závažným onemocněním

Metodika práce asistenta pedagoga při aplikaci podpůrných opatření u žáků s mentálním postižením nebo oslabením kognitivního výkonu

Metodika práce asistenta pedagoga při aplikaci podpůrných opatření u žáků s poruchou autistického spektra nebo vybraným psychickým onemocněním

Metodika práce asistenta pedagoga při aplikaci podpůrných opatření u žáků se sluchovým postižením

Metodika práce asistenta pedagoga při aplikaci podpůrných opatření u žáků s narušenou komunikační schopností

Metodika práce asistenta pedagoga při aplikaci podpůrných opatření u žáků z důvodu sociálního znevýhodnění – předškolní vzdělávání

Metodika práce asistenta pedagoga při aplikaci podpůrných opatření u žáků z důvodu sociálního znevýhodnění – první stupeň ZŠ

Metodika práce asistenta pedagoga při aplikaci podpůrných opatření u žáků z důvodu sociálního znevýhodnění – druhý stupeň ZŠ

Metodika práce asistenta pedagoga při aplikaci podpůrných opatření u žáků z důvodu sociálního znevýhodnění – střední školy

ISBN 978-80-244-4476-5

Nositel projektu:
UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Partner projektu:
ČLOVĚK V TÍSNI O.P.S.

evropský sociální fond v ČR
EVROPSKÁ UNIE
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY
OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ